

Lectura

Revista Bibliotecii Județene „Octavian Goga” Cluj

Biblioteconomie

AURELIA PERȘINARU: DESCRIEREA CIP – ÎNTRE REAL ȘI IDEAL.....	2
CRISTINA BACIU: DONAȚIILE DE CARTE ÎN FONDURILE DE MEMORIE LOCALĂ ALE BIBLIOTECILOR PUBLICE. STUDIU DE CAZ: DONAȚIA INGINERULUI NICOLAE P. LEONĂCHESCU.....	7
CRISTINA VIDRUȚIU: COPILII ȘI ADOLESCENȚII ÎN LUMEA DIGITALĂ ȘI MEDIUL ONLINE.....	14
MARIAN SUCIU, DIANA BACIU: SPAȚII INOVATIVE ÎN BIBLIOTECILE GERMANE.....	18
MONICA GHIȚĂ STOICA: CONFERINȚELE RADIOFONICE – MĂRCI EDUCAȚIONALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.....	23
ȘTEFAN-CRISTIAN CIORTAN: PANDEMIA DE COVID-19: PROVOCARE ȘI OPORTUNITATE PENTRU EDUCAȚIE	29

Istorie locală

SEPTIMIU MOGA: ROLUL BĂNCII AGRARE ÎN ÎNCERCAREA DE A TRANSFORMA CLUJUL ÎNTR-UN POL FINANCIAR BANCAR DUPĂ MAREA UNIRE.....	41
ANA-MARIA STAN: O VIZITĂ REGALĂ DIN 1937: REGELE CAROL AL II-LEA, DOCTOR HONORIS CAUSA AL UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ.....	57
IOAN TOMOIAGĂ: PROPUNERI INEDITE ALE CRITICULUI LITERAR LIVIU PETRESCU DE REFORMĂ EDUCAȚIONALĂ ÎN ANII '70 AI SECOLULUI AL XX-LEA.....	65

Recenzii

Pamela Paul, Maria Russo; il. Dan Yaccarino, Lisk Feng, Vera Brosgol, Monica Garwood; trad. Laura Nureldin, CUM SĂ CREȘTI UN CITITOR (Recenzat de DIANA ANCA POP).....	72
Kóváry László, KOLOZSVÁR A XIX. SZÁZADBAN [CLUJUL ÎN SECOLUL AL XIX-LEA], válogatta, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Gaal György [texte selectate, editate, studiu introductiv și note de Gaal György] (Recenzat de FABIAN RÓBERT-DONÁT)	76
Ghizela Cosma, ANTREPRENORI ȘI AFACERI CLUJENE DE ALTĂDATĂ. MEDALIOANE BIOGRAFICE ȘI SCHIȚE DOCUMENTARE (Recenzat de CLAUDIA SEPTIMIA SABĂU)	80

DESCRIEREA CIP – ÎNTRE REAL ȘI IDEAL

AURELIA PERȘINARU

Biblioteca Națională a României

aurelia.persinaru@bibnat.ro

ABSTRACT: This article explores in detail the concept and the importance of Cataloguing in Publication (CIP) Description, showing how it is created, what its advantages are and also its limitations. CIP Description is the practice of cataloguing and indexing publications before their release, providing essential bibliographic information, in a standardized format. By implementing this process before the publication of a work, libraries and users gain quick and efficient access to bibliographic data, thus facilitating the search and identification of resources of interest. CIP Description is beneficial not only for libraries but also for authors, publishers, and readers. It contributes to increasing the visibility of each publication, helping with promotion and easier identification in academic and commercial contexts. CIP Description represents the first step in the national bibliographic control process and an efficient tool in collecting publications for developing the libraries collections through legal deposit or acquisitions.

KEYWORDS: Cataloguing-in-Publication, identification, CIP description, national bibliographic control, legal deposit

Centrul Național ISBN-ISSN-CIP este structura din cadrul Bibliotecii Naționale a României cu atribuții în ceea ce privește identificarea standardizată a publicațiilor editate pe teritoriul național, prin coduri ISBN (*International Standard Book Number* / Număr Internațional Standardizat pentru Cărți), ISSN (*International Standard Serial Number* / Număr Internațional Standardizat pentru Seriale) și ISMN (*International Standard Music Number* / Număr Internațional Standardizat pentru Muzică Tipărită), precum și în ceea ce privește implementarea, administrarea și dezvoltarea Programului CIP în România.¹ Toate activitățile desfășurate în cadrul Centrului Național ISBN-ISSN-CIP au ca element comun editorul, acesta fiind principalul partener și

totodată beneficiar al serviciilor și produselor realizate în cadrul centrului. Colaborarea dintre Centrul Național ISBN-ISSN-CIP și editorul român se referă cu precădere la publicațiile aflate în faza de pre-publicare, adesea în schimbare din punct de vedere al caracteristicilor editoriale și bibliografice, fapt ce impune o anumită flexibilitate și disponibilitate, precum și o relație de încredere, construită în timp, între bibliotecar și editor.

Relația dintre bibliotecarii Centrului Național ISBN-ISSN-CIP și editori începe încă din momentul înregistrării editurii, a acordării primei serii de coduri ISBN și realizării instructajului de inițiere cu privire la activitatea editorială și la modul de prezentare a publicațiilor. Apariția de noi produse editoriale, de noi medii de publicare, precum și

¹ "Regulament de organizare și funcționare al Bibliotecii Naționale a României", *Biblioteca Națională a României*,

art. 31, 17-18, accesat în data de 25.09.2023, <https://www.bibnat.ro/dyn-doc/ROF2020.pdf>.

diversificarea modelelor de distribuție a publicațiilor în rândul consumatorilor fac cu atât mai necesară colaborarea permanentă dintre editori și bibliotecari, pentru o cât mai corectă identificare și reprezentare a publicațiilor în cataloage și baze de date, naționale și internaționale. În acest sens, Centrul Național ISBN-ISSN-CIP promovează o relație de colaborare cu editorii bine reglementată și transparentă, cu un grad din ce în ce mai mare de predictibilitate. Componenta metodologică a relației cu editorii este extrem de importantă, încă din momentul înființării editurii, când este necesar să existe un nivel minimal de cunoștințe, pentru desfășurarea în bune condiții a viitoarei activități editoriale. Ulterior, Centrul Național ISBN-ISSN-CIP oferă editorilor, la cerere sau din oficiu, informații actualizate și soluții pentru situațiile specifice activității lor și colaborează permanent cu aceștia în cadrul Programului CIP.

Totodată, site-ul Bibliotecii Naționale a României, prin secțiunile dedicate, oferă informații cu caracter metodologic, actualizate periodic, devenind astfel o sursă reală de informare și un instrument eficient în procesul de comunicare dintre Centrul Național ISBN-ISSN-CIP și editori.²

Începând din anul 1996, Biblioteca Națională a României administrează Programul CIP (catalogare înaintea publicării) la nivel național. Ulterior, acest program a fost reglementat prin Legea nr. 186/2003 privind susținerea și promovarea culturii scrise.³ Metodologia de

aplicare a Programului CIP în România urmărește îndeaproape modelul promovat de biblioteci de renume. Astfel, Programul CIP a fost introdus în Canada⁴ încă din anul 1957, în timp ce Library of Congress⁵ și Bibliothèque Nationale de France au operaționalizat programul de catalogare înaintea publicării în anul 1970, facilitând dezvoltarea colecțiilor proprii cu titluri de interes pentru utilizatori și, în același timp, oferind editorilor un mijloc de promovare a producției editoriale, într-un mediu specializat.

Programul s-a extins treptat, fiind preluat de mai multe țări din Europa (de exemplu, în Marea Britanie, Portugalia, Cehia, Finlanda, Moldova etc.), din Asia (de exemplu, în Coreea, Singapore, India, China etc.), din Africa (de exemplu, în Nigeria), Australia, Noua Zeelandă sau America Latină (de exemplu, în Columbia, Costa Rica, Mexic, Venezuela etc.).

Scopul Programului CIP în România este acela de a identifica, într-o formă standardizată, intenția de publicare la nivel național. Totodată, Programul CIP este instrumentul principal de colectare a metadatelor pentru publicațiile identificate prin cod ISBN, în scopul justificării modului de utilizare a acestor coduri la nivel național, în conformitate cu prevederile standardului ISO 2108.

În conformitate cu Regulamentul Centrului Național CIP⁶, Programul CIP constă în semnalarea, de către editori, a viitoarelor apariții editoriale, pentru a fi înregistrate, sub forma unei descrieri bibliografice în baza de date națională.

² "Pentru editori", *Biblioteca Națională a României*, accesat în data de 25.09.2023,

<https://www.bibnat.ro/Pentru-editori-s20-ro.htm>.

³ "Legea nr. 186 din 19 mai 2003, republicată, privind susținerea și promovarea culturii scrise", art. 25, accesat în data de 25.09.2023, https://www.bibnat.ro/dyn-doc/L186_2003.pdf.

⁴ "Cataloguing in Publication data block", *Library and Archives Canada*, accesat în data de 25.09.2023, [\[archives.canada.ca/eng/services/publishers/cataloguing-publication/Pages/data-block.aspx\]\(https://archives.canada.ca/eng/services/publishers/cataloguing-publication/Pages/data-block.aspx\).](https://library-</p>
</div>
<div data-bbox=)

⁵ "About the CIP Program", *Library of Congress*, accesat în data de 25.09.2023,

<https://www.loc.gov/programs/cataloging-in-publication/about-this-program/>.

⁶ "Centrul Național CIP: Regulament", *Biblioteca Națională a României*, accesat în data de 25.09.2023, [https://www.bibnat.ro/dyn-doc/Regulament%20CIP%20\(2022\).pdf](https://www.bibnat.ro/dyn-doc/Regulament%20CIP%20(2022).pdf).

Participă la acest program, în mod obligatoriu, toate editurile înregistrate la nivel național, edituri care dețin un portofoliu propriu de coduri ISBN. Semnalarea viitoarelor apariții editoriale se face în faza de pre-publicare, cu maximum 30 de zile înainte de producerea efectivă și punerea pe piață a unei publicații. Nu se realizează descrieri CIP pentru publicații care există deja pe piața de carte. De asemenea, nu se realizează descriere CIP pentru publicațiile de uz intern sau personal, respectiv pentru acele publicații care nu sunt destinate publicului larg. Sunt incluse în Programul CIP numai publicațiile identificate prin cod ISBN. În prezent, se realizează descriere CIP numai pentru documentele în format tipărit, indiferent de limba textului sau de alfabet.

Înregistrarea intenției de editare a unei lucrări se realizează prin completarea unui Formular CIP, disponibil online pe site-ul Bibliotecii Naționale a României, în secțiunea CIP. Editorul are responsabilitatea de a transmite către Centrul Național CIP (parte componentă a Centrului Național ISBN-ISSN-CIP) informații bibliografice corecte și cât mai complete despre publicația semnalată. Aceste informații sunt susținute prin copia după pagina de titlu, care însoțește Formularul CIP.

În unele cazuri, toate aceste informații nu sunt suficiente pentru a realiza o descriere bibliografică relevantă, motiv pentru care editurile sunt solicitate să ofere și alte informații, de obicei despre istoricul publicației sau despre intențiile editoriale ale autorului respectiv. În general, situații de acest fel sunt întâlnite în cazul resurselor multi-volum, acolo unde relația dintre volume nu este întotdeauna suficient de clar exprimată din punct de vedere bibliografic. Un alt caz care necesită o atenție sporită și informații

suplimentare este cel al publicațiilor care apar în urma unui eveniment științific, cultural sau profesional, publicații de tipul volumelor de lucrări sau de abstracte ale congreselor, conferințelor, seminarelor etc. Este important să se cunoască atât istoricul evenimentului, cât și istoricul publicației, pentru a putea stabili corect tipologia documentară (monografie sau periodic) și codul de identificare utilizat. Există și situații în care, cu ocazia acestor verificări și clarificări din partea editorului/autorului se constată că publicația, declarată inițial ca fiind o apariție unică și identificată prin cod ISBN, apare, în fapt, cu periodicitate, sub același titlu, ceea ce conduce la revizuirea modului de identificare, prin cod ISSN și nu ISBN. Pe baza tuturor acestor informații, unele formale, furnizate prin Formularul CIP, altele informale obținute prin corespondență telefonică sau prin e-mail, se poate realiza "Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României" (numită în continuare "Descriere CIP") pentru fiecare publicație semnalată ca viitoare apariție editorială. Această descriere bibliografică este standardizată, sumară și preliminară. Este standardizată pentru că respectă toate normele de descriere bibliografică prevăzute de standardul ISBD, ediția unificată din 2011, cu actualizările ulterioare.⁷ Este o descriere sumară pentru că ea conține numai informațiile bibliografice care sunt cunoscute cu certitudine la momentul semnalării publicației. Numai în acest mod se poate realiza descrierea CIP în timp util, fără a fi afectate termenele de predare de pe fluxul de producere (de exemplu, termenul de predare a lucrării în tipografie). Nu sunt incluse în descrierea CIP informații despre paginație, dimensiuni, preț etc. Descrierea CIP este o descriere preliminară, realizată înaintea publicării efective a lucrării. Un alt aspect

⁷ *ISBD Descrierea Bibliografică Internațională Standardizată: Ediție unificată (2011)* (București: Editura Bibliotecii Naționale a României, 2019), accesată în data de 25.09.2023, [\[content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/series/44-ro.pdf\]\(https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/series/44-ro.pdf\).](https://www.ifla.org/wp-</p></div><div data-bbox=)

important este faptul că o descriere CIP se realizează fără a avea cartea la dispoziție, folosind numai informațiile furnizate de editură, referitoare la descrierea fizică și la cea de conținut. Din aceste considerente, indicele CZU indică mai degrabă domeniul de cunoaștere în care se încadrează subiectul lucrării și nu reprezintă o clasificare precisă pentru cartea respectivă.

Descrierea CIP se realizează folosind Aleph, sistemul informatic integrat al Bibliotecii Naționale a României. Totalitatea descrierilor CIP realizate sunt organizate în cadrul "Catalogului CIP", parte componentă a "Catalogului online al Bibliotecii Naționale a României". După primirea exemplarelor pentru Depozitul legal central, pe baza exemplarului de semnal, descrierea CIP a unei cărți este actualizată, completată și eventual corectată și devine o descriere bibliografică definitivă, fiind preluată din "Catalogul CIP" și transferată în "Catalogul online al Bibliotecii Naționale a României".

Descrierile CIP sunt transmise editorilor prin e-mail, într-un document word, pentru a putea fi ușor copiate. Chenarul poate fi adaptat în funcție de dimensiunile cărții respective. Descrierea CIP este transmisă exclusiv editurii care a solicitat-o; nu se transmit descrieri CIP către autori, tipografi, cabinete de avocatură, biblioteci etc. În cadrul Programului CIP, relația dintre Biblioteca Națională și editură este directă și exclusivă.

Editorul preia descrierea CIP transmisă de către Centrul Național CIP și o inserează pe versoul foii de titlu, păstrând întocmai conținutul și forma acesteia. Astfel, cartea publicată va conține în interiorul ei descrierea CIP. Programul CIP, prin procedurile sale operaționale, aduse la cunoștința fiecărui editor, prevede folosirea exclusivă a descrierii CIP primite de la Biblioteca Națională a României pe versoul foii de titlu. Nu este admisă folosirea unor sintagme-substitut (de exemplu, nu este permisă folosirea formulei "descrierea CIP se găsește la Biblioteca Națională a României").

Editurile sunt informate în legătură cu obligația de a respecta întocmai descrierea CIP primită de la Centrul Național CIP, fără a interveni neautorizat în conținutul sau forma acesteia. Dreptul de autor asupra descrierii CIP aparține exclusiv Bibliotecii Naționale a României. Periodic, au loc sesiuni de monitorizare a modului în care editurile tipăresc descrierile CIP pe publicații. Eventualele erori sunt semnalate editurilor, împreună cu soluții de remediere. Erorile cel mai des întâlnite se referă la preluarea trunchiată a descrierii CIP prin omiterea indicelui CZU, la tehnoredactarea descrierii CIP după alte reguli decât cele prevăzute în standard (de exemplu, centrarea textului, scrierea cu italice, nerespectarea punctuației), la adăugarea de informații bibliografice, suplimentar față de cele transmise prin Formularul CIP, dar și la folosirea unor descrieri CIP de la ediții anterioare etc. Sunt considerate de o gravitate sporită situațiile în care descrierea CIP este realizată în afara Bibliotecii Naționale a României, de către persoane neautorizate și apoi este plasată sub denumirea "Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României". Repetarea, în cunoștință de cauză a erorilor în utilizarea unei descrieri CIP poate duce la modificarea regimului de acordare a codului ISBN pentru editura respectivă, iar în cazuri grave, la sesizarea ORDA sau la acțiuni legale privind încălcarea dreptului de autor.

În cazuri bine justificate și documentate, editurile au posibilitatea de a solicita modificarea unei descrieri CIP primite, urmând procedura de modificare publicată pe site-ul Bibliotecii Naționale a României, secțiunea CIP. Modificările se realizează pe un flux de lucru paralel cu cel pentru descrierile CIP noi. Descrierile CIP modificate sunt transmise editurii cu celeritate. De asemenea, editurile au posibilitatea de a solicita anularea unei descrieri CIP. Și pentru acest serviciu există procedură de lucru. Un alt serviciu, gratuit, de care beneficiază editurile se referă la

urgentarea realizării descrierii CIP solicitate, în mod ocazional și cu o justificare reală și pertinentă. În toate aceste cazuri de intervenții ocazionale, la cererea editurilor, comunicarea se desfășoară exclusiv prin e-mail.

Comunicarea permanentă și responsabilă dintre Centrul Național CIP și editorii de carte din România este esențială pentru realizarea unor descrieri CIP "ideale", prin aceasta înțelegând descrieri cu informații bibliografice de formă și de conținut corecte, în deplină concordanță cu lucrarea ce urmează a fi publicată. În realitate însă, există și situații în care descrierile CIP nu sunt conforme, cauzele identificate fiind multiple, de la transmiterea de către editori a unor informații bibliografice incomplete sau incorecte, până la intervenții neautorizate în conținutul descrierilor originale etc. Pentru a preveni, într-o măsură cât mai mare, situațiile de acest fel, Centrul Național CIP desfășoară, permanent, activități metodologice destinate editorilor, precum și activități de monitorizare a modului de utilizarea a descrierilor CIP pe cărți.

Dificultățile cu care se confruntă bibliotecarii Centrului Național CIP în activitatea curentă constă în volumul mare de solicitări primite și, în același timp, respectarea termenelor de răspuns. Dacă în anul 1997, după primul an de activitate consecventă erau realizate 678 de descrieri CIP, în ultimii ani, 2020-2022, statisticile au înregistrat o medie de 26.000 descrieri CIP realizate pe an. Termenul mediu de răspuns este de 5 zile lucrătoare, în timp ce termenul maxim este de 10 zile lucrătoare. Un alt element de dificultate îl reprezintă variațiile lunare, uneori chiar zilnice ale numărului de solicitări CIP recepționate. Această situație conduce la dificultăți în planificarea coerentă și eficientă a activităților curente: realizarea descrierilor noi, modificarea, la cerere,

a celor vechi și monitorizarea participării editurilor la Programul CIP. Din datele centralizate de Centrul Național CIP, în prezent, se înregistrează, în medie, aproximativ 120 de formulare CIP/zi, existând însă și zile cu peste 200 de solicitări. Prima zi a săptămânii este și cea mai aglomerată, dat fiind faptul că se înregistrează toate formularele primite în timpul weekend-ului, iar în timpul unui an calendaristic au fost identificate ca fiind deosebit de solicitate perioadele dinaintea târgurilor de carte, naționale și regionale, dinaintea marilor sărbători religioase, a perioadelor de evaluări, de concursuri sau de acordări de grade profesionale în învățământ etc. În aceste perioade, termenul de răspuns la solicitările CIP poate crește, fără a depăși termenul maxim, asumat prin Standardul de servicii CIP.⁸ În anul 2022, numărul de utilizatori unici ai serviciilor CIP a fost de 1467, în creștere cu 13% față de anul precedent, acesta fiind rezultatul intensificării procesului de monitorizare a participării editurilor la Programul CIP.

Activitatea în cadrul Centrului Național CIP este completată cu realizarea lunară a "Bibliografiei cărților în curs de apariție. CIP", cu activități săptămânale de monitorizare a participării editurilor la Programul CIP, precum și cu acțiuni periodice de management al calității datelor în "Catalogul CIP".

În activitatea sa, Centrul Național CIP are ca partener și beneficiar editorul de carte din România. Alături de editori, beneficiari ai descrierilor CIP sunt și bibliotecile, care au la dispoziție o descriere bibliografică, standardizată, sumară și preliminară a cărților ce urmează a fi publicate și dispun, totodată, și de o predicție a producției editoriale, care poate fi utilă în planul de dezvoltare a colecțiilor curente proprii, parte a patrimoniului documentar național și local.

⁸ "Standardul de servicii CIP", *Biblioteca Națională a României*, accesat în data de 25.09.2023,

<https://www.bibnat.ro/dyn-doc/Standardul%20de%20servicii%20CIP.pdf>.

DONAȚIILE DE CARTE ÎN FONDURILE DE MEMORIE LOCALĂ ALE BIBLIOTECILOR PUBLICE. STUDIU DE CAZ: DONAȚIA INGINERULUI NICOLAE P. LEONĂCHESCU

CRISTINA BACIU

Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș

bcm19701@yahoo.com

Abstract: Donations represent an important contribution to the development of cultural and scientific heritage, as well as to the preservation of the local and national cultural memory. The local fund is a unique, original fund, characteristic of every county or municipal public library. The local memory funds and the special collections have precious documents resulting from donations (incunabula, old Romanian and foreign books, ex-librises, autographed books) from great Romanian personalities, who chose to donate their personal libraries to the community they come from.

The document collections of the “Dinicu Golescu” Argeș County Library have increased through the purchase of books and through donations, these having a large weight in the fund development, many documents being of a great value, with particular importance for the local memory.

A donation to the heritage fund of the “Dinicu Golescu” Argeș County Library is the donation of a remarkable engineer from Argeș county, professor Nicolae P. Leonăchescu.

Keywords: public libraries, book donations, local cultural memory, cultural heritage, local and national personalities.

Donațiile personalităților locale, conservate de bibliotecile publice, constituie o componentă a istoriei culturale românești, bibliotecile personale reflectând stadiul evoluției culturii și civilizației unei comunități. Cărturari români importanți din toate zonele țării au dăruit cu generozitate bibliotecilor publice colecții valoroase de documente, alcătuite din incunabule, cărți vechi și rare, corespondență, manuscrise, lucrări cu dedicații și autografe. În

comunitățile locale, biblioteca publică este păstrătoarea memoriei colective. *IFLA* și *UNESCO* recunosc și sprijină rolul bibliotecilor publice de memorie a comunității locale.¹ Bibliotecile publice reflectă identitatea comunității pe care o deservește, pentru că identifică documente relevante ale comunității locale care exprimă patrimoniul său în formă documentară, gestionează donații ale personalităților locale, organizează activități și

1 “Manifestul UNESCO pentru biblioteci publice”, accesat la 13 februarie, 2021,

http://www.bnrm.md/files/accesDedicat/Manifestul_UNESCO_pentru_bibliotecile_publice.pdf.

evenimente de valorificare a moștenirii culturale locale.²

Fondul de memorie locală este unic și original, definind cel mai bine, din punct de vedere social, istoric și cultural, o comunitate.³ Donațiile au constituit de-a lungul timpului surse de îmbogățire și de completare a colecțiilor, contribuind la conservarea patrimoniului documentar al fiecărei comunități.

Donația inginerului Nicolae P. Leonăchescu în colecțiile Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș

O donație pe care o regăsim în fondul de memorie locală al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș este cea a prof. univ. dr. inginer Nicolae P. Leonăchescu (9 iulie 1934 - 4 august 2019), născut în frumosul sat de munte Stroești din județul Argeș.⁴

Nicolae P. Leonăchescu a fost profesor la Universitatea Tehnică de Construcții din București și vicepreședinte al Comisiei de Inventică a Academiei Române în perioada 1988-1991. A fost inginer constructor, doctor în științe tehnice, profesor universitar, cercetător, parlamentar, dar binecunoscut și pentru generozitatea de a dona pentru comunitate.⁵

În anul 1957, a absolvit Facultatea de Instalații și Utilaj a Institutului de Construcții din București, iar în anul 1968, a susținut teza de doctorat, la Institutul Politehnic din București, ulterior publicată cu titlul *Transferul căldurii între construcții și sol* (2 volume, 1981). La 27

iulie 1972 a înființat *Societatea Cultural-Științifică Stroești-Argeș*, al cărei președinte a fost până în 1992. A fost fondator și vicepreședinte al Societății Cultural-Științifice *Getica* (din 1990), al Fundației Cultural-Științifice *Mihai Viteazul-Călugăreni* (din 1993) și al Uniunii Culturale *Viața Românească*, Filiala București. În data de 5 martie 1990, a înființat *Societatea Română a Termotehnicienilor*, fiind președinte până în anul 1998.⁶

Prof. univ. dr. inginer Nicolae P. Leonăchescu se remarcă în cariera sa strălucită prin câteva merite unice deosebite: a creat o metodă originală de calcul pentru determinarea fluxurilor termice care străbat solul în vecinătatea construcțiilor (*metoda Leonăchescu*), a creat un model, care astăzi poartă numele celor doi creatori - *modelul Schmidt-Leonăchescu* pentru introducerea noțiunii de entalpie în termodinamica tehnică. A propus concepte noi: câmpul termic universal, vârtejul termic, perturbări termice locale, fluxul termic local/liniar, fenomenul de penumbră în transferul căldurii.⁷

A scris numeroase cărți, studii, articole, eseuri și reportaje de călătorie, publicând atât sub numele său, cât și cu pseudonimul Nicolae Năndrașu sau N. Leonăchescu-Năndrașu.

Ca recunoaștere a valorii creației sale științifice și a meritelor carierei universitare, profesorului argeșean i s-au decernat numeroase premii și distincții, câteva dintre acestea fiind: *Premiul Dimitrie Leonida* (1996),

2 Bertrand Calenge, *Politicile de achiziție. Constituirea unei colecții într-o bibliotecă* (București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999), 178.

3 Ibid.

4 Marian Stoica, Margareta M. Onofrei, *Dicționar biobibliografic: scriitori, publiciști, folcloriști ai Argeșului (de la Neagoe Basarab până azi)* (Pitești: Argeș Press, 2010), 144.

5 Ibid.

6 Ibid.

7 *Enciclopedia Argeșului și Muscelului*, Vol. III (Pitești: Biblioteca Județeană Dinicu Golescu Argeș, 2010), 14, <https://www.bjarges.ro/biblioteca/profesional/proiecte/enciclopedia-argesului-si-muscelului/>.

Premiul Special al Societății Române a Termotehnicienilor (1999), *Doctor Honoris Causa* al Universității din Craiova (2004).⁸

Dintre lucrările dedicate vieții și operei profesorului și cercetătorului argeșean N. Leonăchescu, pe care le deține Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș amintim: Constantin Fulgeanu, *Oameni de seamă ai Argeșului: Nicolae Leonăchescu* (Pitești, Societatea Culturală Junimea a Liceului Nicolae Bălcescu Pitești, 1992); Dana Stana, Ilean Bălan, *Nicolae P. Leonăchescu: 75. Biobibliografie* (Chișinău, Editura Tehnica-Info, 2009). De asemenea, informații cu privire la activitatea sa pot fi regăsite în enciclopedii și dicționare ale personalităților argeșene: *Cetățenii de onoare ai Județului Argeș 2007-2012: dicționar de personalități* (Geamăna, Editura Tiparg, 2013); Marian Stoica, Margareta Onofrei, *Dicționar biobibliografic: Scriitori, Publiciști, Folcloriști ai Argeșului* (Pitești, Editura Argeș-Press, 2010); *Fiii Argeșului*, volumul 1, (Pitești, Editura Pământul, 2008).

La secția *Colecții Speciale* se află lucrările renumitului profesor argeșean, cu dedicații și autograf, dar și manuscrisele acestuia dăruite Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș:

Stroești - Argeș: documente și mărturii, de Nicolae P. Leonăchescu (Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1981), cu autograful autorului;

Constantin Beldie văzut din alt secol: manuscris (București, [s.n.], 2011), 800 p.;

Studenti români în Franța: manuscris (București, [s.n.], 2011);

Dare de seamă 1972-1992, de Nicolae P. Leonăchescu (Stroești, Societatea cultural științifică Stroești-Argeș, 1992), 636 p.;

[Articole]: *publicate în ziarul "Politica"* (foi volante), de Nicolae Leonăchescu (1999), cu

autograful autorului; *Mirajul legendelor*, de Nicolae Leonăchescu (1983).

Cartea *Bătălia pentru sistemul metric*, de N. P. Leonăchescu (București, Editura Ion Creangă, 1986), dăruită cu dedicație de către autor profesorului Petre Popa, deține autograful ambelor personalități argeșene: "... Prof. dr. Petre Popa, remarcabil om de cultură și mare patriot care a știut să încurajeze acțiunile stroeștenilor, prețuirea autorului, N. Leonăchescu, 29 iunie 1986". Lucrarea deține cele două ștampile *Fondul de carte Petre Popa și Donație către Biblioteca Județeană Argeș*.

În anul 2010, respectiv 2011 autorul Nicolae P. Leonăchescu a donat din opera proprie lucrările *Inginerul Alexandru C. Beldie* (2010) și *Constantin Beldie văzut din alt secol* (2011), ambele apărute la editura Agir din București.

Autograful autorului și dedicația sa le regăsim pe lucrarea *Stroești-Argeș. Documente și mărturii, vol.1: 1520-1933* (București, Litera, 1971), cu ștampila *Societății Cultural-Științifice Stroești-Argeș*: "Bibliotecii municipale Pitești, înalt for de cultură, sprijinul și respectul unui stroeștean, N. Leonăchescu, 17 dec. 1972". O altă dedicație se află pe pagina de titlu a lucrării *Stroești-Argeș. Documente și mărturii* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981), din partea autorului către filologul și folcloristul argeșean Ion Cruceană: "Domnului Ion Cruceană - un intelectual de elită - pentru sacrificiul său pus în slujba civilizației românești, omagiul autorului și prețuirea stroeștenilor, Leonăchescu, 30 dec. 1981". Lucrarea are ștampila *Societății Cultural - Științifice Stroești - Argeș*. Alte două dedicații se îndreaptă către prietenul său, profesorul Ion Nania. Pe volumul *Promoția de aur 1952* (Pitești, Liceul Nicolae Bălcescu, 1997), semnat de către autor cu pseudonimul Nicolae Năndrașu,

⁸ Stoica & Onofrei, *Dicționar biobibliografic*, 200.

regăsim dedicația: “Prietenului prof. Ion Nania, una din marile minți ale Argeșului, valoros om de știință, cu toată prietenia autorului, Leonăchescu, 20 nov. 1997”. Iar pe lucrarea *Stroești - Argeș. Documente și mărturii* (1981), semnat ca autor N. Leonăchescu-Năndrașu, scrie următoarea dedicație: “Profesorului Ion Nania, o mare conștiință, cu prețuirea care se cuvine marilor români, Leonăchescu, 25 iulie 1982”. Cărțile fac parte din *Fondul Ion Nania* din cadrul *Colecțiilor Speciale* și au ex-libris-ul acestuia.

Concluzii

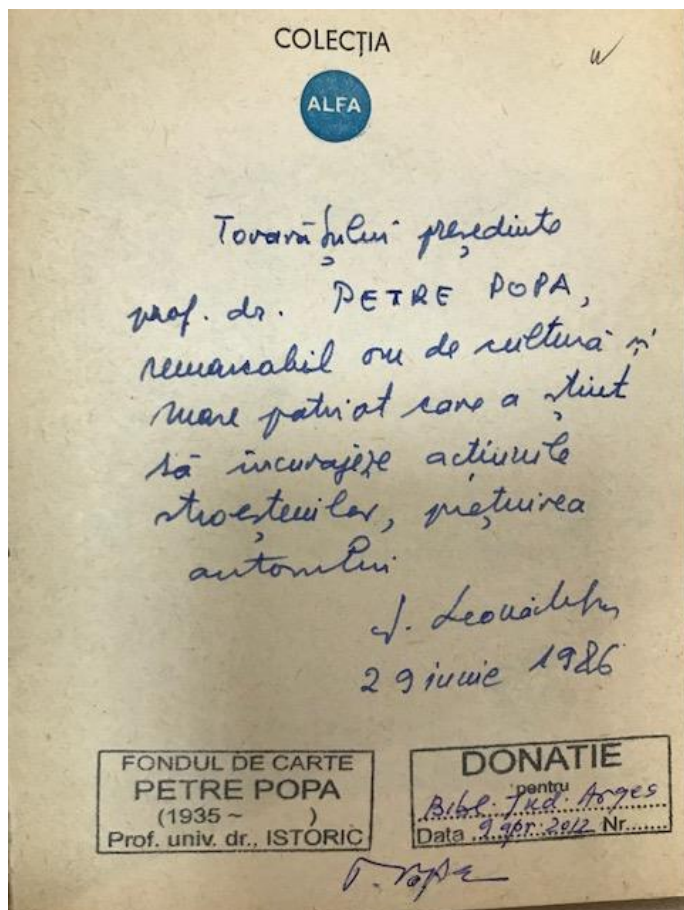
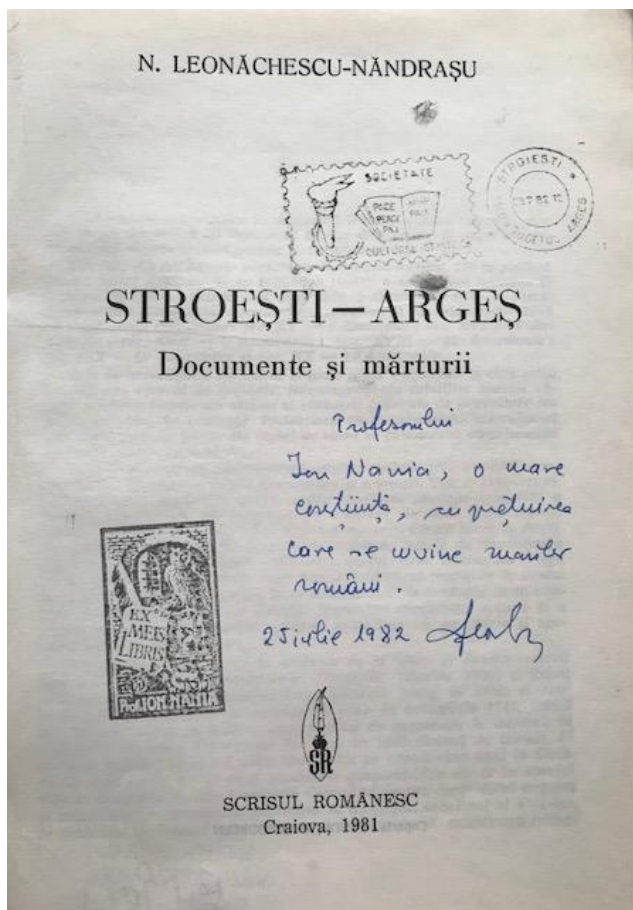
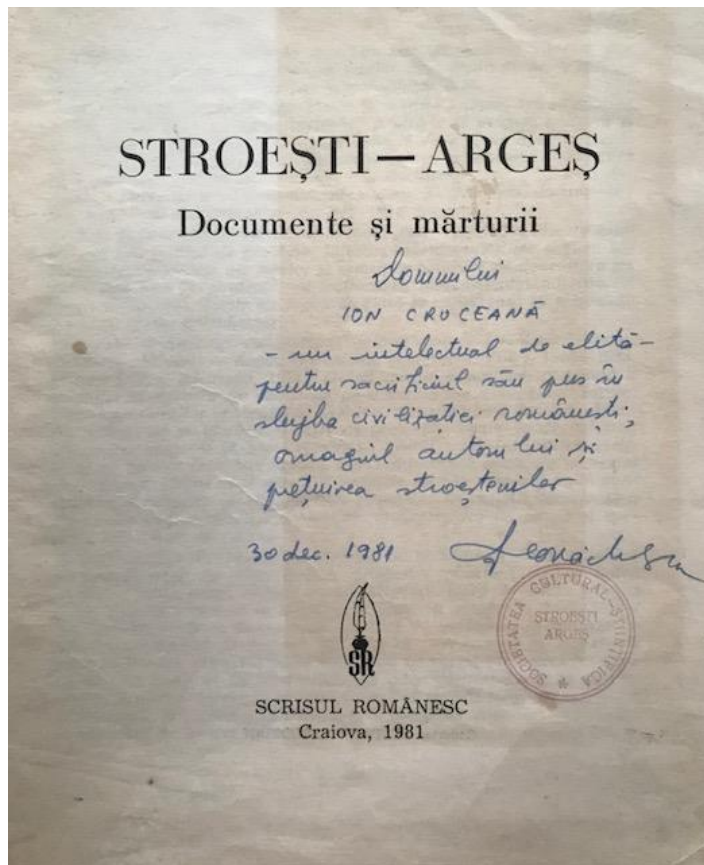
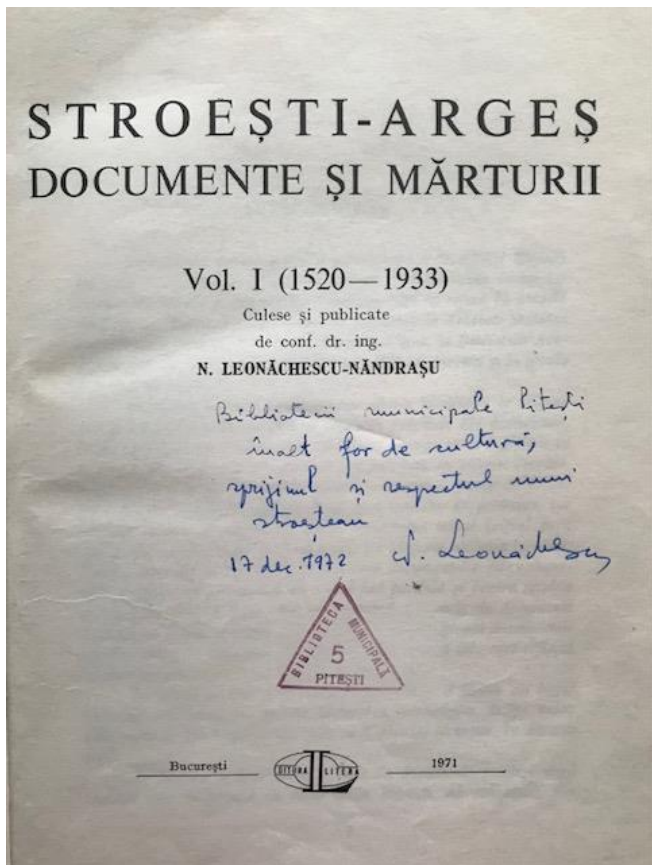
Fondul local specific fiecărei biblioteci publice (județene sau municipale) reprezintă memoria scrisă despre colectivitatea locală, biblioteca fiind depozitară a documentelor realizate de către locuitorii comunității respective, fond esențial pentru identitatea unei biblioteci publice, respectiv pentru identitatea localității însăși.⁹

Bibliotecile publice își exercită rolul patrimonial prin atribuțiile pe care și le asumă de preservare a documentelor care constituie memoria comunității, adică a documentelor de interes pentru comunitatea locală, documentele care au ca autori membri ai comunității, documente care conțin informații despre comunitatea respectivă sau au valoare istorică și culturală.¹⁰

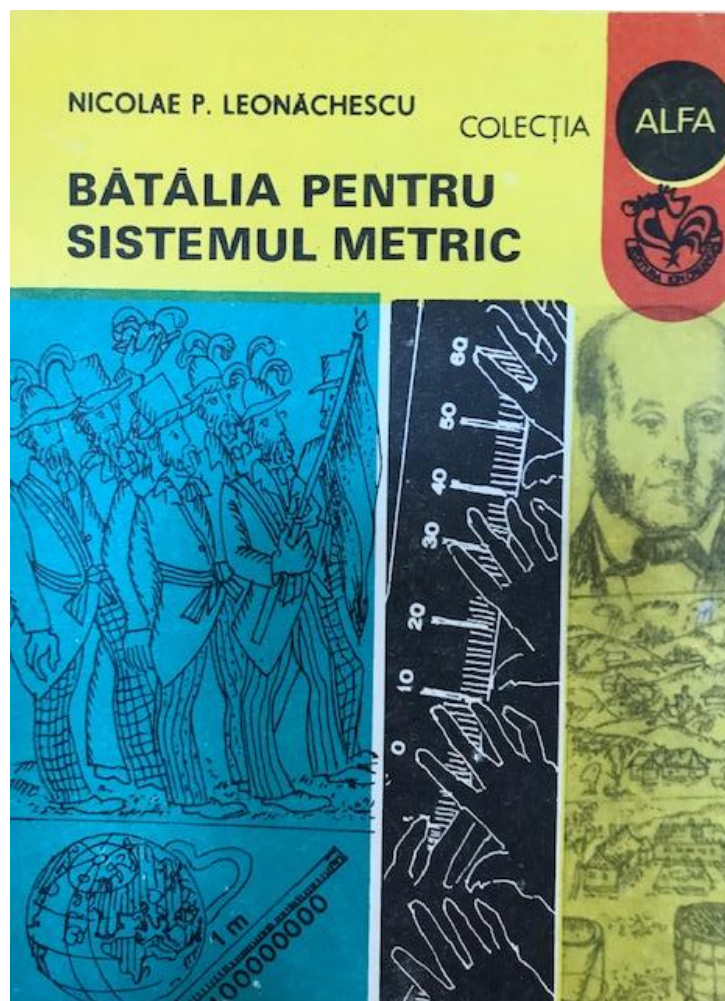
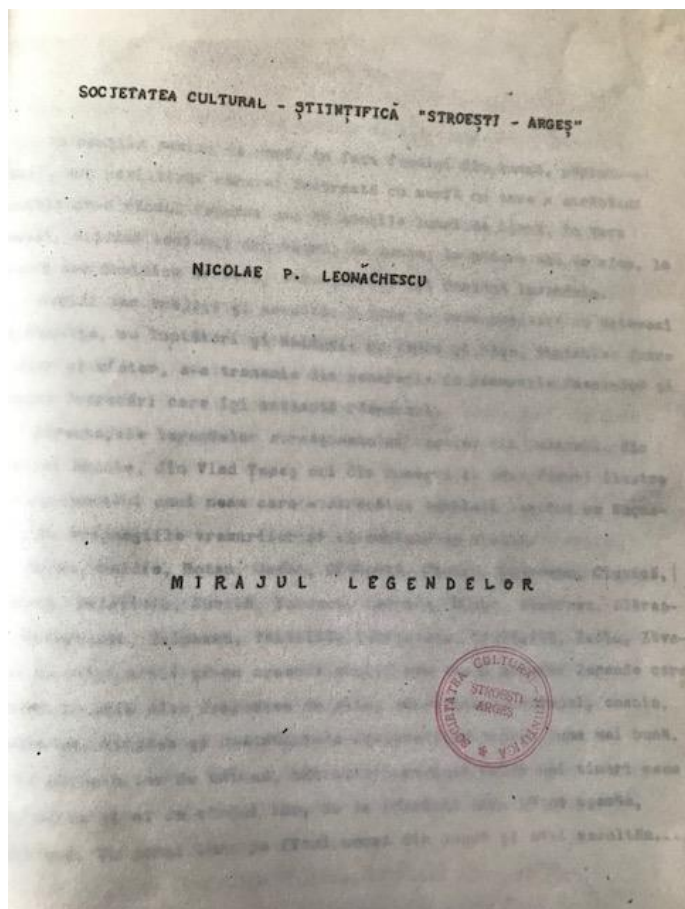
Tezaurul cultural conservat de bibliotecile publice, îmbogățit pe calea donației de marile personalități locale și naționale a acumulat de-a lungul timpului cărți importante din punct de vedere al rarității, al vechimii, al valorii artistice deosebite, exemplare unice cu dedicații, autografe, însemnări, ex-librisuri, documente originale (manuscrite, scrisori, fotografii), oferind informații inedite și date prețioase de istorie locală, sporind astfel prestigiul și valoarea colecțiilor.

⁹ Calenge, *Politicile de achiziție*, 178.

¹⁰ Ibid.

COPIII ȘI ADOLESCENȚII ÎN LUMEA DIGITALĂ ȘI MEDIUL ONLINE

CRISTINA VIDRUȚIU

Biblioteca Județeană "Octavian Goga" Cluj

cristina.vidrutiu@bjc.ro

ABSTRACT: This article surveys the dynamic framework of children's and teenagers' interactions with the digital and online world and discusses the role of libraries in this equation. A growing number of young people these days also have a digital citizenship, with its specific barriers and benefits, which implies on the one hand a redefinition of children's rights in the online environment, and on the other hand a reevaluation of the relationship between education and digital. In this complex context, the involvement of the libraries is required by providing educational programs that offer the children and the teenagers not only the possibilities to safely explore the online environment, but also to use it for the purpose of personal development.

KEYWORDS: digital, children, library, rights, education

Interacțiunea copiilor și adolescenților cu mediile digitale

Informare, educare, socializare, planificare, diseminare, amuzament – sunt câteva dintre valențele care au propulsat în mod firesc în ultimii ani mediile digitale, astfel încât acestea să devină parte integrantă a vieților noastre, ale adulților. Surprinzător însă și totodată problematic este faptul că aceste medii, gândite inițial pentru adulți, au ajuns să fie utilizate azi într-un număr tot mai mare și de către alte categorii, cum ar fi copiii și adolescenții, care sunt expuse astfel unei lumi în care devin vulnerabile.

Încă din anul 2017, unul din trei utilizatori de internet din lume era copil sau adolescent sub 18 ani, conform unui studiu realizat de către UNICEF.¹

Ulterior, contextul creat de pandemia de COVID, care a încurajat distanțarea fizică, a amplificat rata cu care mediile digitale și-au găsit un loc și în viețile copiilor și adolescenților; astfel, comparând datele pentru anii 2015 (prepandemie) și 2021 (postpandemie), s-a putut constata creșterea cu o oră a expunerii grupei de vârstă 8-12 ani la mediile digitale, respectiv cu două ore pentru grupa de vârstă 12-18 ani.²

În procesul de integrare progresivă a mediilor digitale în viețile copiilor și adolescenților, de-a lungul timpului, singura constantă care a modulat implicit și firesc fenomenul a fost condiționarea biologică a acestora, respectiv, dezvoltarea fizică-cognitivă-emoțională, care a determinat o investire a timpului urmând legea

¹ "The state of the world's children 2017. Children in a digital world, Unicef", 2017, 1, UNICEF, accesat la 16 octombrie 2023, https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf.

² Victoria Rideout, Alanna Peebles, Supreet Mann, Michael B. Robb, "The Common Sense Census: Media Use

by Tweens and Teens", 2021, 3, *common sense media*, accesat la 16 octombrie 2023, https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/research/report/8-18-census-integrated-report-final-web_0.pdf.

proportionalității directe. Altfel spus, înaintarea în vârstă a copiilor și tinerilor implică o creștere progresivă a timpului petrecut de aceștia în fața ecranului: dacă cei până la 2 ani petrec în medie 49 de minute în fața ecranelor, cei între 5 și 8 ani petrec în medie în fața ecranelor 3 ore și 5 minute.³

Timpul petrecut în fața ecranelor este investit în funcție de zonele de interes ale copiilor, de abilitățile acestora și de gradul de complexitate al sarcinilor: domină vizionarea TV-ului sau a videoclipurilor (73%), cea mai pasivă activitate, apoi jocurile (16%), cititul (3%) și temele și video-chattingul (fiecare câte 1%).⁴

Perspectiva copiilor asupra lumii digitale

Din punctul de vedere al copiilor, tehnologia nu este doar o “șansă”, ci și un “drept”, util atât în dezvoltarea lor, cât și în viața comunității din care fac parte, un instrument care devine într-o “lume a inegalităților și a nesiguranței” “o sursă de putere”.⁵

În accesarea lumii digitale, copiii identifică trei bariere principale: “conectivitatea slabă la internet”, “costurile” implicate de utilizarea echipamentelor necesare și “lipsa echipamentelor tehnice”.⁶ Însă, odată depășite aceste impedimente, copii recunosc trei beneficii principale obținute prin tehnologia digitală:

“conectarea”, “comunicarea” și “împărtășirea”.⁷

Drepturile copiilor în mediul online

Anul 1989 a fost un punct de cotitură care a dat naștere la două lucruri deosebite a căror simbioză nu putea fi intuită la acel moment: 1989 nu este doar anul în care Organizația Națiunilor Unite a adoptat Convenția cu privire la Drepturile copilului, ci și anul în care a fost inventat internetul.⁸

La mai bine de 30 de ani, în anul 2021, Organizația Națiunilor Unite a revenit asupra textului dedicat copilului, pentru a recunoaște influența covârșitoare a mediului digital asupra acestuia prin recreionarea drepturilor copilului în acest nou context, ținând cont de patru principii: “non-discriminarea” (accesul gratuit și sigur), “interesul superior al copilului”, “dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare” și “respectul față de părerile copilului”.⁹

Deoarece internetul este echivalat tot mai adesea cu educația, respectiv cu școala, și totodată ca modalitate de petrecere a timpului liber, de informare și de menținere a contactului cu familia și prietenii¹⁰, acesta poate fi pus în directă legătură cu drepturile civile (accesul la informație, libertatea de expresie, libertatea de gândire, conștiință și religie, de asociere, de adunare pașnică și de intimitate).¹¹

³ Victoria Rideout, Michael B. Robb, “The Common Sense Census: Media Use by Kids Age Zero to Eight”, 2020, 3, *common sense media*, accesat la 16 octombrie 2023, https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/research/report/2020_zero_to_eight_census_final_web.pdf.

⁴ Ibid.

⁵ Amanda Third, Delphine Bellerose, Juliano Diniz De Oliveira, Girish Lala, Georgina Theakstone, “Young and Online: Children’s perspectives on life in the digital age, The State of the World’s Children 2017 Companion Report”, 2017, 2, *UNICEF*, accesat la 16 octombrie 2023, https://www.unicef.org/media/48561/file/Young_and_Online_Children_perspectives_Dec_2017.pdf.

⁶ Ibid., 40.

⁷ Ibid., 72.

⁸ “Children’s Rights in the Digital World – For and by Young People, 5Rights Foundation”, 2, *United Nation Human Rights*, accesat la 16 octombrie 2023, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CRC/5Rights_ChildrensReport_Digital.pdf.

⁹ “General comment No. 25 (2021) on children’s rights in relation to the digital environment, United Nations, Convention on the Rights of the Child”, 2-3, *United Nation Human Rights*, accesat la 16 octombrie 2023, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation>.

¹⁰ “Children’s Rights in the Digital World – For and by Young People, 5Rights Foundation”, 3.

¹¹ “General comment No. 25 (2021) on children’s rights in relation to the digital environment, United Nations, Convention on the Rights of the Child”, 9-12.

Educația și digitalul: pericole și soluții

Raportul dintre educație și digital este unul controversat. După părerea lui Manfred Spitzer, învățarea digitală presupune izolarea copilului, are o natură superficială în asimilarea de cunoștințe (învățarea lipsită de contactul direct cu profesorul, împiedică fixarea temeinică a noilor conținuturi și promovează o memorie pasivă) și, nu în ultimul rând, implică o serie de costuri suplimentare, legate de buna funcționare a aparaturii necesare. Altfel spus, “internetul și calculatorul nu ne modifică doar gândirea, memoria și atenția, ci și comportamentul social”.¹²

Acest context al învățării digitale generează o serie de simptome, precum “tulburările de memorie, de atenție și de concentrare”, “aplatizarea emoțională” și “opacitatea generală”, care subsumate definesc ceea ce Manfred Spitzer numește “demența digitală”.¹³

Pentru a depăși pericolele derivând din utilizarea mediului digital, Diane Graber militează pentru expunerea progresivă și controlată a copiilor la noilor medii, în funcție de vârsta și abilitățile acestora, aplicarea celor “5 dimensiuni ale spiritului civic”: “onestitate, compasiune, respect, responsabilitate, curaj” în mediul on-line¹⁴ și totodată educarea copiilor legat de mediile digitale prin intermediul a trei programe distincte, aflate într-o gradăție ascendentă din punct de vedere al complexității și discernământului: în primul rând, acela de “cetățenie digitală” (“utilizarea responsabilă și în siguranță a instrumentelor digitale”), în al doilea rând, acela de

“educație informatică” (“cum să găsim, să accesăm, să analizăm și să folosim informațiile din mediul virtual”) și în al treilea rând, acela de “educație mediatică” (“în vederea unei participări pozitive”, “presupune folosirea gândirii critice pentru a analiza mesajele media”).¹⁵

Implicarea bibliotecilor în educația copiii-adolescenți și lumea digitală

Conștientă de aportul pe care îl poate avea în educația copiii-adolescenți și lumea digitală, IFLA a realizat în anul 2021 un studiu legat de utilizarea internetului în bibliotecă de către tineri și adolescenți, focalizându-se pe trei aspecte principale: “profilul bibliotecilor și bibliotecarilor implicați”, “practicile curente din biblioteci legate de accesul la internet și siguranța copiilor și adolescenților” și “nevoile bibliotecilor și bibliotecarilor care asigură acest tip de serviciu”.¹⁶

Concluziile studiului sunt pe de o parte îmbucurătoare, în sensul că majoritatea bibliotecilor sunt conștiente de necesitatea implicării lor în educarea copiilor și adolescenților în folosirea în siguranță a internetului prin diferite programe (cum ar fi “campaniile de literație informatică, învățarea utilizatorilor cum să evalueze informația online, realizarea de materiale informative ca fluturașii, oferirea de workshopuri legate de utilizarea educativă a jocurilor online sau alte activități similare”)¹⁷, însă, pe de altă parte, este evident că mai este cale lungă în vederea atingerii unei stări ideale în ceea ce privește raportul cu mediul online, deoarece

¹² Manfred Spitzer, *Demența digitală: cum ne tulbură mintea noile tehnologii* (București, Editura Humanitas, 2020), 100.

¹³ Ibid., 8.

¹⁴ Diana Graber, *Copiii în era digitală: cum îi ajutăm să aibă o relație sănătoasă cu tehnologia* (București, Editura Niculescu, 2020), 41.

¹⁵ Ibid., 39.

¹⁶ Marianne Martens, Ph.D., Carolyn Rankin, Ph.D., Alica Kolaric, Ph.D., “IFLA Professional Report No.138. Creating

and Maintaining a Safer Online World for Children and Young Adults in Libraries: A Report on the 2021 Safer Internet Day Baseline Survey for the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)”, 2023, Developed by the IFLA Library Services to Children and Young Adults Section: Safer Internet Day Working Group, 5, *IFLA*, accesat la 16 octombrie 2023, <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2537/1/ifla-professional-report-138-en.pdf>.

¹⁷ Ibid., 3.

adesea lipsește o anumită coerență internă a întregului proces (nu există programe de instruire pentru bibliotecarii care se ocupă de aceste programe, nu există o legătură între programele oferite, nu sunt mereu bine stabilite obiectivele

programelor) și acesta nu este centrat întru totul pe nevoile copiilor și adolescenților și pe potențialul lor de dezvoltare.

SPAȚII INOVATIVE ÎN BIBLIOTECILE GERMANE

MARIAN SUCIU

Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj
marian.suciu@bjc.ro

DIANA BACIU

Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj
diana.baciu@bjc.ro

ABSTRACT: This article presents the innovative spaces present in the German libraries, as discovered by the librarians from three county libraries from Romania during their 2023 study visit, made possible through the grant offered by the Association Bibliothek & Information International. The paper emphasizes the importance of developing new spaces in libraries as they can help with: improving the various skills or knowledge-base of the readers/members of the library, as in the case of the Makerspace, the spaces for playing video games, or the Holocaust exhibition space; developing a new community service, as in the case of the music recording studio and the dog reading room; or attracting more patrons due to the unusual design of the building, as in the case of the Stuttgart Library.

KEYWORDS: innovative spaces, makerspace, library services, community, library design

În prezent, datorită evoluției tehnologice, conceptul de literație nu se mai referă doar la capacitatea de a citi cărți în format tradițional, ci și la aceea de a accesa informația cu ajutorul noilor tehnologii sau de a exprima o idee cu ajutorul acestor tehnologii. În acest context, bibliotecile se străduiesc să încorporeze noile tehnologii, dar și să creeze spații în care utilizatorii pot beneficia de ateliere de literație în utilizarea noilor tehnologii¹. Importanța creării, în bibliotecile publice, a unor spații pentru diverse activități, precum ”a unor încăperi în care să se poată asculta muzică, a unor spații pentru vizionarea de filme a unor încăperi

pentru întâlniri, dar și a unor studiouri multimedia cu facilități de editare”², este susținută și de Hellen Niegaard, consultant al Asociației Bibliotecilor Daneze și fost director al unor biblioteci din Danemarca. Pentru a afla mai multe despre cum poate fi modernizată o bibliotecă astfel încât să integreze aceste noi tipuri de spații, dar și pentru a descoperi modele de bune practici în crearea de ateliere de literație tehnologică, un grup de bibliotecari de la Biblioteca Județeană ”Octavian Goga” Cluj, Biblioteca Județeană Mureș și Biblioteca Județeană ”Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj au vizitat 9 biblioteci germane cu sprijinul financiar

¹ Katy Kavanagh Webb, *Development of Creative Spaces in Academic Libraries: A Decision Maker's Guide* (Cambridge: Chandos Publishing, 2018), 3.

² Hellen Niegaard, „Library Space and Digital Challenges,” *Library Trends*, vol. 60, nr. 1 (2011): 181.

oferit de asociația germană Bibliothek & Information International.

Unul dintre cele mai importante spații inovative descoperite în timpul vizitei la bibliotecile din Republica Federală Germania fost makerspace-ul de la Biblioteca Orășenească Ulm (*Stadtbibliothek Ulm*). Prin crearea unui makerspace (spațiu pentru creație), această instituție își încurajează utilizatorii să devină creatori, nu doar spectatori. Folosind acest makerspace, utilizatorii bibliotecii învață cum să rezolve probleme întâmpinate în timpul procesului de creație, să vizeze la idei creative unice și să caute scurtături pentru a crea ceva mai rapid³. Acest spațiu se recomandă ca un centru de învățare tehnologică continuă, dar care stimulează și creativitatea utilizatorilor. Nu există “două makerspace-uri la fel, unele se concentrează pe meșteșugărit, pictură sau alte ramuri artistice; pe când altele pun accentul pe tehnologie cu imprimante 3D, aparate de tăiat cu laser, studiouri muzicale sau ateliere de programare pe calculator”⁴. Astfel, cei care ajung să frecventeze makerspace-ul dobândesc, prin ateliere de instructaj și prin experimentele efectuate, cunoștințe asupra modului de utilizare a aparaturii din acel spațiu, precum și noi competențe digitale sau din domeniul STEM, în funcție de specificul makerspace-ului⁵.

Makerspace-ul de la Biblioteca Orășenească Ulm este dotat cu imprimante 3D, mașini de cusut automatizate și o mașină de gravare în lemn. Acest spațiu de la biblioteca publică din orașul Ulm dorește să îi atragă pe cetățenii orașului să vină la bibliotecă cu propriile

materiale și să folosească makerspace-ul bibliotecii în mod independent, după parcurgerea unui atelier de inițiere. În timp ce makerspace-ul de la biblioteca din Ulm este dedicat folosirii, în mod liber, de către utilizatori pe întreaga perioadă a programului bibliotecii, mini-makerspace-ul de la Biblioteca Centrală din Frankfurt am Main (*Stadtbücherei Frankfurt am Main*) poate fi folosit de toți utilizatorii bibliotecii doar în zilele în care bibliotecarii nu desfășoară ateliere educative dedicate elevilor sau studenților. La biblioteca publică din Frankfurt am Main se organizează numeroase ateliere educative atât pe imprimarea 3D, cât și pe programarea brațului robotic Dobot, a robotului Ada, dar și a celorlalți roboți de învățare.

Un alt mod prin care bibliotecile germane de astăzi contribuie la alfabetizarea digitală este prin intermediul spațiilor pentru jocuri video. Importanța acestor spații se datorează curentului de dezvoltare a “literațiilor multiple”, care propune dezvoltarea competențelor digitale și de creație manuală în cadrul bibliotecii - datorită faptului că sistemul educațional actual se concentrează mai mult pe dezvoltarea literației tradiționale, ocupându-se de dezvoltarea competenței de scriere și citire și oferind foarte puțin timp pentru dezvoltarea altor literații⁶. De asemenea, putând accesa jocuri video la bibliotecă, adolescenții sunt încurajați să aibă “o interacțiune pozitivă cu [...] [tehnologia], să se folosească de imaginație, [să dobândească] abilități de rezolvare a problemelor și ajung să beneficieze de oportunități de a conduce [echipe], de a participa

³ Ana Canino-Fluit, „School Library Makerspaces. Making It up as I Go,” *Teacher Librarian*, vol. 41, nr. 5 (2014): 21.

⁴ Heather Moorefield-Lang, „Change in the Making Makerspaces and the Ever-Changing Landscape of Libraries,” *Tech Trends*, vol. 59, nr. 3 (2015): 107.

⁵ Amy Vecchione et al., „Encouraging a Diverse Maker Culture,” *The Maker Space. Librarian’s Sourcebook* (Facet Publishing, London, 2017), p. 69.

⁶ Ron T. Brown et al., „The Fusion of Literacy and Games: A Case Study in Assessing the Goals of a Library Video Game Program,” *Library Trends*, vol. 61, nr. 4 (2013): 756.

într-o competiție, de a munci în echipă și a colabora”⁷. Însă, după cum am descoperit în Frankfurt am Main la Biblioteca Centrală *Sachsenhausen* (*Bibliothekszentrum Sachsenhausen*), nu este suficient să existe un loc dedicat pentru adolescenții care doresc să se bucure de jocuri video, ci trebuie să existe și personal dedicat care să îi supravegheze, să organizeze concursuri de jocuri video și cluburi dedicate unui anumit tip de jocuri, precum FIFA (ce simulează o competiție de fotbal).

Conceptul “literațiilor multiple” nu presupune doar dezvoltarea competențelor digitale, ci subliniază și modalitățile prin care utilizarea unor tipuri de comunicare, cum ar fi sunetul muzical sau creațiile audio, poate conduce la creșterea motivației, a încrederii în sine, a capacității de acțiune și de a exprima stări afective sau a sentimentului de incluziune pentru persoanele provenind din categorii sociale defavorizate⁸. În plus, dată fiind relația bilaterală și profundă dintre muzică și limbaj, muzica poate fi integrată în practica educațională curentă pentru învățarea unei limbi străine⁹. În acest sens, în cadrul secțiunii Biblioteca muzicală (*Musikbibliothek, MuBi*) situată la subsolul Bibliotecii Centrale din Frankfurt am Main (*Stadtbücherei Frankfurt am Main*), a fost înființat un studio de înregistrări de înaltă calitate, Main. Klang, cu o suprafață de 16m², cu izolare fonică. Studioul este rezultatul unui proiect desfășurat de bibliotecă în parteneriat cu Universitatea de Științe Aplicate din Frankfurt și este dotat cu echipamente software și hardware moderne: software

Cubase Pro 12, Ableton Live 11 Suite, FL-Studio Signature Bundle, microfoane, midi-controller, interfață audio, mixer, difuzor, căști. Main. Klang este un loc de întâlnire creativ, destinat tuturor celor care doresc să înregistreze muzică sau chiar un podcast, să facă schimb de idei despre muzică sau să lucreze la producția de muzică digitală și beneficiază de asistență permanentă din partea unui specialist de la universitatea parteneră. Utilizarea studioului de înregistrare este gratuită pentru persoanele cu vârsta de peste 18 ani care dețin un permis de bibliotecă valid și poate fi rezervat o dată pe săptămână în intervalele orare disponibile.

Un studio performant de înregistrare (MusicLab) se află și la primul etaj al Bibliotecii Orășenești *München* din HP8 (*Münchner Stadtbibliothek im HP8*), în care muzicienii pot cânta vocal, la instrumente sau pot crea muzică împreună. Dispozitivele de înregistrare, microfoanele, unele instrumente muzicale și multe altele sunt disponibile gratuit, pe baza rezervării, în camera izolată fonic. Spațiul este pus la dispoziție muzicienilor din *München* în cadrul proiectului *Track 'n' Field* (în care sesiunea este înregistrată și vizual) și este astfel valorificat și pentru crearea unei colecții muzicale audio și video locale, care poate fi accesată de orice utilizator al bibliotecii.

Atât la Biblioteca Centrală *Sachsenhausen*, cât și la Biblioteca Orășenească din Neu-Ulm (*Stadtbibliothek Neu Ulm*), am întâlnit spații inovative, precum “Biblioteca de Obiecte” prin care se încurajează protejarea mediului înconjurător. Utilizatorii ce apelează la

⁷ Kathy Sanford, „Videogames in the Library? What Is the World Coming To?,” *School Libraries Worldwide*, vol. 14, nr. 2 (2008): 85.

⁸ Lucia Suzanne Smith, *Literacy, sound and technology in youth studio recording practices* (Master of arts thesis, McGill University, 2021), 3, accesat la data de 21.09.2023 <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/gq67jw85z>.

⁹ Siyu Chen, *Music as a Bridge to Literacy and Multiliteracies Development for Second Language Learners*, (Master degree dissertation, University of Windsor, 2023), 32, accesat la data de 21.09.2023 <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=10060&context=etd>.

“Biblioteca de Obiecte” împrumută obiecte pe care, cel mai probabil, le-ar folosi o singură dată, precum bormașina sau paletele de badminton. Astfel, utilizatorii bibliotecii vor evita achiziționarea unor produse pe care le vor folosi o singură dată, pentru a le abandona într-un dulap sau poate chiar arunca la gunoi după o vreme. De asemenea, conform studiilor, aceste biblioteci care încurajează împrumutul de obiecte contribuie la dezvoltarea unor competențe la utilizatorii lor, deoarece aceștia pot împrumuta gratuit diverse aparate tehnice și pot învăța, urmând pașii din manualele de utilizare, cum să le folosească - mai apoi aceștia pot să devină liberi profesioniști și să câștige un venit din utilizarea unor aparate, precum bormașina, mașina de cusut și așa mai departe¹⁰.

“Biblioteca de Obiecte” poate conține și alte tipuri de itemi, cum ar fi instrumentele muzicale. Interesul manifestat în multe biblioteci din Germania pentru educația muzicală a utilizatorilor prin oferirea unui fond bogat și de calitate din domeniul muzicii se regăsește și în oferirea posibilității de a împrumuta la domiciliu diverse instrumente muzicale, care pot fi regăsite în catalogul bibliotecilor și rezervate în prealabil. Biblioteca Centrală din Frankfurt am Main (*Stadtbücherei Frankfurt am Main*), precum și Biblioteca Centrală din Stuttgart au destinat spații speciale în săli pentru organizarea bibliotecii de obiecte (*Die Bibliothek der Dinge*), unde se regăsesc instrumente muzicale de diverse tipuri (cu claviatură, cu coarde, de suflat, de percuție).

Studii recente au demonstrat că antrenamentul muzical are un impact asupra întăririi funcțiilor neuronale, precum și o conexiune cu activitatea de lectură a copiilor din zonele sărace¹¹, astfel încât biblioteca, prin organizarea acestor spații, joacă un rol important de incluziune pentru categoriile de utilizatori din medii defavorizate, sprijinind fără discriminare dezvoltarea acestora.

Un proiect de pionierat în bibliotecile germane, care necesită un spațiu special amenajat, îl reprezintă Reading Sniffer, lectura asistată de câine în Biblioteca Municipală Neu-Ulm (*Stadtbücherei Neu-Ulm*). Beneficiile folosirii terapiei cu câini, inclusiv în biblioteci, sunt atestate de numeroase studii, printre ele regăsindu-se amplificarea stării emoționale de bine, calm și bucurie¹², ca fundament pentru procesul de învățare. Începând cu anul școlar 2021- 2022, biblioteca a organizat un spațiu într-o încăpăre mai redusă ca dimensiuni, cu mobilier pentru lectură și jocuri pentru copiii din ciclul primar, cu un colț amenajat pentru câinele Anuk. În colaborare cu profesorii de la ciclul primar, bibliotecarii programează copiii cu dificultăți în învățarea cititului, generate de anumite afecțiuni sau blocaje emoționale, pentru sesiuni de lectură “pentru câine” de 30 de minute. Bucuria lecturii cu glas tare, încrederea în sine și pronunția corectă sunt astfel stimulate, fără teama de critică sau judecată exterioară, activitatea având un rol terapeutic pentru copii. Spațiul permite lectura fără distragere din exterior pentru copii, iar câinelui o mișcare liberă în timpul activității. Proiectul este corelat cu direcțiile noi de dezvoltare a serviciilor

¹⁰ Jonas Söderholm, *Borrowing and Lending Tools: The Materiality of X-Lending Libraries* (PhD dissertation, University of Borås, 2018), 62, accesat la data de 22.09.2023, <https://hb.divaportal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1192733&dswid=-9020>.

¹¹ “Study: Learning a musical instrument boosts language, reading skills,” *PBS*, accesat la data de 11.10.2023,

<https://www.pbs.org/newshour/nation/learning-musical-instrument-improves-language-reading-skills>.

¹² Julian Aiken, “Who Let the Dog Out? Implementing a Successful Therapy Dog Program in an Academic Law Library”: 13, *Trends in Law Library Management and Technology*, 21, accesat la data de 12.10.2023, <https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/17718/21TrendsLLibrMgmtTech13.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

de bibliotecă, privită ca “al treilea spațiu”, al învățării non-formale și al unei abordări inovatoare, pozitive și creative a nevoilor utilizatorilor.

Biblioteca Centrală din Stuttgart constituie un spațiu inovativ datorită faptului că arhitectul coreean Eun Young Yi i-a dat un design exterior sumbru, asemenea unui cub de ciment nefinisat, iar unii trecători chiar au ajuns să o poreclească “închisoarea cărților”¹³ datorită esteticii clădirii. Însă, intrând în clădire, utilizatorii sunt surprinși de spațiul cubic gol enorm din inima bibliotecii, “bazat pe structura geometrică a Panteonului din Roma”,¹⁴ și care te îndeamnă la o meditație religioasă sau filozofică în bibliotecă. Mai apoi, urcând la ultimul etaj al bibliotecii și privind în jos, vizitatorii au impresia că au pătruns într-un labirint alb în care cărțile, documentele audio-video, picturile grafice și utilizatorii sunt elementele care imprimă culoare și viață acestei biblioteci.

Nu în ultimul rând, la sediul din Frankfurt am Main al *Bibliotecii Naționale a Germaniei (Deutsche National Bibliothek)* am descoperit expoziția permanentă “Exil. Experiență și Memorie”, organizată de departamentul care se ocupă de Arhiva Germaniei din Exil 1933-1945. Acest spațiu expozițional inedit aduce în fața utilizatorului povestea celor care au fugit din Germania Nazistă, a destinului celor care au reușit să scape și a celor

care nu au reușit. Între cele 300 de exponate regăsim “colecții de scrisori și corespondență, decupaje din diverse ziare ale vremii, manuscrise, [...], fotografii și documente personale, jurnale sau volume de poezii, geamantane și alte obiecte”¹⁵. Prin această expoziție, tinerilor utilizatori li se face o introducere educativă în realitățile acelor vremuri a ororilor Holocaustului, astfel încât aceștia să nu repete greșelile trecutului.

În concluzie, putem afirma că, în cadrul vizitei de studiu în Germania din luna mai 2023, susținută prin finanțarea de către Asociația Bibliothek & Information International, grupul de bibliotecari de la cele trei biblioteci județene a descoperit o diversitate de spații inovative în bibliotecile publice din Germania. Bibliotecarii au remarcat că, în timp ce unele biblioteci s-au concentrat pe crearea unor spații de alfabetizare în noile tehnologii prin crearea unor makerspace-uri, altele s-au dedicat dezvoltării spațiilor pentru înregistrări audio, iar alte biblioteci s-au concentrat pe dezvoltarea unor “Biblioteci de Obiecte”, pentru a ajuta la dezvoltarea competențelor tehnice ale utilizatorilor, dar și cu un scop ecologic. Însă, cu siguranță că toți participanții au rămas impresionați de arhitectura bibliotecii din Stuttgart și marcați de expoziția permanentă despre exilul german și Holocaustul de la Biblioteca Națională din Frankfurt am Main.

¹³ Joyce Sternheim et al., “European Projects and Trends,” *Better Library and Learning Space: Projects, Trends and Ideas* (London, Facet Publishing, 2013), 66.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Carlotta Döhn, “Meet me in the Archive,” *schirn de*, accesat la data de 14.10. 2023, https://www.schirn.de/en/magazine/context/2022/kunst_fuer_keinen/meet_me_in_the_archive/.

CONFERINȚELE RADIOFONICE – MĂRCI EDUCAȚIONALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ*

MONICA GHIȚĂ STOICA

Universitatea din București - Facultatea de Litere

Radio România

monicastojka@gmail.com

ABSTRACT: The role of the public mass media is to educate, culturalize, and entertain the public, in addition to prompt, correct and objective information. This article aims to demonstrate, following a rigorous scientific research, the importance that the public radio station in Romania, the Romanian Broadcasting Society (SRR), had between 1928 and 1938 for the development of Romanian society from an educational and cultural point of view. The article presents a small part of the doctoral thesis *Radio Romania - vector of cultural communication in the interwar period*, held in 2021, under the tutelage of the Faculty of Letters of the University of Bucharest and coordinated by professor Elena Tîrziman. Radio communication in the interwar period was under the sign of conferences, true educational, but also cultural brands, of a certain scientific value, supported by specialists in education, culture and science in the Romania of that period. Among the voices that stood out on the radio was that of the bibliologist Nicolae Georgescu-Tistu. Thus, *Radio Conferences - educational brands in the interwar period* presents, in the final part, a thematic study based on three of the conferences held by the renowned bibliologist, in order to highlight the educational but also the cultural role of the radio conferences and the fact that they represented specific forms of communication of science to a general public.

KEYWORDS: radio conferences, Radio Romania, Nicolae Georgescu-Tistu, communication of science, history of writing, printing, book legacy.

În anul în care radiofonia românească împlinește 95 de ani de existență și tot atâția ani de la prima emisiune oficială a *Societății Române de Radiodifuziune* (SRR), denumită în continuare *Radio România*, postul public de radio din țara noastră, se impune o analiză retrospectivă asupra importanței și influenței radioului public

asupra maselor. Încă de la debut, *Radio România* și-a asumat ca misiune publică, nu numai informarea corectă, promptă și obiectivă a publicului, ci și menirea de a educa, a culturaliza și a distra masele. Un rol deosebit de important în realizarea studiului l-a avut *Arhiva Scrisă a Radio România*,¹ o arhivă unică în peisajul de profil din

*Prezenta lucrare reprezintă un scurt extras din teza de doctorat *Radio România - vector de comunicare culturală în perioada interbelică*, susținută în anul 2021, sub tutela Facultății de Litere a Universității din București și coordonată de prof. univ. dr. Elena Tîrziman. *Radio România - vector de*

comunicare culturală în perioada interbelică este un studiu de pionierat în domeniu ce prezintă rezultatele unei ample cercetări documentare asupra emisiunilor reprezentative prin care a fost răspândită informația cultural-educățională în primii zece ani de la înființarea radioului public românesc (1928-1938),

țara noastră. Câteva dintre documentele existente în această arhivă, constând în texte ale conferințelor difuzate la radio, până la apariția benzii magnetice în deceniul al cincilea al secolului trecut, au reprezentat principalele surse bibliografice pentru studiul de față. Textele conferințelor, dactilografiate sau în manuscris, reprezintă adevărate repere de cunoaștere ce se adaugă patrimoniului cultural românesc. De asemenea, o sursă bibliografică importantă a fost și *Bibliografia Radiofonică Românească (BRR)*, lucrare fundamentală pentru studiul evoluției editoriale a radiofoniei românești din perioada 1928-1946.

1. Conferințele în radiofonia românească interbelică

Încă de la început, conferințele și-au găsit un important loc în programele *Radio România*. Acestea au fost cele mai populare forme de comunicare pe calea undelor în perioada interbelică. Cercetarea de față are la bază studierea principalelor emisiuni radiofonice, în structura cărora erau incluse conferințele tematice. Între emisiunile reprezentative ale *Radio România* în perioada interbelică, dar și ulterior, au fost *Universitatea Radio* - cea mai populară și longevivă emisiune românească de ținută academică, *Ora copiilor* și *Ora școlarilor* - emisiuni de educație nonformală și *Ora satului* - emisiune dedicată locuitorilor din mediul rural,

reprezentând nucleul din care, peste ani, s-a conturat *Radio România Antena Satelor*. De altfel, conferințele au fost conținuturi mediatice apreciate și difuzate și la nivel internațional. În țara noastră, prima conferință la *Radio România* a fost dedicată poeziei populare românești și a fost lecturată în prima emisiune oficială a postului, la data de 1 noiembrie 1928. Din data de 3 decembrie 1928, la *Radio România* s-au difuzat câte două conferințe pe zi.

În privința timpului alocat unei conferințe, au existat temeri la nivel internațional că, oricât de interesante ar fi fost subiectele, conferințele ar fi devenit plictisitoare pentru ascultători dacă timpul alocat difuzării ar fi fost prea mare. S-au făcut propuneri ca o conferință radiofonică să nu depășească 30 de minute, însă specialiștii în radiofonie au ajuns la concluzia că și acesta era un timp prea mare pentru capacitatea ascultătorului de asimilare a mesajului sonor. Cert este că, în anii '30 ai secolului trecut, *Radio România* a luat decizia de a limita timpul unei conferințe la un sfert de oră.²

Subiectele abordate erau la libera alegere a conferențiarilor, după cum a mărturisit, cu ani în urmă, filosoful Ion Petrovici într-un interviu³ despre istoricul radioului. Temele erau vaste și în strânsă legătură cu actualitatea din toate domeniile, deoarece conducerea radioului dorea ca fiecare ascultător să găsească zilnic în program ceva care să-l intereseze: "Conferințele,

arătând care au fost personalitățile academice implicate în activitatea editorială și analizând contribuțiile acestora, precum și impactul cultural-educational pe care radioul l-a avut asupra publicului interbelic.

¹Arhiva Scrisă a *Radio România* deține documente inedite pentru evoluția radiofoniei românești și, implicit, a culturii române, pentru o perioadă în care, din punct de vedere tehnic, nu exista posibilitatea arhivării sonore a emisiunilor difuzate la radio. Documentele existente în arhiva menționată sunt texte de legislație radiofonică și texte ale conferințelor susținute la radio de nume importante ale culturii și

științei din România, dar și din străinătate. Documentele arhivate datează din 1928 și până în anii '50, când a apărut banda magnetică, ce a permis stocarea înregistrărilor radiofonice în condiții de siguranță tehnică și pentru o lungă perioadă de timp.

²"Universitatea Radio," *Radio-fonia*, V, nr. 187 (1932):12.

³Dona Roșu, "Ion Petrovici: Evocări privind istoricul radioului românesc. Interviuri realizate cu Ion Petrovici la 1 ianuarie 1967, înregistrare din *Fonoteca de Aur a SRR*," în *Ion Petrovici, Mărturii. Înregistrări din Fonoteca de Aur*, audiobook, (București: Editura „Casa Radio”, 2002).

reduce la un minimum de timp, vor trata subiecte interesante din toate domeniile [...]”⁴

Între personalitățile care au conferențiat la *Radio România* încă din primul an de activitate al instituției au fost: Dimitrie Gusti, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Perpessicius, Ioan Al. Brătescu-Voinești, Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Alexandru Rosetti, Ioan Bianu, Nicolae Georgescu-Tistu, Emanoil Bucuța sau George Oprescu. În *Arhiva Scrisă a Radio România* sau *Arhiva Scrisă a SRR*, așa cum se găsește menționată în notele de subsol, există mii de conferințe tematice dedicate numeroaselor domenii ale culturii, științei, tehnicii, educației, sportului, sfaturilor gospodărești etc.

2. Conferințele radiofonice. Studiu tematic

Pentru a evidenția rolul conferințelor radiofonice interbelice ca mărci educaționale, am ales câteva conferințe a căror tematică se află în strânsă legătură cu științele informării și documentării, ca principal domeniu de studiu pentru această lucrare. *Arhiva Scrisă a SRR* păstrează, din perioada 1932-1938, textele a 11 conferințe dedicate istoriei bibliotecilor și rolului acestora în dezvoltarea culturală a unei societăți, istoriei scrisului și tiparului, precum și tehnicilor de legare a cărților. Dintre acestea, am selectat pentru acest studiu trei conferințe tematice din sfera științelor informării și documentării, susținute de bibliologul Nicolae Georgescu-Tistu în perioada 1933-1934, în cadrul emisiunilor radiofonice *Universitatea Radio* și *Cartea și*

problemele ei. Expunerile alese sunt: *Istoria scrisului* (1933), *Minunea tiparului* (1933) și *Legatul cărților* (1934). Toate aceste conferințe tematice au făcut obiectul unei cercetări detaliate în care am arătat modul în care radioul românesc a susținut, în primul deceniu de existență, cunoașterea științelor informării și documentării, în contextul în care, la momentul apariției, radioul era privit la nivel internațional, ca un concurent acerb al oricărei alte forme de culturalizare, informare și documentare, indiferent că era vorba de literatură, muzică, teatru, cinematografie, muzeu, școală, carte sau bibliotecă. Astfel, cercetarea de față constă în studierea conferințelor menționate, bazată pe ordonarea cronologico-tematică, oferirea de date bibliografice cuprinzând titlul / autorul / emisiunea în care a fost difuzată fiecare conferință, acolo unde s-a putut identifica acest lucru, unde nu a fost posibil, s-a menționat «emisiune nespecificată» / data difuzării și analiza conținutului.

*Istoria scrisului / Nicolae Georgescu-Tistu*⁵ / *Universitatea Radio / 4 septembrie 1933*

Analiză de conținut: Nicolae Georgescu-Tistu menționează, de la început, că, pentru a studia evoluția cărții, “trebuie să mergi până la primele comunicări scrise ale oamenilor”.⁶ Pornind de la această remarcă, a prezentat ascultătorilor o istorie a scrisului, incluzând și suporturile de scriere. A arătat că, pe baza studiilor, s-a ajuns la constatarea că omul întrebuițează două procedee pentru fixarea în scris a gândurilor:

⁴“Un nou sezon începe. El ne aduce reorganizarea programelor Radiodifuziunii românești,” *Radio-fonia*, VI, nr. 261 (1933): 5.

⁵Nicolae Georgescu-Tistu (1894-1972), reputat bibliolog. A susținut la radio șase conferințe pe teme biblioteconomice, în intervalul 1930-1943: *Cartea și biblioteca* (1930, emisiunea *Universitatea Radio*), *Istoricii literaturii române* (1931, emisiunea *Program pentru școlari*), *Istoria scrisului* (1933, emisiunea *Universitatea Radio*), *Minunea tiparului* (1933, emisiunea *Cartea și problemele ei*), *Legatul cărților*

(1934, emisiunea *Universitatea Radio*) și *Casa de la Ghergani a lui Ion Ghica* (1943, emisiunea *Universitatea Radio*). În *Arhiva Scrisă a SRR* se mai păstrează doar textele ultimelor patru conferințe enumerate mai sus. Titlurile primelor două conferințe au fost reconstituite cu ajutorul *BRR*.

⁶Nicolae Georgescu-Tistu, “Istoria scrisului,” [Conferință difuzată la 4 septembrie 1933 în emisiunea *Universitatea Radio*], *Arhiva Scrisă a SRR*, dosar 14, 1933, 15 file mss., f.1.

“zugrăvirea ideilor sau *ideografismul*” și “zugrăvirea sunetelor sau *fonetismul*”, menționând cum s-a făcut trecerea de la sistemul ideografic la cel fonetic.

Expunerea a continuat cu prezentarea tipurilor de scriere, apariția primelor alfabetice și a materialelor pe care se imprima scrisul. Nicolae Georgescu-Tistu a vorbit despre originea și evoluția papirusului⁷ folosit, pe larg, până în primele secole ale erei creștine,⁷ a pergamentului și a hârtiei care stau la baza evoluției umane. A evidențiat originea, calitățile și superioritatea pergamentului față de papirus și momentul răspândirii pergamentului în secolul al VI-lea. A insistat asupra tehnicii de obținere a pergamentului și a modului în care era pregătită pielea de oaie, miel sau vițel până ajungea la stadiul de material pe care se scria. Conferențiarul a vorbit chiar de o industrie a pergamentului, atât de căutat la vremea lui, încât “se garanta școlilor prioritate la cumpărare”.⁸

De asemenea, a fost menționat și faptul că, din cauza invaziilor barbare, în Evul Mediu cărțile deveniseră foarte scumpe și rare în Europa, de ele beneficiind doar cei foarte bogați, care ocupau funcții înalte. Despre copiatul manuscriselor, ascultătorii au aflat că era o activitate anevoioasă, astfel încât “o biblie scrisă în cinci luni era un record de viteză”, deoarece scrisul reprezenta “un act pios, făcut cu o răbdare și o grijă de care ne minunăm astăzi”.⁹

Ultima parte a conferinței a fost rezervată informațiilor despre hârtie. Apariția hârtiei, în China, a fost esențială pentru dezvoltarea scrisului, ușurând foarte mult această activitate. Conferențiarul a insistat asupra modului de fabricare a hârtiei și a încheiat prin a arăta că

adevărata revoluție în materie de scris a avut-o apariția tiparului, care a dat claritate, eleganță și viteză de imprimare scrisului.

Minunea tiparului / Nicolae Georgescu-Tistu / Cartea și problemele ei / 27 noiembrie 1933

Analiză de conținut: În 19 file manuscrise, Nicolae Georgescu-Tistu a subliniat importanța tiparului pentru dezvoltarea culturii, arătând că “nici statornicia unor bune alfabetice, nici fabricarea cât mai ingenioasă a feluritelor hârtii pentru scris, nu puteau fi instrumente hotărâtoare de cultură, câtă vreme nu exista putința multiplicării lesnicioase și iute a exemplarelor scrise”.¹⁰ Acest lucru se explică prin faptul că înaintea apariției tiparului, cartea sau manuscrisul - sub formă de papirus sau pergament - era apanajul unui număr infim de oameni, ceea ce nu putea genera o dezvoltare culturală a unei întregi societăți.

Apariția tiparului a fost, în opinia lui Nicolae Georgescu-Tistu, nu numai o revoluționară invenție, ci și un moment de referință în răspândirea și dezvoltarea culturii pe scară largă, deoarece a permis accesul la informare și culturalizare unei întregi societăți. În privința evoluției tiparului, conferențiarul a menționat că tot civilizația chineză - ca în cazul hârtiei - este responsabilă de descoperirea acestuia, exemplificând tehnica prin care chinezii obțineau litere tipărite chiar dinaintea apariției creștinismului: “săpau din vechime, înaintea erei noastre creștine, litere pe niște tăblițe de lemn. Treceau apoi cerneală peste ele și apăsau deasupra, pe rând, câte o bucată de hârtie pe care se imprima textul uns cu cerneală”.¹¹

Aceeași tehnică de tipărire a fost utilizată și de către civilizația arabă, Nicolae Georgescu-

⁷Ibid., f. 5.

⁸Ibid., f. 6.

⁹Ibid., f. 8.

¹⁰Nicolae Georgescu-Tistu, “Minunea tiparului”, [Conferință difuzată la 27 noiembrie 1933, în

emisiunea *Cartea și problemele ei*], *Arhiva Scrisă a SRR*, dosar 16,1933, 19 file mss., cu semnătura de identificare a autorului, f. 1.

¹¹Ibid., f. 2-3.

Tistu opinând probabilitatea ca procedeul să fi fost descoperit separat, pentru că nu a existat “niciun text din care să se vadă legătura dintre Orient și Occident”.¹²

Din întreg textul conferinței *Minunea tiparului* se desprind următoarele idei-reper:

► conferința reprezintă o introspecție în istoria tiparului, pornind de la bazele incipiente, puse dinaintea erei creștine de către chinezi și arabi, până la descoperirea propriu-zisă a acestuia de către germanul Johannes Gutenberg și continuând cu răspândirea tiparului pe scară largă, când, așa cum menționează Nicolae Georgescu-Tistu în textul conferinței, “tiparul a dat aripi cuvântului care pătrunde astăzi pretutindeni”, devenind indispensabil evoluției culturale;

► Nicolae Georgescu-Tistu a îmbinat ingenios un portret al lui Johannes Gutenberg, cu descrierea pașilor urmați în descoperirea tiparului;

► partea finală a conferinței a fost rezervată prezentării evoluției meșteșugului tiparului în Europa și, implicit, în Țările Române.

Legatul cărților / Nicolae Georgescu-Tistu / Universitatea Radio / 29 ianuarie 1934

Analiză de conținut: Conferențiarul le-a vorbit ascultătorilor despre legatul cărților ca despre “o aleasă și înălțătoare artă”¹³ care, chiar dacă a devenit în timp o anexă a tipografiei, a avut o istorie cu mult mai veche decât a tiparului. Activitatea de legare a cărților a reprezentat o formă de artă foarte apreciată și răspândită în

mănăstiri. Despre apariția propriu-zisă a cărții, Nicolae Georgescu-Tistu a precizat că s-a produs atunci când a început să se scrie pe ambele fețe ale foii de pergament. După scriere, marginile din dreapta ale foii erau tăiate, iar cele din stânga, cusute. Un alt element important menționat au fost invaziile barbare, care au dus la stoparea comerțului cu cărți între secolele al VI-lea și al XII-lea. Atunci, doar călugării scriitori sau copiiști se mai ocupau de legatul cărților. Mai reținem din textul conferinței că, de la sfârșitul secolului al XII-lea, perioada de apus a Evului Mediu, cartea a trecut într-o altă etapă, cunoscând un înfloritor comerț de librărie.

Descoperirea tiparului a dus la revoluționarea modului de legare a cărților. Copertele din lemn au fost înlocuite cu cele din carton. Pentru a face cărțile mai ușoare, au fost eliminate încărcăturile metalice, de la podoabe și colțuri, până la încuietori. Acestea s-au mai păstrat doar pentru cărțile de rugăciune. O altă etapă în evoluția cărții a fost *legatul comercial*, despre care Nicolae Georgescu-Tistu sublinia că s-a dezvoltat în secolul al XVI-lea, când s-a evidențiat și *legatul de lux*, cu legături făcute din piele. Legătoria de lux era practică cu precădere la curțile regilor Franței, între care conferențiarul i-a amintit pe Francisc I (1494-1547), Henric al IV-lea (1553-1610) și Ludovic al XIII-lea (1601-1643). Este menționat și faptul că tipografii celebri ai epocii aveau câte o legătoria în propriile ateliere. Între cei mai cunoscuți, i-a amintit pe “Aldini la Veneția, Plantin la Anvers, Elzevier la Leiden”.¹⁴

¹²Ibid., f. 3.

¹³Nicolae Georgescu-Tistu, “Legatul cărților”, [Conferință difuzată la 29 ianuarie 1934, în emisiunea *Universitatea Radio*], *Arhiva Scrisă a SRR*, dosar 4, 1934, 17 file mss., cu semnătura de identificare a autorului, f. 1.

¹⁴Ibid., f. 6. Referirea a fost făcută la celebrii tipografi care au marcat secolul al XVI-lea: Aldo Pio

Manuzio sau Aldus Pius Manutius creatorul scrierii cu caractere *aldine* sau *italice*; tipograful și umanistul francez Christopher Plantin care a trăit și a cunoscut succesul tipografic în Belgia, la Anvers și Elzevier Lowijs din familia unor celebri tipografi și librari olandezi din secolele XVI-XVII. Toți acești tipografi și-au legat numele de câte o formă de imprimare tipografică a scrisului.

Arta legatului cărților, care atinsese tehnici deosebite de execuție, avea să cunoască declinul o dată cu progresul uimitor al tiparului. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, legatul de lux a fost înlocuit cu "legatul simplu, ieftin, provizoriu", iar "Epoca Revoluției Franceze și a Primului Imperiu au fost, în genere, defavorabile artei legatului"¹⁵ - potrivit lui Nicolae Georgescu-Tistu. Doar Napoleon I (1769-1821) aprecia elementele decorative din antichitate. Chiar în plină glorie a tiparului, a apărut *legătura romantică*, sub influența romanului *Notre Dame de Paris* a lui Victor Hugo, "iar motivul pentru legat devine goticul medieval, păstrat în liniile arhitectonice ale catedralelor cu bolți arcuite și cu vârfuri ascuțite spre cer".¹⁶

Secolul al XIX-lea a adus, în opinia conferențiarului, un amestec de stiluri. În jurul anului 1880, au apărut în Franța *legăturile vorbitoare*, a căror denumire a fost explicată de Georgescu-Tistu prin faptul că s-a încercat o analogie între decorul copertei și conținutul cărții, așa încât legătorul era, mai degrabă, un ilustrator de carte. Dezvoltarea tipografiilor a înlocuit legatul manufacturat cu legatul industrial, efectuat în tipografie. Din finalul conferinței reiese că extinderea pe scară largă a tipografiilor și apariția cărților în număr foarte mare a transformat legatul cărților dintr-o artă realizată cu măiestrie de mâna omului, într-o activitate tipografică executată mecanic.

Concluzii

Arhiva Scrisă a Radio România, prin documentele pe care le deține, reprezintă un

tezaur cultural național. De asemenea, conferințele tematice studiate și prezentate în această lucrare de interes pentru științele informării și documentării (domeniu din care fac parte bibliologia, biblioteconomia, istoria cărții și a tiparului, precum și studiul arhivelor) arată clar faptul că *Radio România* a fost un susținător și un promotor al valorilor culturale pe care le-a popularizat în rândul ascultătorilor cu scopul de a educa și a forma un public cu o minimă gândire culturală. În perioada interbelică, *Radio România* a fost actorul principal în răspândirea mesajului cultural-educational la nivel național, având marele avantaj de a fi fost singura instituție de comunicare în masă din țară. Tot în acea perioadă, radioul s-a prezentat ca o mare școală în completarea educației, având marele avantaj că putea ajunge în orice casă, până în cel mai îndepărtat colț al țării. Textele conferințelor, chiar dacă ofereau informații din diverse domenii, au fost scrise și lecturate pe înțelesul tuturor, așa încât informația să poată fi ușor asimilată, iar mesajul general lesne de însușit atât de intelectual, cât și de omul simplu. Prin intermediul personalităților invitate să conferențeze, s-a creat un act de cultură și educație națională pe scară largă, ce a dus la o creștere a încrederii și popularității radioului în rândul maselor, iar conținutul editorial pe care *Radio România* l-a oferit publicului sub formă de conferințe tematice, în perioada interbelică, reprezintă o formă mediatică de comunicare a științei și culturii.

¹⁵Ibid., f. 7.

¹⁶Ibid., f. 8.

PANDEMIA DE COVID-19: PROVOCARE ȘI OPORTUNITATE PENTRU EDUCAȚIE*

ȘTEFAN-CRISTIAN CIORTAN

Universitatea din București – Facultatea de Litere

stefan.cristian.ciortan@litere.unibuc.ro

ABSTRACT: This study presents ways of adapting the Romanian university education to the COVID-19 pandemic, which involved the transition to online teaching activities and the suspension of face-to-face courses. The pandemic was also seen as an opportunity for accelerating the use of information and communication technologies in education, developing digital skills and diversifying forms of university interaction. To ensure normal activities, platform providers have updated and improved applications, including security, and some services have become free. Moreover, the official websites of the educational institutions have been updated to provide online information needed by the students. During the pandemic, video communication platforms registered a significant increase, and educational institutions in Romania used platforms such as Zoom, Google Meet and Microsoft Teams.

KEYWORDS: pandemic, COVID-19, online teaching activities, platforms, video communication

1. Introducere

Începând cu martie 2020, învățământul universitar românesc a fost nevoit să se adapteze situației de pandemie COVID-19, care a presupus limitarea activității didactice față în față. Aceasta a impus suspendarea cursurilor pe o perioadă definită, organizarea activităților didactice în online, inclusiv a examenelor de final de semestru și a celor de licență. Pandemia de COVID-19 poate fi privită și ca oportunitate pentru universități în sensul mobilizării și accelerării utilizării TIC în activitățile universitare, dezvoltarea de

competențe specifice pentru profesori și studenți, diversificarea formelor și modalităților de interacțiune universitară.

UNESCO apreciază că, din cauza pandemiei, peste 1,5 miliarde de studenți și tineri de pe întreaga planetă sunt sau au fost afectați de închiderea școlilor și universităților.¹ Un răspuns aproape universal la închiderea școlilor și universităților a fost utilizarea tehnologiilor digitale în combinație cu metodele tradiționale, pentru a oferi sprijin profesorilor, elevilor și studenților în desfășurarea activităților didactice.²

* Prezentul studiu este un extras prelucrat din teza de doctorat: *Resurse de informare și documentare în educația universitară*, susținută la Universitatea din București, în septembrie 2022.

¹ "Learning Never Stops", UNESCO, accesat la 30 mai, 2023,

<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition>.

² "The impact of COVID-19 on students equity and inclusion: Supporting vulnerable students during school closures and school re-openings", OECD, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-impact-of-covid-19-on-student-equity->

Pentru ca lucrurile să decurgă normal, conform unui plan bine stabilit, a fost necesară implementarea unor platforme prin intermediul cărora să se faciliteze prezența tuturor studenților la cursurile și examenele desfășurate în mediul online. Totodată, a fost necesară actualizarea site-urilor oficiale ale instituțiilor de învățământ pentru a-i putea ține la curent pe toți studenții cu privire la informațiile de care aveau nevoie pentru a termina un ciclu de învățământ în condiții optime. Au trebuit să fie puse la dispoziția studentului cât mai multe resurse online care să poată fi accesate ușor.

2. Scenarii propuse pentru desfășurarea activităților didactice în condiții de pandemie

Ministerul Educației a stabilit un cadru de lucru pentru derularea activităților în sistemul universitar românesc și anume: „Reprezentanții universităților din România, în baza autonomiei universitare, au propus organizarea parțială în sistem online a examenelor de semestru, de an și de finalizare a studiilor. În situații excepționale, care impun prezența fizică a studentului, universitățile vor stabili și comunica modul de desfășurare a examenului, în condiții de siguranță pentru studenți și profesori”.³

Fiecare universitate, în funcție de situația concretă dată de resursele, tehnologiile și spațiile existente și-a propus propriile scenarii pentru desfășurarea activităților didactice în condiții de pandemie. Universitatea din București a recomandat în această situație trei scenarii comunității academice pentru desfășurarea anului

universitar 2020-2021.

Conform scenariului 1, activitățile academice urmau să aibe loc în spațiile universității, iar pregătirea pentru situația pandemică implica:

- „Dotarea sălilor cu mijloacele specifice de dezinfectie/ sterilizare;
- Introducerea unor secvențe fizice de triaj sanitar pentru studenți și cadre didactice;
- Planificarea accesului în spațiile de învățământ pe formațiuni de studii adecvate capacității sălilor și susținerea simultană a unor activități educaționale în mai multe săli;
- Amenajarea spațiilor educaționale în conformitate cu standardele sanitare/ de distanțare prevăzute în legislația conformă”.⁴

Conform scenariului 2, activitățile academice s-au desfășurat în sistem mixt, iar pregătirea pentru situația pandemică implica:

- „Amenajarea spațiilor educaționale în conformitate cu standardele sanitare/ de distanțare specifice;
- Dotarea sălilor cu mijloacele specifice de dezinfectie/ sterilizare;
- Introducerea unor secvențe fizice de triaj sanitar pentru studenți și cadre didactice;
- Implementarea unei perioade de acomodare destinată studenților de anul I (1-2 săptămâni);
- Adaptarea curriculară la derularea activităților educaționale în sistem hibrid;
- Alternarea activităților educaționale față-în-față și online pe parcursul întregului semestru, în funcție de specificul fiecărei activități și de resursele disponibile, prin împărțirea pe tipuri de activități;

and-inclusion-supporting-vulnerable-students-during-school-closures-and-school-re-openings-d593b5c8/#endnotea0z2.

³ „Măsuri adoptate în sistemul universitar românesc în contextual pandemiei de COVID19”, Ministerul Educației, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.edu.ro/m%C4%83suri-adoptate-%C3%AEn-sistemul-universitar-rom%C3%A2nesc-%C3%AEn-contextul-pandemiei-covid-19>.

⁴ „Scenariile de lucru pentru desfășurarea activităților academice în anul universitar 2021-2021, la Universitatea din București”, *Universitatea din București*, accesat la 30 mai, 2023, <https://unibuc.ro/scenariile-de-lucru-pentru-desfasurarea-activitatilor-academice-in-anul-universitar-2020-2021-la-universitatea-din-bucuresti/>.

- Alternarea activităților educaționale față în față și online pe parcursul întregului semestru, în funcție de specificul fiecărei activități și de resursele disponibile, prin împărțirea pe perioade de timp (de exemplu: o parte din semestru, activitățile educaționale se susțin online, iar cealaltă parte se susțin față-în-față);

- Alternarea activităților educaționale față-în-față și online pe parcursul întregului semestru, în funcție de specificul fiecărei activități și de resursele disponibile, prin împărțirea pe subformațiuni de studii (de exemplu: într-o perioadă de timp, o parte dintre studenți desfășoară activități față-în-față, iar cealaltă desfășoară activități online, urmând să se facă rocada);

- Dotarea spațiilor educaționale (a sălilor de curs și a celor de seminar) cu mijloace multimedia, pentru a putea stabili conexiunea sincron cu studenții conectați online;

- Pregătirea și administrarea resurselor tehnologice de susținere a activităților online”.⁵

Conform Scenariul 3, activitățile academice s-au derulat în sistem online, iar pregătirea pentru situația pandemică implica:

- „Adaptarea curriculară la modalitățile de desfășurare a activităților online;

- Pregătirea și administrarea resurselor tehnologice de susținere a activităților online;

- Pregătirea cadrelor didactice pentru susținerea activităților online;

- Sprijinirea studenților provenind din grupuri vulnerabile pentru participarea la activitățile online”.⁶

3. Platformele specializate utilizate în pandemie

Departamentele administrative ale fiecărei

universități au trebuit, de asemenea, să își desfășoare activitatea în mediul online și în consecință, să găsească mijloace prin care să păstreze contactul cu studenții, să răspundă solicitărilor lor și să-i informeze asupra activităților academice în perioada pandemică.

Pe fondul pandemiei, serviciile de comunicare, în special cele video, care au capacitatea de a primi un număr mare de utilizatori, au înregistrat o creștere foarte mare.⁷ Astfel, toate instituțiile de învățământ din România au trebuit să apeleze la platformele specializate care existau deja pentru desfășurarea acestui tip de întâlniri cum ar fi:

- *Google Meet*;
- *Google Classroom*;
- *Zoom*;
- *Webex*;
- *Skype*;
- *Moodle*;
- *WhatsApp*;
- *Digital.educred.ro*.

Zoom, *Google Meet* și *Microsoft Teams* au fost în competiție între ele, fiind platformele cele mai utilizate pe perioada pandemiei. Fiecare dintre acestea și-a urmărit cu atenție rivalii și a lansat actualizări și îmbunătățiri ale aplicației, cu scopul de a le oferi un avantaj față de concurență. De asemenea, furnizorii de platforme s-au preocupat să îmbunătățească securitatea, să adauge noi funcții și să facă în așa fel încât unele dintre serviciile lor să fie gratuite.⁸

Cele mai utilizate platforme digitale din România pentru elevi și studenți sunt: „*Moodle*, *Zoom* și *Google Classroom*, cea din urmă reunind peste 41% din totalul utilizatorilor din România”.⁹

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ “Google Meet trece de 50 de milioane de descărcări pe Android”, *NEWS.RO*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.news.ro/economic/google-meet-trece-de-50-milioane-de-descarcari-pe-android-1922402318002020050819364862>.

⁸ “Zoom vs Microsoft Teams, Google Meet, Cisco Webex and Skype: Choosing the right video-conferencing apps for you”, *TechRepublic*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.techrepublic.com/article/zoom-vs-microsoft-teams-google-meet-cisco-webex-and-skype-choosing-the-right-video-conferencing-apps-for-you/>.

⁹ “Educația copiilor, tehnologizată: În ce s-au băgat banii în pandemie, ce se va întâmpla în continuare”, *Playtech*,

3.1. Google Meet - GM

Google a lansat oficial aplicația *Meet* în martie 2017, fiind prezentată ca o platformă web ce oferă posibilitatea ca întâlnirile să se desfășoare online. *GM* este o versiune alternativă a aplicației *Hangouts*, care permitea inițial participarea a până la 30 de utilizatori. La început, această platformă s-a dorit a fi un serviciu de întâlniri și conferințe exclusiv pentru mediul de afaceri. În contextul pandemiei COVID-19 și a cerințelor de distanțare socială, *GM* devine aplicația gratuită, integrată în aplicațiile Google din Gmail, oferită oricărui utilizator cu scopul interacțiunii în sistem de videoconferință.¹⁰ Astfel, aplicația se poate utiliza atât pentru mediul profesional, cât și pentru cel educațional, permițând școlilor, liceelor și universităților să țină cursuri online.¹¹

GM pune la dispoziție funcțiile de videoconferințe la nivel de instituție, grup sau asociație.¹² Practic oricine are un cont Google poate să creeze o întâlnire online cu până la 100 de participanți.¹³ La sfârșitul anului 2021, *Google Meet* a modernizat serviciul de întâlniri online cu suport de până la 500 de participanți, doar pentru clienții premium.¹⁴

Pentru accesarea *GM* este nevoie de un cont de e-mail Google. *GM* se poate utiliza direct din browserul web la adresa *meet.google.com*, dar avem și posibilitatea de acces prin intermediul

unei aplicații pentru mobil sau tabletă (pe *iOS* și *Android*).¹⁵

Pentru o bună desfășurare a unei întâlniri video online, *Google Meet* pune la dispoziția utilizatorilor săi mai multe opțiuni cum ar fi:¹⁶

- apeluri audio și video bidireționale sau multidireționale cu o rezoluție de până la 720p;
- funcția de chat;
- criptarea integrală a apelurilor derulate între utilizatori;
- filtru audio de anulare a zgomotului de fundal;
- mod de lumină scăzută pentru video;
- gestionarea ușoară a întâlnirilor prin sincronizarea aplicației cu *Google Calendar* și *Google Contact*;
- modul de partajare a ecranului pentru ca un utilizator să poată arăta celorlalți utilizatori fișiere de pe computer, cât și căutări în browser, vizualizare de filme Youtube etc.;
- pentru gazda întâlnirii, opțiunea de a gestiona participanții și de a înregistra întâlnirea.¹⁷

Pentru utilizatorii care dețin un cont de *Google Workspace* aceste opțiuni sunt prezente la o calitate superioară față de cele menționate mai sus. După majoritatea recenziilor oferite de utilizatori este o platformă ușor de utilizat și care satisface nevoile clienților săi.¹⁸

accesat la 30 mai, 2023,
<https://playtech.ro/2021/educatia-copiilor-tehnologizata-in-ce-s-au-bagat-banii-in-pandemie-ce-se-va-intampla-in-continuare/>.

¹⁰ *News.ro*, "Google Meet".

¹¹ "Aplicația de videoconferințe Google Meet este acum gratuită pentru toți, pe durata izolării", *Mobilissimo.ro*, accesat la 30 mai, 2023,
<https://www.mobilissimo.ro/aplicatii-telefoane/aplicatia-de-videoconferinte-google-meet-este-acum-gratuita-pentru-toti-pe-durata-izolarii>.

¹² În perioada pandemiei de COVID19, în luna aprilie 2020, numărul de utilizatori ai aplicației Meet a crescut considerabil, ajungând la peste 100 de milioane de întâlniri pe zi, comparativ cu aplicația Zoom care avea în jur de 200 de milioane de întâlniri pe zi. "Google Meet",

Wikipedia, accesat la 30 mai, 2023,
https://ro.wikipedia.org/wiki/Google_Meet.

¹³ "Video conferencing with Google Meet", *Google*, accesat la 30 mai, 2023

<https://apps.google.com/intl/ro/meet/how-it-works/>.

¹⁴ David Delima, "Google Meet for Premium Workspace users Upgraded With Support for 500 Participants", *Gadgets360*, accesat la 30 mai, 2023,
<https://gadgets.ndtv.com/apps/news/google-meet-workspace-500-participants-upgrade-support-video-call-2614050>.

¹⁵ *Mobilissimo.ro*, "Aplicația de videoconferințe".

¹⁶ *Wikipedia*, "Google Meet".

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

3.2. Google Classroom - GC

Este o aplicație dezvoltată tot de către Google, ce face parte din *Google Suite for Education*, fiind creată în scop educațional pentru a stimula colaborarea, comunicarea și a face posibilă învățarea la distanță. *GC* s-a dovedit a fi o aplicație utilă în condiții de pandemie, pe măsură ce tot mai multe școli au trecut la învățarea online, ajutând cadrele didactice să implementeze rapid instruirea fără hârtie, să încarce resursele de învățare pentru studenți care rămân automat stocate în cadrul grupului creat pe platformă.¹⁹

Platforma *Google Classroom* a fost lansată în mai 2014, când a apărut o versiune demo disponibilă doar pentru o parte din membrii grupului *Google Suite for Education*, și a fost lansată pentru toți utilizatorii Google în luna august a aceluiași an. Inițial, era destinată pentru o utilizare cu laptopuri în școli, cum ar fi Chromebook-urile, pentru a permite profesorului și elevilor să partajeze mai eficient informații și teme.²⁰ Deși *GC* nu este un *LMS (Learning Management System)*, cum ar fi *Blackboard* sau *Moodle*, reprezintă o nouă modalitate de a preda și de a gestiona cursul online și de la distanță.²¹

Google Classroom permite gestionarea unei clase cu până la 20 de profesori și 1.000 de elevi și este disponibil pe web sau prin aplicația mobilă, gratuit, precum și toate aplicațiile care funcționează cu acest serviciu (*Gmail, Google Docs, Google Sheets, Slides, Sites, Earth și Google Calendar*). Pentru accesarea aplicației *Google Classroom* este nevoie de utilizarea unui cont *Gmail*.²²

Avantajul major al aplicației este că se pot adăuga toți elevii unei clase sau ai mai multor

clase într-un spațiu în care se pot încărca și distribui materiale, teme pentru care se poate oferi apoi feedback în scris, teste tip chestionar și se pot da inclusiv note.²³

Pentru comunicarea facilă, lucrul în echipă și partajarea de fișiere, se poate utiliza *GC* ca o pagină web pentru clasă și pentru a stoca resurse sau informații importante pentru studenți. *GC* include o serie de funcții care se actualizează permanent integrând facilități care permit accesul la instrumente și aplicații specifice, contribuind astfel la îmbunătățirea procesului de predare și învățare. *GC* este utilizat atât în mediul preuniversitar, cât și în mediul universitar. Vorbind de mediul universitar, apreciem că *GC* dispune de o serie de instrumente și aplicații online care permit profesorilor să încarce resursele de învățare specifice disciplinei, să interacționeze cu studenții, să transmită teme, să evalueze și să noteze. De asemenea, studenții au posibilitatea de a prelua și utiliza resursele de învățare, de a rezolva temele propuse, de a încărca materialele lor pe platformă, de a comunica cu profesorii. La sfârșitul anului universitar, platforma permite arhivarea cursurilor și activităților desfășurate, ajutând la organizarea anului universitar următor.²⁴

Platforma este disponibilă spre a fi accesată chiar și de pe telefonul mobil, având aplicații disponibile pentru *Android* și pentru *iOS*. Datele utilizate în platformă din cadrul claselor sunt confidențiale, nu pot fi preluate spre a fi utilizate în scopuri publicitare de niciun fel, nici în interfața dedicată elevilor sau studenților, nici în cea a

¹⁹ "What is Google Classroom", *Teach&Learning*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.techlearning.com/features/what-is-google-classroom>.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ "Get Classroom email summaries (for guardians)", *Classroom Help*, accesat la 30 mai, 2023, <https://support.google.com/edu/classroom/answer/6388136?hl=en>.

²⁴ "*Google Classroom*", *Wikipedia*, accesat la 30 mai, 2023, https://ro.wikipedia.org/wiki/Google_Classroom.

cadrelor didactice.²⁵

3.3. ZOOM

În timpul pandemiei de COVID-19, Zoom a fost considerată drept cea mai populară platformă de videoconferință, fiind, la fel ca și *Google Meet*, ușor de utilizat și putând fi accesată prin aplicații de calculator, cât și prin aplicații mobile pentru *Android* și pentru *iOS*.²⁶ A apărut în anul 2011, când Eric Yuan, fondator și CEO, a părăsit *Cisco* și a lansat aplicația *Zoom*.²⁷

Dacă în decembrie 2019 aplicația *Zoom* avea doar 10 milioane de utilizatori, la câteva luni distanță, în martie 2020, în contextul pandemiei și activităților online, aplicația a făcut un salt uluitor, fiind descărcată într-o singură zi de peste două milioane de ori și având o medie de întrebuințare de peste 300 de milioane de utilizatori zilnic.²⁸

Zoom este un serviciu de videoconferință bazat pe cloud, poate fi utilizat prin video, audio sau prin ambele forme și permite înregistrarea sesiunilor de lucru.²⁹ Aceste caracteristici oferă un mare avantaj în procesul educațional. Aplicația *Zoom* oferă o versiune gratuită pentru activitățile cu până la 100 de participanți și pentru un timp limitat de 40 de minute, iar pentru un număr mai mare, aplicația *Zoom* oferă versiunea cu abonament. Pentru cel mai mare abonament ("Enterprise plan"), se poate realiza o întâlnire cu până la de 500 participanți.³⁰

Printre funcțiile pe care le oferă aplicația *Zoom*, enumerăm:³¹

- *partajarea ecranului* - utilizatorii își pot partaja cu ușurință ecranul înainte ca participanții să se alăture unui apel sau în orice moment în timpul unei întâlniri de grup de tip videoconferință; modul alăturat permite utilizatorilor să vadă atât ecranul partajat, cât și ecranele participanților la întâlnire;

- *webinarii* - se pot configura seminarii web, evenimente virtuale live, conferințe video, întâlniri și chat-uri;

- *zoom Chat* - această caracteristică permite discuțiile individuale sau de grup, crearea canalelor de comunicare, partajarea fișierelor, furnizarea indicatorilor de stare și prezență, toate disponibile în timpul unei conferințe video;

- *tablă albă* - este o caracteristică excelentă pentru echipele care trebuie să facă dezbateri, să elaboreze idei sau să planifice proiecte; toți participanții pot desena pe tablă, iar imaginea poate fi salvată și partajată la sfârșitul întâlnirii;

- *zoom rooms* - se adresează companiilor mari, această caracteristică utilizează configurații hardware fizice pentru a permite instituțiilor să programeze și să lanseze *Zoom Meetings* din propriile săli de întâlnire; utilizatorii trebuie să achiziționeze un abonament suplimentar pentru a utiliza această funcție;

- *zoom Meetings* - este ușor de utilizat pe desktop și dispozitive mobile. Aplicația permite gestionarea întâlnirilor de contact;

- *suport pentru întâlniri Zoom* - utilizatorii pot solicita printr-un formular online asistență.

²⁵ Ibid.

²⁶ "Zoom Video Communications", *Wikipedia*, accesat la 30 mai, 2023, https://en.wikipedia.org/wiki/Zoom_Video_Communications.

²⁷ Kelly-Samantha Murphy, "Zoom's massive overnight success actually took nine years", *CNN Business*, accesat la 30 mai, 2023, <https://edition.cnn.com/2020/03/27/tech/zoom-app-coronavirus/index.html>.

²⁸ Ibid.

²⁹ "Aplicația Zoom: Ce este, cum funcționează și cum poate fi folosită pentru școala online. Scurt ghid al utilizatorului", *Alba 24*, accesat la 30 mai, 2023, <https://alba24.ro/aplicatia-zoom-ce-este-cum-functioneaza-si-cum-poate-fi-folosita-pentru-scoala-online-scurt-ghid-al-utilizatorului-795829.html>.

³⁰ "Comparing Zoom, Microsoft Teams and Google Meet", *Devoteam*, accesat la 30 mai, 2023, <https://gcloud.devoteam.com/blog/comparing-zoom-microsoft-teams-and-google-meet/>.

³¹ "Zoom Meetings features", *The Ascent*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.fool.com/the-blueprint/zoom-meetings-review/>.

3.4. Webex (CiscoWebex)

Cisco Webex este o platformă care oferă utilizatorilor săi o serie de produse pentru conferințe video și aplicații colaborative, bazată pe cloud și este compusă din programele *Webex Meetings*, *Webex Teams* și *Webex Devices*. Suita *Webex* este o fuziune a platformei de conferințe web *Cisco Webex* și a aplicației de colaborare a echipei *Cisco Spark*.³²

Dezvoltată ca o aplicație pentru domeniul afacerilor, marketingului și vânzării de produse, în contextul pandemiei de COVID-19, a devenit o soluție optimă pentru lucrul de acasă și învățământul la distanță.³³ *Cisco Webex* este o aplicație de videoconferințe și audioconferințe în mediul online, ce poate fi utilizată atât în procesul didactic, cât și pentru derularea unor activități cu caracter administrativ (ședințe ale departamentelor sau ale structurilor de conducere de la nivelul facultăților sau universității).³⁴

Cisco Webex oferă instrumente care permit desfășurarea întâlnirilor online, chat și mesagerie, partajare de fișiere. Aplicația este foarte utilizată ca platformă de colaborare în situația unificării comunicării mai multor grupe de utilizatori la nivelul unei instituții, în cazul nostru al unei universități.³⁵ Similar aplicațiilor prezentate mai sus, pentru conectarea la *Cisco Webex* este nevoie de un cont cu user și parolă.

Utilizatorii se pot alătura la o videoconferință printr-o aplicație instalată pe calculator sau mobil, accesând o adresa url *Webex* furnizată, numele de utilizator și parola *Webex*. Este disponibilă și o versiune web a *Webex*, deși mai multe caracteristici sunt disponibile pentru celelalte versiuni. De asemenea, utilizatorii pot partaja

fișiere și pot participa la funcțiile de mesagerie în echipă. Serviciul este acceptat atât de aplicațiile *Cisco Webex Meetings*, cât și de *Webex Teams*.³⁶

Platforma *Webex* este compusă dintr-o gamă variată de aplicații speciale pentru diferite domenii și anume:³⁷

- *Webex Meeting Center* oferă utilizatorilor posibilitatea întâlnirilor online cu transmitere de date în timp real, aplicații etc.;

- *Webex Sales Center* oferă utilizatorilor servicii, cum ar fi: raportarea și analiza vânzărilor în timp real, cât și punerea în alertă a acestora, atunci când atenția asupra portalurilor de lucru dispare;

- *Webex Training Center* oferă sprijin în instruirea cursanților și în testarea acestora; prezentatorii pot partaja prezentări, pot instrui printr-o tablă digitală și chiar pot înregistra sesiuni pentru a construi o bibliotecă de resurse;

- *Webex Support Center* oferă asistență oricărui client cu o conexiune la internet, indiferent de fusul orar, prin chat sau serviciul de videoconferință; rezolvarea rapidă a problemelor și furnizarea de servicii în timp real oriunde în lume;

- *Webex Eveniment Center* oferă utilizatorilor posibilitatea gestionării invitațiilor prin email și a organizării evenimentelor într-un jurnal de evenimente;

- *Webex Lifestream* oferă utilizatorilor posibilitatea găzduirii evenimentelor mari care necesită proiectarea unor prezentări de înaltă calitate;

- *Webex Consulting Service* pune la dispoziția utilizatorilor echipe de experți care să ofere consultații în domenii ca marketing, vânzări, universități etc.;

- *Webex Web Office* pune la dispoziția

³² Alexander Gillis, "Cisco Webex", *TechTarget*, accesat la 30 mai, 2023, <https://searchunifiedcommunications.techtarget.com/definition/Cisco-Webex>.

³³ "WebEx", *Wikipedia*, accesat la 30 mai, 2023, <https://ro.wikipedia.org/wiki/WebEx>.

³⁴ "Webex", *Enformation*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.e-nformation.ro/webex>.

³⁵ Gillis, "Cisco Webex".

³⁶ Ibid.

³⁷ *Wikipedia*, "WebEx".

companiilor mici servicii precum: administrarea bazei de date, gestionarea de sarcini și alte instrumente de colaborare în afaceri;

- *WebEx Events* permite găzduirea de seminarii web cu până la 3.000 de participanți;

- *WebEx Teams* permite programarea întâlnirilor și organizarea întâlnirilor online prin chat, utilizarea tablei albe și partajarea de fișiere în acest singur software;

- *WebEx Calling* oferă menținerea apelului în așteptare, apelarea, reluarea, redirectionarea, transferul și modul nu deranjați.

3.5. Skype

Skype este o aplicație de comunicare video, audio și text disponibilă pe mai multe platforme. A fost utilizată în condiții de pandemie fără a avea însă popularitatea platformelor și aplicațiilor prezentate mai sus. Înființată în anul 2003, *Skype* este o divizie a *Microsoft Corp.* A fost inițial dezvoltată de *Skype Technologies S.A.*, cu scopul de a permite utilizatorilor o opțiune gratuită de a comunica cu alte persoane aflate în afara țării, prin intermediul internetului.³⁸ În condiții de pandemie, *Skype* a fost utilă și pentru învățământ, permițând cadrelor didactice să inițieze apeluri audio și video prin intermediul internetului.

Se pot realiza conexiuni de unu la unu de oriunde din lume, de pe mobil, calculator, *Xbox*, *Playstation* și *Alexa*.³⁹ De asemenea, sunt posibile apeluri audio și video către mai mulți utilizatori simultan, fiind posibile înregistrarea acestor apelurile video, partajarea ecranului pentru a arăta imagini, parcurgerea unor documente și multe altele. Nu este nevoie de distribuirea unui link de conectare între utilizatorii prestabiliți sau

instalarea unui alt software suplimentar în afară de aplicația *Skype* pentru conexiunea online.⁴⁰

3.6. Platforma Moodle

Moodle - Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment este o platformă Open Source utilizată în principal pentru managementul cursurilor în mediul universitar, dar și pentru cursuri oferite la distanță prin intermediul internetului. Dezvoltat de Martin Dougiamas la Universitatea de Tehnologie Curtin⁴¹ din Australia și lansat în august 2002, *Moodle* este un proiect educațional de e-learning bazat pe *Course Management System - CMS*. Succesul acestei aplicații a permis ca până la momentul actual să se dezvolte îmbunătățiri și extensii de funcționalitate, astfel încât platforma *Moodle* este în prezent utilizată pe scară largă în universități, în învățământul preuniversitar, în asociații și organizații nonprofit, instituții private și chiar de persoane particulare care doresc să se instruiască la distanță prin facilități oferite prin această platformă. Codul sursă a platformei este scris în *PHP (Hypertext Preprocessor)* utilizând baze de date *MySQL* și *PostgreSQL*. *Moodle* este disponibil în 50 de limbi, printre care și limba română.⁴²

Platforma *Moodle* se integrează perfect în condițiile de pandemie, fiind ușor de utilizat și oferind experiență de învățare online, cât mai apropiată de învățarea tradițională, cu funcții complete și cu o ofertă mare de activități de colaborare și evaluare, astfel încât să poată face față în mod corespunzător situațiilor în care studenții și profesorii nu se pot întâlni față în față.⁴³

La nivel global, platforma *Moodle* este utilizată de două treimi din instituțiile de învățământ

³⁸ "Skype", *Microsoft*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.skype.com/ro/about/>.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Joseph Keller, "Skype: Everything you need to know", *iMore*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.imore.com/skype>.

⁴¹ "Curtin University of Technology", *Curtin University*, accesat la 30 mai, 2023,

<https://about.curtin.edu.au/history-facts/history/curtin-university-of-technology/>.

⁴² "Moodle - Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment", *Moodle.org*, accesat la 30 mai, 2023, www.moodle.org.

⁴³ "Moodle", *UNESCO*, accesat la 30 mai, 2023, <https://gloaleducationcoalition.unesco.org/Members/Details/127>.

superior și de nenumărate școli și instituții. Conform unor date furnizate pe site-ul *Moodle*, în perioada de pandemie, din martie 2020 până în martie 2022, s-au înregistrat aproximativ 50.000 de site-uri noi, ca utilizatori ai aplicației *Moodle*.⁴⁴ De asemenea, 18.104 de persoane au fost instruite în *Moodle Admin Basics* pentru a deveni administratori ai aplicației, dintre care 14.174 persoane au devenit utilizatori pentru prima dată a aplicației.⁴⁵ Învățământul la distanță a făcut ca la data de referință, martie 2022, să fie 4.504.000 de dispozitive active în aplicația *Moodle*, față de 1.305.000 de dispozitive înregistrate cu un an în urmă.⁴⁶

Fiind o platformă Open Source, toate programele din aplicație sunt complet gratuite pentru utilizatori și le permite acestora să aibă control deplin asupra funcțiilor utilizate, precum și asupra propriilor date despre elevi și profesori. Utilizatorii platformei *Moodle* au posibilitatea să-și personalizeze aplicația și interfața specifică în funcție de nevoile lor concrete date de cursurile și de procesele de predare și învățare. Există o comunitate mare de utilizatori și dezvoltatori, care oferă suport permanent și contribuie la îmbunătățirea continuă a platformei.⁴⁷

3.7. Microsoft Teams

Microsoft Teams este o aplicație lansată în noiembrie 2016, ca parte a pachetului *Office 365*.

Este prezentată ca o platformă de colaborare, utilă atât în mediul de afaceri, cât și în învățământ, care ajută utilizatorii să se organizeze în echipe și să poarte conversații în timp real, pentru întâlniri online, permițând partajări de documente și de aplicații specifice.⁴⁸

Punctul forte al aplicației *Microsoft Teams* este programul colaborativ care permite crearea unui spațiu de lucru virtual partajat în care să interacționeze cu ușurință persoane aflate la distanță, dar care pot lucra la un proiect comun, integrat într-o singură platformă.⁴⁹ *Microsoft Teams* simplifică munca în echipă prin colaborare, partajare, comunicare, totul într-un singur loc.⁵⁰

De la lansarea sa inițială, *Microsoft Teams* a actualizat în mod constant o serie de funcții de bază de-a lungul anilor 2020 și 2021, răspunzând astfel nevoilor utilizatorilor generate de situația de pandemie. Caracteristicile sale cheie includ: chat, canale de partajare, întâlniri, apeluri etc.⁵¹ *Microsoft Teams* a stabilit o limită de 100 de persoane și 60 de minute pentru utilizatorii cu cont gratuit.⁵² Pentru conturile plătite, maximum de utilizatori este de 250 de persoane.⁵³ În prezent, *Microsoft Teams* a mărit numărul maxim de participanți la 1.000 de persoane, care să se alăture unei întâlniri video.⁵⁴

Microsoft Teams poate fi utilizat prin intermediul browserului web accesând adresa

⁴⁴ "The impact of COVID-19 on online learning", *Moodle*, 30 mai, 2023, <https://moodle.com/covid19/>.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ UNESCO, "Moodle".

⁴⁸ "Prezentarea Microsoft Teams", *Microsoft*, accesat la 30 mai, 2023, <https://support.microsoft.com/ro-ro/office/prezentarea-microsoft-teams-59b4cf2f-84ef-4a41-860a-37d3b9af09d3>.

⁴⁹ "What is Microsoft Teams and who should be using it", *Compete 366*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.compete366.com/blog-posts/microsoft-teams-what-is-it-and-should-we-be-using-it/>.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ "7 things you should know about Microsoft Teams", *Sheweb*, accesat la 30 mai, 2023,

<https://www.sherweb.com/blog/office-365/microsoft-teams/>.

⁵² "Google Meet puts the clamps on free users, imposes 1-hour meeting limit", *ArsTechnica*, accesat la 30 mai, 2023, <https://arstechnica.com/gadgets/2021/07/google-meet-ends-pandemic-freebie-adds-1-hour-meeting-limit-for-free-users/>.

⁵³ "Comparing Zoom, Microsoft Teams and Google Meet", *Devoteam*, accesat la 30 mai, 2023, <https://gcloud.devoteam.com/blog/comparing-zoom-microsoft-teams-and-google-meet/>.

⁵⁴ Davis Delima, "Google Meet for Premium Workspace users Upgraded With Support for 500 Participants", *Gadgets360*, accesat la 30 mai, 2023, <https://gadgets.ndtv.com/apps/news/google-meet->

<https://teams.microsoft.com> sau descărcând aplicația pe calculatorul propriu.

Pentru o bună desfășurare a unei sesiuni video, *Microsoft Teams* dispune de mai multe opțiuni cum ar fi:⁵⁵

- *Chat pentru echipe* - conversațiile în grup, vizibile pentru întreaga echipă, existând și opțiunea pentru discuțiile în privat.

- *Hub pentru munca în echipă* – oferind acces la informațiile și instrumentele de lucru necesare tuturor utilizatorilor (*Microsoft Teams* integrează suita completă din *Office 365* - *Word, Excel, PowerPoint, Access* etc.);

- *Particularizarea pentru fiecare echipă* - fiecare echipă poate să-și particularizeze spațiul de lucru;

- *Securitate în care echipele au încredere* - *Microsoft Teams* oferă servicii complexe de securitate și conformitate pentru utilizatori, toate datele sunt criptate în timpul utilizării.

3.8. Digital.educred.ro

Pentru a veni în sprijinul cadrelor didactice, elevilor și studenților, *Ministerul Educației din România* a lansat o platformă în scopuri necomerciale pentru a oferi mijloacele necesare desfășurării activităților educaționale la distanță. Această platformă se numește *Digital.educred.ro* și se poate accesa introducând în browser adresa: <https://digital.educred.ro/>.

Platforma oferă utilizatorilor săi o listă cu instrumente online disponibile care pot fi utilizate în activitățile de învățare la distanță precum: *Padlet, Edpuzzle, Bubble.us, Voki, Miro, Openboard* etc.⁵⁶ Conținutul secțiunii se dezvoltă constant, cu

sprijinul tuturor cadrelor didactice care doresc să contribuie la această comunitate de învățare. Tot pe acest portal este descrisă o listă cu platforme pentru administrarea resurselor de învățare și a claselor, precum și o serie de instrumente pentru comunicare.⁵⁷

4. Alte platforme de e-learning Open Source

Propunem în lucrarea noastră prezentarea altor platforme de *e-Learning Open Source* care, chiar dacă nu sunt utilizate în România, sunt destul de populare la nivel internațional.

- *ATutor*⁵⁸ este o aplicație de tip e-learning bazată pe *Learning Content Management System (LCMS)*; platforma oferă versiuni de instalare în 58 de limbi, inclusiv în limba română; este populară în multe universități din lume, întrucât are o interfață ușor de utilizat, permite încărcarea de resurse educaționale din spațiul web și oferă un mediu de învățare modern și ușor de folosit;

- *Claroline*⁵⁹ este o aplicație de *e-Learning* și *e-Working*, permițând atât învățarea, cât și munca la distanță; lansată în anul 2001 de către Universitatea Catolică din Louvain, platforma permite profesorilor să dezvolte cursuri *online* și să gestioneze activitățile practice ale studenților, individuale sau colaborative; la momentul actual, aplicația este disponibilă în 35 de limbi și este utilizată în mai mult de 100 de țări;⁶⁰

- *LogiCampus*⁶¹ este o platformă educațională utilizată cu precădere în spațiul american și își dovedește utilitatea în asigurarea

workspace-500-participants-upgrade-support-video-call-2614050.

⁵⁵ "Microsoft Teams, spațiul de lucru bazat pe chat din Office 365", *Microsoft*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.microsoft.com/ro-ro/microsoft-365/blog/2016/11/02/introducing-microsoft-teams-the-chat-based-workspace-in-office-365/>.

⁵⁶ [Instrumente online pentru activitățile de învățare], *Resurse educaționale deschise CRED*, accesat la 30 mai, 2023, <https://digital.educred.ro/>.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ *ATutor*, accesat la 30 mai, 2023, www.atutor.ca.

⁵⁹ *Claroline*, accesat la 30 mai, 2023, www.claroline.net.

⁶⁰ "Claroline", *Wikipedia*, accesat la 30 mai, 2023, <https://en.wikipedia.org/wiki/Claroline>.

⁶¹ "LogiCampus", *Sourceforce*, accesat la 30 mai, 2023, <http://logicampus.sourceforge.net/>.

managementului cursurilor în cadrul unei instituții de învățământ (școală sau universitate);

- *Typo3*⁶² este o platformă dezvoltată de Kasper Skårhøj în anul 1997, pentru management de conținut și, prin urmare, a putut fi utilizată și ca platformă educațională, întrucât permite integrarea și gestionarea resurselor de învățare; interfața oferită poate fi personalizată de către profesori, integrează module de comunicare sincronă și asincronă, oferă facilități de lucru cu imagini și de generare automată de documente;

- *Blackboard Learning System*⁶³ este una din cele mai vechi platforme lansate în mediul educațional (din anul 1997); este utilizată pentru învățământul preuniversitar cât și pentru învățământul universitar, estimându-se la momentul actual că sunt peste 19.000 de utilizatori instituționali, care provin din 100 de țări.⁶⁴

Alături de platformele prezentate mai sus, există și alte soluții precum: *Desire2Learn*, *Dokeos*, *eCollege*, *eFront*, *ILIAS*, *HotChalk*, *Jackson Creek Software*, *AeL*, *JoomlaLMS*, *Learn.com*, *Meridian KSI*, *Docebo*, *Saba Learning Suite*, *SharePointLMS*, *CCNet*, *Thinking Cap*, *TotalLMS*, *AcademLive*, *HyperEdu* etc.⁶⁵ Toate aceste aplicații pot fi folosite în mediul educațional, dar și în mediul profesional și de afaceri, pentru activități de formare continuă.

5. Concluzii

Pentru a-și îndeplini rolul educativ, inovativ și de cercetare, universitățile se bazează pe resurse de informare și documentare adecvate, precum și pe tehnologie, platforme și aplicații specifice mediului universitar.

Platformele de e-Learning au jucat un rol important în contextul pandemiei, odată cu mutarea procesului de educație din mediul fizic în cel online. Dezvoltatorii platformelor de e-Learning au făcut eforturi de actualizare a acestora, de implementare de noi funcționalități, de prezentarea de instrucțiuni și tutoriale, astfel încât să vină în ajutorul tuturor categoriilor de utilizatori, pentru ca aceștia să se adapteze cu ușurință la noul mod de învățare.

În urma adaptării la pandemia de COVID-19, învățământul universitar românesc a reușit să facă tranziția către metodele de predare online și să continue activitățile academice în condiții optime. Flexibilitatea și maleabilitatea au fost cheia succesului în această perioadă. Universitățile au fost capabile să implementeze diverse scenarii de desfășurare a activităților academice, adaptându-se la resursele și infrastructura disponibilă. Utilizarea tehnologiilor digitale și a platformelor online a fost esențială pentru susținerea activităților didactice în timpul pandemiei. Platforme precum *Moodle*, *Zoom* și *Google Classroom* au fost larg utilizate în procesul de predare și evaluare. Importanța unei conexiuni stabile la internet și a echipamentelor adecvate a devenit evidentă. Accesul la tehnologie a fost un factor crucial în asigurarea continuității procesului de învățare. Comunicarea online și utilizarea serviciilor video au înregistrat o creștere semnificativă în timpul pandemiei. Întâlnirile și cursurile online au devenit o modalitate obișnuită de interacțiune între profesori și studenți.

Nivelul competențelor digitale și trecerea la sistemul online de predare reprezintă una din marile probleme atât în rândul profesorilor, cât și

⁶² *Typo3*, accesat la 30 mai, 2023, <https://typo3.com>.

⁶³ *Blackboard*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.blackboard.com>.

⁶⁴ "Blackboard", *eLearning*, accesat la 30 mai, 2023, <https://www.elearning.ro/platforma-elearning-blackboard>.

⁶⁵ Maria Beldiga, "Analiza comparativă a platformelor de e-learning", *Studia Universitatis. Revistă a Universității de Stat din Moldova*, nr. 2(52) (2012), accesat la 30 mai, 2023, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/31_34%20Analiza%20comparativa%20a%20platformelor%20de%20e_learning.pdf.

al studenților. Pandemia a accelerat dezvoltarea competențelor digitale în mediul universitar. Atât profesorii, cât și studenții au fost nevoiți să se adapteze la noile tehnologii și să învețe să le utilizeze eficient în scopuri academice.

În ansamblu, pandemia de COVID-19 a reprezentat o provocare majoră pentru învățământul universitar românesc, dar a oferit și

oportunități de dezvoltare și inovare. Adaptarea la mediul online a fost crucială pentru a asigura continuitatea educației și a demonstrat importanța tehnologiei în procesul de învățare. Experiența acumulată în timpul pandemiei poate contribui la îmbunătățirea procesului de învățare și după revenirea la normalitate.

ROLUL BĂNCII AGRARE ÎN ÎNCERCAREA DE A TRANSFORMA CLUJUL ÎNTR-UN POL FINANCIAR BANCAR DUPĂ MAREA UNIRE

SEPTIMIU MOGA

Banca Națională a României

Sucursala Regională Cluj

mogaseptimiu@gmail.com

ABSTRACT: After the Great Union of 1918, the city of Cluj increasingly became the political and cultural center of Transylvania. In order to become an economic center, a new institutional architecture was needed. The Agrarian Bank wanted to be an institution that coagulated the capitals and the economic initiatives of the people of Transylvania. Designed and initiated as a private investment in the context of the post-war years, the credit institution had as an essential argument in its economic endeavors the funds that were to be mobilized through the agrarian reform process. In the conception of its initiators, the bank was not only a financial intermediary but was to play a central role in the entire process of administering the agrarian reform in Transylvania. The project of the bank and its efforts as a central pillar in the economic development cannot be fully understood without analyzing the pre-war model of the Transylvanian banking movement. As a whole, the present work is the schematic representation of a failed project, both for reasons of design, and because of the political and social context. Cluj lost an opportunity a century ago. Lessons can be drawn from the story of the Cluj bank, but at the same time, the historical context in which the agrarian reform of the 1920s took place and the interwar economic policies can be outlined more precisely, we will better understand certain personalities of the Romanian political elite with the lights and shadows projected on them by the history of a bank from Cluj.

KEYWORDS: Agrarian Bank, banks, agrarian reform, Transylvania

Istoria Băncii Agrare este una dintre poveștile triste ale unui oraș transilvan din perioada interbelică, o poveste ce ne îndeamnă să ne gândim mai mult la ceea ce ar fi putut să fie decât la ceea ce a fost. Ea înglobează întreaga simptomatologie economică a perioadei dintre cele două războaie mondiale. Poate părea ciudat, că o bancă ne-ar putea oferi cheia deslușirii maladii economice a unei epoci, dar banca, atât în sens comun, dar mai ales în sens epistemic, aglutinează caracteristicile economice ale unei

zone, ale unui sector și, în cele din urmă, ale unei economii, dar, mai ales, ale unei evoluții istorice. Băncile sunt sensibile nu doar la modificarea unor parametri macroeconomici, atât de pomeniți și citați în literatura economică, precum produsul intern brut (producția totală, venitul național sau alte denumiri), nu doar la doctrinele sau modelele economice din contemporaneitatea lor, ci și la mersul istoriei, la tendințele gândirii într-un spațiu și timp bine definite. Contextualizarea activității lor și izvoarele din care s-au plămădit în curentul

epocilor, cu toate caracteristicile lor, sunt absolut necesare cercetătorului istoriei bancare. Totodată, istoria bancară poate aduce noi explicații, completând și corectând informația istorică, aducând noi ipoteze și teme de dezbateră în istoriografie. Dacă ar fi să căutăm un singur exemplu în sensul arătat mai sus, cercetând Banca Agrară putem găsi alte motivații și alte aspecte ce au modelat procesul de reformă agrară în Transilvania în perioada interbelică. De asemenea, Banca Agrară s-a creat în contextul istoric al Clujului anilor 1919-1920, când personalitățile adunate la Cluj pentru a pune la cale și administra Reforma agrară au creat în paralel noi instituții economice, culturale, sociale și medicale în oraș, dezvoltându-l și personalizându-l.

Sfârșitul Băncii Agrare poate fi pus foarte bine în contextul procesului de sovietizare a României după 1945, dar întreaga sa istorie de ceva mai mult de un sfert de veac este, de fapt, o istorie despre ce ar fi putut să fie. Viața sa a fost la fel de intensă ca și a personalităților din jurul ei, personalități ce au lăsat câte ceva în Cluj: Victor Bontescu, Emil Hațieganu, Petre Poruțiu, Octavian Prie, Octavian Goga, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Ion Lapedatu, Octavian Goga, Dominic Rațiu, Vasile Osvadă, Victor Deleu, Laurean Gherman, Nicolae Munthiu, Ion Albon, Aurel Esca, Iuliu Enescu, Valeriu Braniște, Ion Agârbiceanu, Tiberiu Brediceanu și mulți, mulți alții. În cazul unora dintre ei, munca până la epuizare la diferitele proiecte naționale a însemnat o grea suferință fizică care i-a răpus prea devreme, pentru alții a însemnat condamnarea la calvarul Gulagului românesc. Fără a încerca să creez o iluzie contrafactuală, se poate spune că o continuitate și o reprofesionalizare a bancherilor, fără ruptura comunizării, ar fi adus România spre altceva decât ceea ce este astăzi.

Banca Agrară își are izvorul în primele enunțuri de proiecte ale reformei agrare. Chiar în numărul din 1 decembrie 1918, oficiosul partidului liberal "Viitorul" arăta următoarele: "Una câte una, reformele anunțate în programul partidului național liberal, primesc o realizare mai grabnică decât și-ar fi putut închipui cei cari nu le văd cu ochi buni. După reforma electorală, înfăptuită pe cale de decret-lege, vine rândul celei agrare. Principiile sunt cunoscute, înscrise în Constituțiune, și în liniile ei largi, reforma agrară este stabilită. Rămân de formulat modalitățile și aplicațiunea practică".¹ În aceeași zi, la Alba Iulia, românii solicitau înfăptuirea unei reforme agrare radicale, vot universal egal și secret pentru cetățeni de ambele sexe de la 21 de ani în sus, egala îndreptățire și deplina libertate a tuturor cetățenilor, libertatea presei, dreptul de asociere și întrunire, libera propagare a tuturor gândurilor, indiferent de concepțiile politice și religioase, libertatea confesiunii religioase, legislație specială pentru muncitori, ei trebuind să se bucure de aceleași drepturi ca și muncitorii din țările avansate ale Europei.²

Reformele agrară și electorală, erau corelate între ele deoarece, la acel moment, nivelarea și echilibrul social nu erau de conceput fără un o armonie a distribuției proprietății și implicit a avuției în societate. Ne referim aici, în mod special, la proprietatea funciară, cea mai accesibilă și utilizabilă de către marea majoritate a populației transilvane. După cum arătau analiștii perioadei, în Ardeal, coexistau, chiar și după reforma din secolul al XIX-lea, persoane fără pământ sau cu proprietăți funciare care nu le puteau asigura subzistența laolaltă cu marile latifundii deținute de o minoritate economică. O asemenea polarizare economică și funciară era incompatibilă cu o egalitate electorală atâta timp cât o formă de

¹ "Realizare imediată," *Viitorul*, nr. 3190 (1918): 1.

² Aurel Galea, "Activitatea Consiliului Dirigent privind aplicarea rezoluției Marii Adunări Naționale de la Alba

Iulia," *Marisia, Anuarul Muzeului Județean Mureș*, nr. 25 (1996): 318.

aservire economică putea submina orice fel de egalitate civică.³ Mai mult, trebuie subliniat că polarizarea socială în Ardeal avea și un substrat etnic. Potrivit unui recensământ al terenurilor efectuat de către Consiliul Dirigent, doar 24,2% din terenul arabil era deținut de gospodăriile românești, mai mult, românii dețineau numai 2,5% din exploatațile mai mari de 100 de jugăre cadastrale.⁴

Mai exista însă o problemă de rezolvat, și anume, cea a eficienței economice a exploatațiilor. Unul dintre cei mai importanți exponenți ai intelectualității militante din Transilvania, Alexandru Vaida-Voevod, contestase modul în care liberalii și conservatorii de la București inițiaseră reforma agrară în Vechiul Regat. Argumentația sa consta în faptul că dezideratele unei reforme agrare autentice trebuiau să conducă la formarea unei clase de fermieri români care să dețină în proprietate 100 – 1.000 de hectare, în locul celei maghiare. Vaida-Voevod era convins că numai așa, viitorii intelectuali români vor ieși din dependența lor față de guvern și buget. Atâta timp cât țăranul anului 1919 nu devenea proprietar mic și nu se putea forma din sânul țăranimii o subclasă de țărani bogați, fiii de țărani erau sortiți să rămână bursieri ai statului iar, implicit, toți noii intelectuali rămâneau în continuare dependenți de stat.⁵ O asemenea inversiune a ponderii proprietății nu putea fi realizată într-un termen rezonabil, fără tulburări sociale și etnice profunde. În anii imediat următori unirii, exista o viziune economică conform căreia exploatațiile mici sau cel puțin mijlocii erau mai eficiente decât cele mari, prin practicarea unei agriculturi moderne intensive.

Spre exemplu, oficiosul partidului liberal arăta că Reforma agrară nu era numai consecința unei teorii sociale, după care era de preferat proprietatea mică în locul latifundiilor, dar ea era și o nevoie națională.⁶ Dintre personalitățile din Vechiul Regat care se opuneau în mare parte modului în care era gândită reforma agrară era Alexandru Marghiloman, care îi nega importanța economică, socială și națională.⁷ Ba mai mult, a empatizat chiar și cu magnații maghiari din Transilvania, în special cu contele Jósika Sámuel, fost președinte a Camerei Magnaților și președintele uneia din cele mai mari bănci ardelenice din Cluj, în problemele ridicate de acesta referitoare la forma de expropriere, pe alocuri potențial abuzivă.⁸

Reforma agrară în România Mare venea, în mod evident, sub o așa numită egidă revoluționară, dacă ar fi să folosim cuvintele lui Virgil Madgearu. Fiind înconjurată de mișcări revoluționare care făceau ravagii în preajma sa, România nu putea să nu intre în sîjalul mișcărilor revendicative de această factură. Pripa în care s-a conceput reforma se alinia cu așteptările unei populații care nu conștientiza efectele economice ale atomizării proprietății funciare. Potrivit aceluiași economist, singurul succes al revoluției ruse a fost “țăranizarea” agriculturii. În Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia, Lituania, Estonia, Letonia, ca și în România, reformele agrare au fost direct influențate de ambianța revoluționară, iar pământul a revenit în mare parte către cei care îl lucrau efectiv.⁹ Totodată, Ștefan Zeletin constatase că marea problemă a agriculturii transilvane deriva din faptul că proprietatea pământului era

³ Mihai Antonescu, *Regimul agrar român și chestiunea optanților unguri* (București: Tipografia “România Nouă” Theodor I. Voinea, 1923), 116-117.

⁴ Arhiva Băncii Naționale a României, Fond *Serviciul Studii*, dosar 1, f. 115.

⁵ Alexandru Vaida-Voevod, *Scrisori de la Conferința de Pace Paris – Versailles 1919 – 1920* (Cluj-Napoca: Multipress Internațional, 2003), 130.

⁶ “Caracterul național al reformelor din Ardeal,” *Viitorul*, nr. 3426 (1919): 1.

⁷ “Ce declară opoziția...,” *Mișcarea*, nr. 146 (1919): 1.

⁸ Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897 – 1924*, vol. V 1920 – 1924 (București: Editura Institutului de arte grafice „Eminescu” S.A., 1927), 27-28.

⁹ Virgil Madgearu, *Agrarianism Capitalism Imperialism* (Cluj-Napoca: Dacia, 1999), 46-47.

una de tip burghez, dar munca rămânea una de tip feudal.¹⁰ Iată, deci, complexa problematică expusă în plan teoretic, dar realitatea avea să se arate și mai complicată.

Poate cea mai mare problemă a Consiliului Dirigent era lipsa banilor. Monedele legale în circulație în Transilvania erau fostele coroane austro-ungare, "nostrificate" prin ștampilare după o procedură cel puțin controversată. Pe de altă parte, mai circula leul care, în termeni economici, la începutul anului 1920, era o valută străină, venită în provincie prin metode ce nu țineau de piață și nici de instituțiile de piață ale secolului al XX-lea, dar care se folosea ca etalon de preț, dar și ca monedă de cont și monedă fiduciară. Cu alte cuvinte, o situație complicată și atipică asupra căreia voi mai reveni. Astfel, Consiliul Dirigent a găsit o soluție de autofinanțare a reformei agrare, foarte interesant replicată în statutele Băncii Agrare. Potrivit acestora, banca era o societate constituită pe principiul dreptului privat, dar cu sprijin de stat. Capitalul era integral privat și statuat la nivelul de 50 de milioane de lei. În articolul 6 din statut, care avea să nască numeroase controverse, se stipula:

"Pentru a ușura operațiunile de expropriere și împărțirea pământului statul pune la dispoziția Băncii Agrare 25.000.000 Lei fără dobândă. Această sumă se va replăti statului cel mai târziu la încheierea tuturor operațiunilor de expropriere și împărțirea pământului.

Deodată cu replătirea acestei sume încetează și îndreptățirea Statului de a primi 10 la sută din profitul curat. În tot cursul acestor operațiuni «Banca Agrară» va administra din încredințarea Statului sumele ce vor incurge efectiv din cele 25 la sută care se vor adăuga de către Bancă la prețul terenurilor și imobilelor expropriate în baza decretului lege pentru Reforma agrară. Din aceste

sume Banca va achita, până aceste sume vor ajunge, atât cheltuielile avansate până acum de Consiliul Dirigent prin Resortul de Agricultură, cât și toate cheltuielile proprii și cele ce se vor face în legătură cu exproprierea și împărțirea pământului, în conformitate cu dispozițiile decretului lege pentru Reforma agrară."¹¹

Cam acestea erau premisele care stăteau la temelia înființării Băncii Agrare și care, totodată, o vulnerabilizau. Banca trebuia să găsească soluția economică optimă, care să împace curente teoretice divergente. În lipsa unui spirit critic, a unor ajustări sau reformulări a ideilor inițiale legate de Reforma agrară și în subsidiar a statutelor Băncii Agrare, povestea băncii avea să fie una sinuoasă și cu o încărcătură politică substanțială. Trecerea decretelor lege privind Reforma agrară din Transilvania prin Marele Sfat Național s-a făcut neverosimil de ușor. Existau câteva elemente care creionau principiile directe ale reformelor expuse în forul decizional. Pe de-o parte, se exprima nevoia unei echilibrări de natură etnică a proprietății funciare, iar, pe de altă parte, după cum s-a exprimat chiar Victor Bontescu, șeful resortului responsabil cu efectuarea Reformei agrare: "Principiul conducător al acestei reforme e cel modern, că pământul nu mai poate servi ca titlul de rentă".¹² Valeriu Moldovan rezuma și mai limpede principiile Reformei agrare arătând: "că la baza reformei stă ideea că pământul trebuie să fie al celui care-l muncește. Reforma e națională pentru că de pe urma ei va beneficia numai țăranul român, singurul care muncește pământul în Ardeal. Reforma este morală pentru că vine în ajutorul alcătuirii sociale. Este socială căci se îndrumază spre nivelarea socială, care stă la

¹⁰ Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric* (București: Humanitas, 1991), 219.

¹¹ *Statutele Băncii Agrare* (Cluj: Tipografia "Ardealul", 1920), 5-6.

¹² *Gazeta Transilvaniei*, 165 (1919): 2.

baza adevăratei democrații.”¹³ Dacă este să ne luăm după declarațiile oamenilor politici care au gândit și redactat proiectul de Reformă agrară, organizarea unei întreprinderi capitaliste de drept privat cu asemenea scopuri devenea aproape un nonsens, cel puțin pentru ceea ce reprezintă astăzi noțiunea de bancă. Pentru a înțelege mai bine modul în care a fost inițiată Banca Agrară, trebuie să ne întoarcem puțin în trecut, la începuturile activității bancare românești în Transilvania.

Primele manifestări ale unei activități bancare în Transilvania apar în prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar principiile lor fundamentale au stat sub auspiciile altruismului. Cele dintâi bănci de economii sau case de păstrare de la Brașov și Sibiu urmăreau cu precădere economisirea și acumularea unor sume de bani în scopul asigurării traiului la senectute sau în caz de boală. În schimbul economiilor depuse la bancă, prin plasarea banilor în diferite activități, bancherii promiteau o rentă, o sumă care să prezinte un interes (de unde și etimologia cuvântului folosit în epoca modernă în mare parte din Europa pentru dobândă sau rentă pentru fondurile plasate), o dobândă. Prin urmare, obiectivul principal al activității bancare era mai degrabă remunerarea celor care economiseau, implicarea instituției în activități culturale și efectuarea de investiții de interes public.

Merită subliniat, ca o paranteză la cele arătate mai sus, faptul că, deși oficial primele bănci ardeleni au fost cele săsești de la Brașov și Sibiu, Kronstädter Allgemeine Sparkasse și, respectiv, Hermannstädter Allgemeine Sparkasse, există anumite indicii că au existat forme embrionare de case de păstrare în zonele industriale și miniere din Banat, dar și la Cluj, organizate ca forme mutuale de întraajutorare sau de asigurare de viață. Kolozsvár Gondoskodó Társaság Hitelszövetkezet-

ek a fost fondată de scriitorul clujean Bölöni Farkas Sándor în 1825. Societatea poate fi considerată atât cooperativă, cât și casă de păstrare sau casă de asigurări.¹⁴ O linie de demarcație între astfel de activități financiare este dificil de tras la începutul secolului al XIX-lea.

Realizarea unor activități în beneficiul unor comunități mai mari sau mai mici, implicarea intelectualității săsești și maghiare au fost premisele în virtutea cărora inițierea unei instituții financiare era mai degrabă un act cultural decât economic. Elita românească din Transilvania a încercat să închege instituții de credit mai mult ca o formă educativ-culturală și, abia în plan subsidiar, economică. Pentru români, acest lucru era dificil, neexistând comunități largi de persoane dispuse să ofere fonduri suficiente, chiar dacă populația românească era numeroasă.

Dacă luăm exemplul Clujului, încă din primii ani după Revoluția de la 1848, deși se discuta problema înființării unei bănci de economii cu o importanță economică semnificativă, acest lucru s-a întâmplat foarte târziu, de abia în a doua parte a anilor 1860 și chiar și ulterior, doar cu un sprijin semnificativ venit dinspre Budapesta, care la rândul ei era dominată și influențată sub aspectul modelelor de afaceri de capitalul străin. Motivul fundamental era lipsa capitalului, Transilvania fiind o provincie cu un nivel de monetizare economică scăzut. Iar băncile aveau nevoie ca materie primă tocmai acest ingredient, capitalul în forma sa monetară. Nici de cealaltă parte a Carpaților situația nu era cu mult diferită.

Alexandru Vaida-Voevod făcea în memoriile sale o paralelă între boierimea română din Vechiul Regat și nobilimea maghiară, negăsind diferențe fundamentale. Acest fapt arată reticențele de ambele părți de a se angaja în activități bancare, adesea considerate ca fiind activități neonorabile.

¹³ *Viitorul*, nr. 3425 (1919): 2.

¹⁴ Gyarmathy Árpád, "Bölöni Farkas Sándor alapította az első magyar pénzügyintézetet — Kolozsvárt," *Erdélyi Szemle*, nr. 3-4 (1934): 15.

Vaida-Voevod caracteriza politica maghiară ca fiind centralistă, întemeiată pe interese oligarhice și deghizate prin aparențe progresiste sau democratice. Ca stat agrar, Ungaria și elitele sale erau conservatoare, supuse unor uzanțe centraliste. Transferurile și zălogirile de proprietăți erau o practică în acea lume, dar departe de a fi o practică bancară de factură capitalistă.¹⁵

Observăm, astfel, cel puțin două curente bancare: unul săsesc, bazat pe etica protestantă, pe altruism și fundamentat pe o comunitate germană încheată și care își construise o economie locală monetizată, și unul maghiar, dezvoltat în jurul unei elite funciare. De asemenea, existau și alte forme, în special un sistem cooperatist ce se conturase tot mai pregnant pe modelele germane Raiffeisen și Schultze Delisch, cu particularități locale și etnice. Marile proiecte de investiții în Transilvania erau realizate însă cu aport de capital venit dinspre Viena și Berlin prin scheme bancare și financiare foarte complexe.

Sistemul bancar românesc s-a bazat pe o sinteză a ideilor de cultură bancară experimentate în spațiul transilvan, adaptate în mod remarcabil cerințelor țărănimii și micii burghezii românești. Ideile au izvorât în dezbaterile oferite de cadrul întrunirilor societății culturale ASTRA, din inițiativa oarecum formală a micii intelectualități. Totodată, la întemeierea rețelei de bănci românești din Ardeal au contribuit bănesc și magnați funciari, cel mai reprezentativ exemplu fiind dat de familia Mocioni. Membrii acestei familii au fost acționari în cele mai importante bănci românești, cu pachete consistente de acțiuni. Epopeea înființării Băncii "Albina" la Sibiu, în 1872, de către Visarion Roman, confirmă teza sintezei de modele aplicate pe realitatea transilvană românească. El a studiat sistemele cooperatiste de filiație germană,

sistemele bancare maghiare și austriece, lucrând în bănci și învățând prin practică tehnica bancară. Totodată, în redactarea statutelor a apelat la experiența în drept a lui Alexandru Mocioni, dar s-a inspirat și din statutele altor institute bancare. Exemplul său, averea pusă în joc de familia Mocioni și emulația creată prin intelectualitatea sătească a adus câștig de cauză băncii, care a fost doar începutul procesului de formare a unei rețele bancare, a cărei complexitate și surprinzătoare soliditate a suscitât interesul și aprecierea unor specialiști bancari din monarhie, chiar dacă la început nu i se dădeau prea mari șanse de reușită. După înființarea Băncii "Albina" s-au format noi și noi bănci. A urmat "Aurora" din Năsăud, creată în 1873, "Furnica" din Făgăraș, în anul 1883, "Casa de Păstrare" de la Săliște, înființată în anul 1884, în anul 1885 "Ardeleana" din Orăștie, "Hunedoreana" din Deva, "Reuniunea de Împrumut și Păstrare" din Ilva Mare, "Speranța" din Prundu Bârgăului, "Timișana" din Timișoara, care va fi una din cele mai mari din Transilvania, grație nivelului ridicat de dezvoltare a Banatului. În anul 1886, au luat naștere "Economul" din Cluj, "Patria" din Blaj, "Perseu" din Seini. În anul 1887, s-au înființat la Turda "Arieșana", "Auraria" în Abrud, "Mureșana" din Reghin, "Sebeșana" din Sebeș sau "Victoria" de la Arad, care a fost și ea, alături de "Timișana", printre marile bănci ardelenesti. Apoi, numărul lor a crescut din ce în ce mai mult.¹⁶

Dezvoltarea băncilor românești, după cum am arătat, a pornit din melanjul dintre idealism și realism. În obiectivele lor, băncile idealizau într-o oarecare măsură țăranul român și micii negustori și industriași români. Experiența lor în domeniul financiar era una limitată, iar operațiunile de credit urmau să se desfășoare pe o piață destul de volatilă și impredictibilă. Era unul din motivele pentru care maghiarii mai ales, au fost sceptici

¹⁵ Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. II (Cluj-Napoca: Dacia, 1995), 264-265.

¹⁶ Septimiu Moga, *Sistemul bancar românesc din Cluj. De la Marea Unire la Marea Criză Economică* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2022), 77.

relativ la capacitatea băncilor românești de a-și dezvolta afacerile. Spre exemplu, în anul 1886, ziarul clujean "Ellenzék" își exprima scepticismul legat de viitorul noii băncii "Economul" fondată la Cluj de Iuliu Coroianu și care ființa aproximativ pe locul unde se află astăzi Biblioteca Centrală Universitară din Cluj. Ziarul scria: "Un astfel de prospect nu a apărut niciodată pe piață, pentru o societate pe acțiuni. Nu spune că va face afaceri realiste, că va acorda credite ieftine, că va investi capitalul în siguranță și că va da un dividend decent pe acțiuni, ci spune că va deveni o instituție românească, că va angaja funcționari români, că va ajuta la obiectivele culturale românești și, cum românul se simte prost în această țară, vrea să profite de ocazia acestui secol pentru a apăra drepturile poporului român."¹⁷

Ceea ce nu anticipase aproape nimeni a fost că băncile românești au reușit să se dezvolte nu doar pe plan local, nu în calitate de entități de sine stătătoare, ci mai ales ca rețea.

Nivelul de sofisticare a operațiunilor bancare era unul redus. Cele mai frecvente împrumuturi erau așa numitele obligațiuni. În pofida denumirii ce ne trimite la operațiunile complexe de emisiune de obligațiuni, erau de fapt credite constând în sume de bani foarte mici avansate unui debitor, care își lua obligația (obligațiunea) în scris de a returna suma de bani la un anumit termen. Garanția împrumutului era una personală, motiv pentru care era o formă utilizată de băncile mici care deserveau comunități restrânse și bine delimitate în spațiu ale căror membri se cunoșteau între ei. De regulă, creditele erau garantate de unul sau mai mulți "cavenți" sau giranți, care semnau pe obligația de plată a titularului. În general, la băncile mici tipul acesta de credit reprezenta mai mult de jumătate din active. Mai existau împrumuturi cambiale care, luate cumulativ, dețineau ponderea cea mai mare în portofoliile

băncilor românești, circa 45% din active. Cambiile, care în alte state funcționau inclusiv ca un substitut bănesc, având o circulație proprie, în cazul sistemului bancar românesc, se limitau la o formă de împrumut pe care băncile o ofereau țăranului pe termen scurt. Cambia fiind semnată de țăran, el răspundea din punct de vedere civil cu toată averea. Băncile beneficiau de avantajele prevăzute de lege pentru cambii, dar arareori uzau de acestea. Mai mult, țăranului i se ușura practic serviciul datoriei, în sensul că deși creditul era unul pe termen de cel mult 6 luni, era adesea prelungit pentru încă trei sau șase luni și, uneori, chiar mai mult. În felul acesta, țăranul nu era obligat să cedeze sau să vândă o parte din avere, iar banca nu era obligată să caute alți clienți. Chiar dacă o astfel de situație putea să ducă și a dus în unele cazuri la un abuz de credit, se poate afirma că băncile au știut să gestioneze portofoliile în așa fel încât clientul putea să-și plătească datoriile puțin câte puțin, devenind cu timpul tot mai conștient de obligațiile sale. Un alt tip de împrumut era cel cambial cu acoperire ipotecară, mai rar folosit, de regulă pentru valori unitare mari și pe perioade mai lungi.¹⁸ Cele două tipuri de împrumuturi cambiale deschideau băncilor posibilitatea legală și economică de a cumpăra moșii mari, parcelându-le și vânzându-le în loturi mici țăranilor prin intermediul creditelor cambiale cu sau fără ipotecă. Dacă o parte din ei nu reușeau să achite obligațiile către bancă într-un timp rezonabil, lotul era vândut prin aceeași metodă către un alt țăran. O astfel de politică reflectă în plan practic sinteza dintre un sistem bancar pe acțiuni și reuniunile de credit de tip Raiffeisen. Pentru a putea efectua operațiuni funciare precum cele amintite era nevoie ca situația averii și cinstei debitorilor să fie cunoscută de creditor, aflându-se în zona de activitate bine delimitată de activitate a institutului, de fapt în cercul relațional al

¹⁷ "«Az Economul»,," *Ellenzék*, nr. 4 (1886):1.

¹⁸ Moga, *Sistemul bancar*, 64-65.

organizației. Toate operațiunile aveau la bază înțelegerea în cadrul obștii, înțelegere care mergea până la anumite scutiri sau iertări de datorie. Până la izbucnirea Primului Război Mondial și chiar în perioada desfășurării acestuia, operațiunile de cumpărare de moșii și parcelare s-au perfecționat, cu atât mai mult cu cât în timpul războiului a avut loc un fenomen economic paradoxal, și anume, apariția unei abundențe de numerar.¹⁹

Băncile românești au avut, contrar celor anticipate de presa maghiară clujeană, și relații cu bănci din afara Transilvaniei, nu numai prin intermediul Băncii "Albina", care avea toate acreditările bancare pentru efectuarea de operațiuni bancare complexe, ci și direct cu alte bănci importante din monarhie. Un astfel de exemplu este relația băncilor românești cu Ustredna Banka din Praga, care a fuzionat cu o bancă slovacă înființată la Budapesta, mult mai mică, dar care avea deja legături cu băncile românești. Legăturile s-au dezvoltat și s-au materializat prin credite de reescont acordate institutelor ardeleni, dar și prin prezența în consiliul lor de administrație a unor personalități ardeleni precum Sava Raicu, directorul Băncii "Victoria" din Arad și Aurel Vlad din Orăștie. De asemenea, Virgil Bontescu a lucrat ca funcționar la structura teritorială budapestană a acelei bănci cehoslovace.²⁰ În timpul războiului, Amos Frâncu, în numele institutului "Economul", pe perioada concentrării sale la Praga, a efectuat operațiuni cu această bancă, de la credite sindicalizate, la speculații cu titluri.²¹

Am dorit să fac acest scurt excurs prin istoria băncilor românești pentru a înțelege mai bine ceea ce astăzi am numi modelul de business al institutelor de credit românești și premisele care au stat la baza conceptului de fondare a Băncii

Agrare. Astfel consider că se poate înțelege mai bine modul de acțiune al băncii și mulțimea de bariere autoimpuse.

Anul 1918 și Marea Unire a adus băncilor românești provocări ce nu fuseseră anticipate în mod serios. În primul rând, în sarcina băncilor stătea participarea la redresarea economică a Transilvaniei după cei mai bine de patru ani de război mondial, apoi, trebuiau să-și adapteze tranziția financiară spre modelul economic al României Mari. În calitatea lor de punte între Transilvania și Vechiul Regat, urmau să gestioneze o circulație bănească foarte complexă, care s-a perpetuat aproape doi ani într-o stare de provizorat. Nu în ultimul rând, erau chemate să caute soluții pentru a suplini, împreună cu sistemul bancar de dincolo de Carpați, rolul jucat până atunci de băncile maghiare sau austriece în asigurarea fluxurilor majore de capital.

Nicolae Petra, în cartea sa despre băncile românești din Ardeal și Banat, caracterizează epoca dintre 1918 și 1920 drept una lipsită de o orientare precisă. Dacă anul 1918 nu începuse sub auspicii rele pentru Puterile Centrale în privința deznodământului conflagrației mondiale, băncile și bancherii ardeleni nu întrevădeau o schimbare majoră de paradigmă. De abia după toamna lui 1918 și mai ales odată cu debutul anului 1919, s-au întrevăzut și conștientizat de către comunitatea mică de bancheri români marile schimbări ce urmau să apară în activitatea financiară ardeleană. Economistul subliniază un fapt deosebit de important, și anume că băncile românești în noul context nu porneau la drum cu niciun dezavantaj competitiv. Rezumând obiectivele Consiliului Dirigent, constituit după Marea Adunare de la Alba Iulia, Petra le-a sintetizat astfel: a) realizarea împrumutului național – tranșa în coroane, b) preschimbarea coroanelor, c) reglementarea

¹⁹ Ibid., 114.

²⁰ "Notițe mărunte," *Neamul Românesc*, nr. 104-105 (1912): 1779.

²¹ Moga, *Sistemul bancar*, 137.

strictă a activității economice în întreprinderile de stat, d) înființarea de bănci și societăți comerciale și e) reforma agrară.²² Nicolae Petra nu a fost prea reverențios la adresa Consiliului Dirigent despre care afirmă că “prin nesiguranța lui, a conturbat mult mersul normal al activității băncilor. Nu s-a făcut de la început sudura economică necesară unei dezvoltări normale și iarăși nu s-au înțeles de la început necesitățile noilor stări.”²³ De proiectul de Reformă agrară, economistul leagă și insuccesul Consiliului Dirigent în privința Băncii Agrare care fusese “înființată cu scopul de a servi la realizarea reformei agrare în Ardeal și Banat cât și pentru «înființarea și finanțarea cooperativelor». După trei ani privilegiile care îi fuseseră acordate se anulează, iar banca Agrară funcționează mai departe ca o simplă bancă comercială.”²⁴

O analiză mai atentă și o abordare mai degrabă apriori decât aposteriori ne arată o situație mult mai nuanțată și mai ales mult mai complexă, trebuind să ținem cont de experiența bancară a principalilor actori ai băncii, ai principalilor actori ai politicii ardeleni a vremii. Studiind o perioadă lungă de mai bine de șapte ani istoria interbelică a băncii, nu pot să nu am o atitudine subiectivă. Oricât încerc să îmi păstrez obiectivitatea, mai ales în privința problemei atitudinii modernizatoare promovate de frunzașii băncii, nu pot să nu admir contribuția fiecăruia la istoria Clujului, Transilvaniei și a României.

Prima ședință a consiliului de administrație, care a avut loc în ziua de duminică, 11 ianuarie 1920, a reunit mare parte din personalitățile Transilvaniei, aspect care arată cu atât mai mult importanța economică, socială și politică a obiectivului băncii, respectiv Reforma agrară, unul din cele mai importante deziderate ale românilor

din Transilvania, fapt care cerea imperativ prezența lor la Cluj.

Contextul monetar în care a apărut Banca Agrară a fost unul care nu putea decât să sporească sentimentul de incertitudine, poate nu atât de bine sesizat și chiar gestionat de bancherii clujeni. Mă refer aici la haosul monetar existent în Transilvania anului 1920. Dezbateri asupra unificării monetare existau și erau, pe măsură ce se tot amâna punerea în practică, tot mai virulente. Problematicea cea mai acidă viza cursul de schimb. La începutul anului 1920, moneda oficială pe teritoriul Transilvaniei era coroana austro-ungară stampilată de către autoritatea monetară, respectiv de reprezentanții resortului finanțelor din Consiliul Dirigent. În paralel mai circulau: leul emis de Banca Națională și leul de ocupație emis de Banca Generală. Aceste valute aveau un curs fixat de autorități în mod arbitrar, un leu pentru două coroane, care neavând nicio legătură cu piața, nemulțumea pe toată lumea. La toate acestea se mai adăugau specimene variate de monede emise la Viena sau Budapesta după semnarea armistițiului din toamna anului 1918. O parte din aceste specimene monetare nu erau recunoscute prin legislația Consiliului Dirigent și nici de alte jurisdicții ale fostei monarhii, dar erau deținute de persoane de bună credință. Mereu se găsea un motiv de derogare de la regulă. Fiecare compromis însemna scăderea valorii monedei în circulație și așa lovită de crizele de ofertă postbelică.

Coroana austro-ungară fusese până cu numai câțiva ani înainte unul dintre motivele de mândrie ale locuitorilor monarhiei, după reforma monetară de la finele secolului al XIX-lea, care a reprezentat nu numai trecerea de la florini la coroană, ci și o trecere de la o economie de periferie a Europei la una de centru. Coroana austro-ungară a fost o ancoră de stabilitate, dependentă la rândul ei de

²² Nicolae Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat* (Sibiu: “Cartea Românească”, 1936), 111 – 113.

²³ Ibid., 113.

²⁴ Ibid., 117.

stabilitatea imperiului. Totodată, administrația imperială, birocrația habsburgică era iconică, inclusiv pentru fruntașii români din Transilvania.²⁵ Mai mult, cumpăna dintre secole, a reprezentat pentru ardeleni o dezvoltare fără precedent. Este suficient să privim imagini ale Clujului din anii '70 ai secolului al XIX-lea cu străzi noroioase, târguri provinciale, ziduri de apărare, clădiri ce alternau un baroc elegant cu arhitecturi medievale și chiar cocioabe, toate înfățișând o urbe slab dezvoltată, după standardele europene. La mai puțin de jumătate de veac, Clujul devenise un oraș de o cu totul altă factură, un oraș eclectic. Stilul atât de apreciat pe tot cuprinsul monarhiei, Art Nouveau, se insinuase în centrul orașului, lărgindu-l, luminându-l, înălțându-l. Sofisticate operațiuni bancare începuseră să desfășoare cele două mari bănci: Banca Ardeleană și Casa de Păstrare și Banca de Credit Cluj, la care o mare parte din aristocrația locală participa în calitate de conducători, acționari sau membri în consiliile de administrație, de cenzori sau de supraveghere. Banca Austro-Ungară, una din cele mai respectate bănci europene, devenise o prezență solidă, bine marcată în oraș, chiar dacă clujenii, cel puțin la început nu erau prea bucuroși de prezența sa. Astfel, ziarul "Ellenzék" din Cluj titra în vara anului 1904: "Sucursala băncii austro-ungare din Cluj construiește o clădire bancară cu un etaj la intersecția străzilor Unió și Sétatér pentru a-și găzdui birourile. Bineînțeles, clădirea nu este construită de către clujeni ci de către un antreprenor străin, așa că nu sunt motive să ne bucure această lipsă de atenție față de cetățenii orașului. Pereții casei au fost ridicați până la acoperiș, iar cu această ocazie au fost iluminați și a avut loc o petrecere pentru a sărbători construcția. Pe fațadă, un banner imens și transparent înfățișează țara, regele și banca

austro-ungară. Cetățenii, împovărați de datoria cambială, vor trăi și ei pentru a asigura prosperitatea băncii austro-ungare, pentru o țară străină, și pentru a-i promova bogăția pe seama țării noastre. Când vedem steagul și transparența, se trezește în noi și în fiecare maghiar adevărat un gând și o dorință: o bancă națională maghiară independentă și un teritoriu vamal separat."²⁶ Chiar dacă exista o anumită circumspecție asupra finanțărilor venite dinspre Viena, încrederea în dezvoltarea economică era prezentă, iar în acest sens ar fi mult mai multe argumente decât cel monetar.

Inaugurarea gării din Cluj a deschis noi oportunități de afaceri și investiții în orașul ce se legase de Oradea și Budapesta, iar apoi de Brașov, Târgu Mureș sau Sibiu. Caravanele de căruțe ale negustorilor ce poposeau în oraș în zilele de târg fuseseră înlocuite cu trenul propulsat de puterea aburului. Astfel de transformări, perceptibile în cursul vieții unui om, nu puteau să nu trezească o admirație și un patriotism local.

Înțelegând acest mod de gândire al unei generații ce cunoscuse o decolare economică abruptă, putem să prezumăm faptul că aproape toți actorii economici vizau o reluare rapidă a trendului de dezvoltare a provinciei după război. La fel și economiștii români din jurul Băncii Agrare. Majoritatea economiștilor ardeleni doreau o unificare cât mai rapidă a valutelor, dar mulți dintre ei optau pentru un curs favorabil băncilor, respectiv de un leu pentru două coroane sau chiar la paritate.²⁷ Alte variante propuneau ca, până la lichidarea Băncii Austro-Ungare, să se amâne stabilirea unui curs de schimb. Se miza, probabil, pe un reviriment economic rapid al provinciei din motivele pe care am încercat să le sugerez mai sus.

²⁵ Moga, *Sistemul bancar*, 188-190.

²⁶ *Ellenzék*, nr. 149 (1904): 4.

²⁷ Moga, *Sistemul bancar*, 235.

Tendențele arătau o constantă depreciere a valorii de piață a coroanei. Faptul nu se putea pune pe seama unei confruntări naturale a forțelor sănătoase ale pieței, ci mai degrabă de folosirea unor substitute și politici paliative. Pe latura ofertei, Transilvania devenise, pentru o bună bucată de vreme, debușeu pentru valuta interzisă în alte jurisdicții din fostul imperiu, adunând valuta neștampilată din alte părți. Astfel, numărul de coroane creștea. Pe de altă parte, leul era o valută recunoscută la bursele internaționale, motiv pentru care era la mare cerere în Transilvania. Cu toate acestea, lei nu puteau fi procurați de către bănci pe calea reescontului decât în foarte mică măsură și adesea prin intermediul unor bănci bucureștene, contra unui comision substanțial. Banca Națională, la finele verii anului 1920, nu avea încă funcționale, în provincie, sedii secundare, deși se făcuseră anumite demersuri. Astfel, oferta de lei, putem concluziona, era foarte redusă. Prin urmare, raportul de schimb nu avea să fie decât în defavoarea coroanelor. Există pe piață o monedă pe cale de dispariție, uzitată în tranzacții mărunte (coroana), de care populația fugea și una valoroasă, dar rară, leul, care, deși vândată în Ardeal, năștea anumite suspiciuni, numai bune pentru speculații pe piețele occidentale. În această criză monetară, Banca Agrară a venit cu o soluție de moment, și anume emiterea unor cecuri cu putere circulatorie, dar pe care negustorii, în mare parte minoritari, nu erau dispuși să le accepte în tranzacții, ei fiind mai dispuși să accepte instrumente similare emise de băncile minoritare.²⁸ Ideea era de creare a unui înlocuitor al numerarului pretabil pentru întreaga provincie, care să aibă ca acoperire tocmai încrederea

izvorâtă din importanța economică a Reformei agrare și potențialul ei economic. Eșecul promovării cecurilor reflectă în bună măsură starea de spirit nu numai în sânul populației, dar și a mediului economic transilvan.

Totuși, oricât de multă populație românească exista în Transilvania, cea mai mare parte a comerțului era deținut de minoritari, pe care propaganda Băncii Agrare nu i-a convins cu aceste cecuri. Banca Agrară și celelalte bănci românești au fost centre de schimb a coroanelor în procesul îndelungat ce s-a întins din a doua parte a lunii august 1920 până în primele luni ale anului 1921, în dauna băncilor minoritare, primate cu multă suspiciune de factorii de decizie de la București.²⁹ Numai din aceste aspecte se poate vedea cât de departe era puțința Băncii Agrare de a se transforma într-o bancă de emisiune, după cum aveau să o acuze unii fruntași liberali.³⁰

Totuși, pe măsură ce timpul trecea, operațiunile legate de reforma agrară nu se făceau decât în mică măsură prin Banca Agrară, iar votarea legii, ce urma să statueze definitiv rolul acesteia în procesul de reformă agrară, trena. Mai mult, încă din luna mai a anului 1920, relațiile conducerii Băncii Agrare cu ministrul responsabil cu reforma agrară, Constantin Garoflid, deveniseră tensionate, ultimul invocând anumite obiecții față de privilegiile băncii în ceea ce privește exproprierea și împrumutarea. În opinia sa și a altor specialiști, rolul băncii clujene trebuia să se limiteze la operarea instrumentelor financiare. În ședința direcțiunii din data de 5 mai 1920, membrii acestui for, respectiv: Victor Bontescu, Dominic Rațiu, Vasile Osvadă, Ioan Pop și Laurean Gherman, au dezbătut faptul că decretul lege urma

²⁸ Ibid., 241.

²⁹ Un exemplu în acest sens este Victor Slăvescu, unul dintre economiștii trimiși de Banca Românească în Transilvania și Bucovina pentru a înființa agenții și sucursale ale băncii pentru care lucra. Într-o serie de articole publicate în ziarul liberal "Viitorul" din anul 1921, economistul descrie cauzele lipsei de încredere în

băncile străine, fie că ele erau filiale ale băncilor budapestane sau vieneze fie că erau sucursale ale acestora. În rezumat, economistul suspecta faptul că acele institute efectuau cu precădere operațiuni speculative, acordând bonificații nesustenabil de mari celor care depuneau banii la aceste bănci.

³⁰ *Viitorul*, nr. 4116 (1921): 1.

să se modifice în sensul că “banca nu va mai intermedia exproprierea și împărțirea cu pământ ci se va mărgini pe viitor să facă – în contul statului – plățile împreună cu exproprierea cu plata pământului a cuponilor de obligațiuni și încasarea arenzilor și anuităților, că prin această modificare, Banca își va lua o sarcină din care nu are niciun beneficiu.”³¹

După cum am arătat mai sus, în statutele inițiale se mai atenta la o sursă bănească fundamentală, și anume surplusul de 25 la sută din diferența dintre prețul de expropriere și cel de împroprietărire. Evident că din a doua parte a anului 1920, odată cu retragerea coroanelor și acordarea privilegiului de emisiune Băncii Naționale și pe teritoriul Transilvaniei, datele problemei se modificau. Ideea autofinanțării reformei agrare nu mai era agreată de guvernanții de la București, iar administrarea de către o entitate privată a unor sume colosale nu era tocmai o premisă bună pentru băncile liberale din Capitală. Prin urmare, presiunile deveneau tot mai mari. Dimensiunea monetară a implicării Băncii Agrare în procesul de reformă agrară era unul imens, dar dificil de cuantificat. Spre exemplu, banca solicita statului să o autorizeze să emită așa numitele scrisuri funciare în măsura capitalului rămas de plătit din prețul de răscumpărare. Astfel, pe lângă numeroasele facilități, banca avea o garanție de prim rang (a statului) pentru orice emisiune de obligațiuni.³²

Volumul mare de muncă estimat pentru realizarea obiectivelor prevăzute în statute cerea un sediu suficient de încăpător pentru activitatea complexă ce se estima că urma să se desfășoare conform statutelor inițiale redactate în acord cu decretele-lege. În condițiile în care exista o concurența acerbă pe piața imobiliară a Clujului

pentru fiecare metru pătrat, banca trebuia să uzeze de toate atuurile pentru a obține un sediu pe măsura importanței scopului său fundamental. Din acest punct de vedere, Banca Generală a Țării Românești, devenită bancă liberală după război, era un competitor serios. Obiectul cauzei era Hotelul Nemzeti, situat pe Calea Regele Ferdinand, fostul bulevard Ferenc József, la nr. 36-38 (actualul palat Metropol). Pentru a nu fi adjudecat de către instituția bancară bucureșteană, resortul agriculturii din Consiliul Dirigent a fost nevoit să plătească suma de 3,4 milioane coroane și 125 de mii de lei, urmând să cedeze spațiul Băncii Agrare.³³ Chiar și astăzi clădirea este una impresionantă. Puterea financiară potențială era întruchipată de un imobil impozant. Sub aspect imagologic, banca dorea să se prezinte drept o autoritate de primă mărime a economiei românești. Marile instituții de credit, după cum spunea economistul american Robert B. Shiller, reprezintă o metaforă care “a apărut după Renaștere [și] a fost aceea a străvechii citadele sau fortărețe din mijlocul orașului, aidoma Acropolei din vechea Grecia.”³⁴ Însă în această fortăreață trebuiau aduși specialiștii, bancherii pe care același economist american de astăzi îi caracterizează foarte plastic: “Dacă finanțele sunt știința arhitecturii scopurilor, cei ce muncesc în domeniu sunt arhitecții care structurează aceste scopuri și administrează riscurile micilor întreprinderi, ale familiilor, ale sistemelor de învățământ, ale primăriilor, ale corporațiilor și ale tuturor celorlalte instituții vitale din toate componentele societății.”³⁵ Definiția economistului, dată la aproape un veac de la constituirea băncii clujene, este cât se poate de pretabilă conceptului de bancă imaginat de Victor

³¹ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj (în continuare ANSJC), Fond *Banca Agrară S.A. Cluj*, dosar 3, f. 19.

³² *Ibid.*, f. 20.

³³ Moga, *Sistemul bancar*, 282.

³⁴ Robert B. Shiller, *Finanțele și societatea bună* (București: Publica, 2014), 104.

³⁵ *Ibid.*, 63.

Bontescu și colaboratorii săi din Consiliul Dirigent, iar mai apoi de la cârma Băncii Agrare.

Oricât de mult am zăbovi asupra arhivelor sau altor izvoare documentare, nu vom putea identifica un proiect clar al băncii pe care să-l putem asimila într-o oarecare măsură cu un plan de afaceri de astăzi. Nu exista o dimensionare, măcar aproximativă a numărului de personal, o minimă identificare a specializărilor viitorilor lucrători ai băncii, o descriere exactă a operațiunilor și, cu atât mai puțin, un proiect de flux de numerar. Este adevărat că un astfel de proiect nu era nici cerut, nici specific perioadei interbelice, dar cu toate acestea se poate observa încă de la început o anumită tentă de improvizație supărătoare. Motivele acestei stări de fapt se găsesc și în incertitudinile legate de forma finală a legii privind reforma agrară, care au apărut la foarte scurt timp după începerea activității băncii. Mai mult, ca întreprindere privată, institutul de credit trebuia să caute randamente pentru capitalul investit de acționari și pentru sumele avansate de către deponenți. În această cheie a multiplelor presiuni, economice, politice și sociale trebuie interpretată toată activitatea băncii.

Astfel, pe lângă chestiunea sediului, o mare problemă în Cluj era situația locativă. Ziarele vremii abundă în critici aduse administrației în privința aglomerației din oraș și a dificultății întâmpinate de funcționarii nou veniți în oraș de a găsi o locuință. Pentru a rezolva cât mai repede această problemă în folosul său și pentru a atrage specialiștii din alte orașe, banca a cumpărat și imobile pentru găzduirea lor. Astfel, directorii Laurian Gherman și Dominic Rațiu au negociat cumpărarea a două imobile pe fosta stradă Trefort (actuala stradă Victor Babeș) de la numerele 13–15. Investiția se cifra la 2,9 milioane de coroane, o sumă importantă la nivelul începutului anului

1920. Imobilele erau case cu câte trei etaje, cumpărate de la Ilona Paget (Baroneasa Wesselényi). Aceasta acceptase ca plata să fie făcută atât în numerar, cât și în înscrisuri funciare emise de diferite bănci.³⁶

Cum în acea vreme comunicațiile însemnau în cea mai mare parte deplasarea la fața locului cu autoturisme, tren sau chiar trăsură, Victor Bontescu a prezentat consiliului de administrație o inițiativă a Consiliului Dirigent referitoare la cumpărarea a 20 de autoturisme de la Viena în compensație cu benzină, șapte dintre acestea urmând să fie repartizate Băncii Agrare. Totodată, Ministerul Lucrărilor Publice urma să pună la dispoziția băncii câteva vagoane de cale ferată și permise de călătorie pentru efectuarea de deplasări în diverse locuri din țară.³⁷ Legat de dotarea cu material rulant, banca a început chiar și demersuri de achiziționare a 50 de vagoane de marfă defecte, care să fie reparate de uzinele de la Hunedoara. Afacerile au constat în compensări multilaterale care includeau cantități de făină și cărbune în contravaloarea vagoanelor.³⁸ Materialul rulat se intenționa să fie folosit pentru efectuarea unor operațiuni comerciale împreună cu celelalte două bănci surori: Banca Centrală pentru Industrie și Comerț și Întreprinderile Forestiere Române. Pentru întreținerea autoturismelor proprii și ale celorlalte bănci, precum și pentru a se crea un mic depozit de combustibil, a fost achiziționat un teren pe actuala stradă Avram Iancu, care ulterior a fost adus ca și aport la capitalul unei societăți comerciale de reparații auto finanțată tot de bancă, "Tura".³⁹

Existau foarte multe proiecte, având ca motor organizația capitalist privată și infrastructura pregătită. Acestea le voi rezuma doar, în cele ce urmează.

³⁶ Moga, *Sistemul bancar*, 288.

³⁷ ANSJC, *Fond Banca Agrară S.A. Cluj*, dosar 2, f. 5-7.

³⁸ *Ibid.*, f. 85.

³⁹ Moga, *Sistemul bancar*, 287.

Scopul final al reformei agrare și al băncii era, la urma urmei, dezvoltarea, emanciparea și prosperitatea țăranului ardelean. Aceste obiective, din nefericire, nu au avut la bază un program clar al Consiliului Dirigent și nici a conducătorilor băncii. Deși pare un nonsens, conceptul de dezvoltare promovat de bancherii ardeleni se baza pe o politică dirijistă a elitei economice și culturale, o continuare a vechiului model bancar și economic dinaintea războiului. Era oare acel model anacronic? Este o întrebare la care cu greu putem găsi un răspuns. Principalul motiv este că mare parte din directive au fost improvizate, fie din cauze contextuale fie din cauza unor blocaje politice impuse sau negociate. O schiță a planurilor economice și sociale a băncii o voi reda mai jos, fără ca analiza mea să cadă în păcatul protocronismului sau contrafactualului. Fiind o schiță, mă voi rezuma doar la ceea ce reflectă ideile de modernizare a băncii și locul său central în construcția bancară de la Cluj. O parte din deziderate s-au împlinit, dar ansamblul nu.

“Prin finanțarea Reformei agrare, Banca Agrară va asigura ținuturilor noastre, circulația fiduciară provocată de această mare reformă, va înlesni plata loturilor expropriate și împrumutate, va da posibilitatea investirii cu inventar și clădiri a nouilor gospodării și va canaliza în mâni bune parcelările și vânzările de moșii, ivite pe urma exproprierii și mai presus de toate va scuti Statul în aceste vremuri de grea cumpănă bugetară și de organizație, atât de cheltuieli inutile cât și de folosirea de personal, asigurându-i în același timp însemnate cruțări de bani.”⁴⁰ În acest mod vedea Vasile Osavadă poziția financiară a Băncii Agrare.

Banca dorea să acorde un sprijin solid agricultorilor nu doar financiar ci și comercial, prin organizarea unei infrastructuri de desfacere.

Astfel, în contextul proiectelor de organizare a agriculturii în Transilvania și împărțirea pe anumite regiuni agricole și de constituire în cadrul lor a unor ferme model⁴¹, și Banca Agrară a venit cu propuneri concrete în acest sens de a participa la o inițiativă de înființare a fermei model în Someșeni, a cărei producție să fie destinată consumului funcționarilor din Cluj⁴² dar, totodată, exemplu pentru bune practici agricole și comerciale. Fermele model nu aveau numai un scop educativ, în sensul pregătirii viitorilor agronomi sau agricultori, ci își propuneau inclusiv îmbunătățirea soiurilor de semințe și testarea celor mai bune tehnici agricole, pepiniere și culturi de pomi, viță de vie și legume. Se mai urmărea dezvoltarea unor centre de comercializare și prelucrare a cerealelor, inclusiv prin dezvoltarea industriei morăritului și prin crearea de instalații de produse alimentare în întregul Ardeal. O importantă resursă a provinciei trebuia exploatată prin inițierea unor centre de colectare și prelucrare a laptelui, care să încorporeze astfel de tehnologii, încât să se reducă importul produselor lactate. Banca și-a mai propus dezvoltarea și construirea de noi unități economice de exploatare a lacurilor pentru dezvoltarea pisciculturii. Trebuie să menționăm că un aspect care se desprinde din dezbaterile presei ardeleni a vremii și la care banca dorea să îi găsească o rezolvare era chestiunea valorificării superioare a activității creșterii bovinelor. Fructele, o altă bogăție importantă a Transilvaniei, trebuiau vândute pe piață nu numai proaspete, ci și în formă prelucrată, conserve, spirt, oțet, marmeladă sau vin.⁴³

Pentru punerea în practică a unor astfel de proiecte, banca a inițiat o colaborare cu un grup de întreprinderi industriale și agricole de la Deva, creat în jurul Dévai Takarékpénztár rt., din care mai făcea parte și Erdélyi Egyesült Kereskedelmi

⁴⁰ ANSJC, Fond Banca Agrară S.A. Cluj, dosar 2, f. 57-58.

⁴¹ *Revista Economică*, nr. 42-43 (1920): 349.

⁴² ANSJC, Fond Banca Agrară S.A. Cluj, dosar 3, f. 83.

⁴³ Moga, *Sistemul bancar*, 333.

rt., grup care urma să intre în portofoliul băncilor clujene prin emisiuni succesive de acțiuni⁴⁴, vorbindu-se chiar de propuneri ca întregul complex de la Deva să devină o sucursală sau o afiliată a băncii.⁴⁵ Demnă de amintit este întemeierea la Cluj a laboratorului farmaceutic Zea, care a fabricat pentru o scurtă perioadă vaccinuri folosite în zootehnie.⁴⁶

Banca a dorit să aibă o poziție semnificativă în acționariatul și în administrarea unor mari întreprinderi precum cea de la Reșița, unde la început reprezentanții băncii aveau o poziție în care puteau exercita un anumit control, deși mare parte din acțiuni erau numai subscribe și mai puțin vărsate.⁴⁷ În luna decembrie 1920, Petre Poruțiu, președintele consiliului de administrație a băncii, a prezentat în forul colectiv de conducere propunerea primită de la directorul Union Bank din Viena, care, după ce cumpărase de la băncile maghiare din Budapesta toate acțiunile societății de automobile Martha, fabrica de vagoane Weitzer, Ung. Maschinenfabrik și de la alte fabrici de mașini, naționalizase societățile Martha și Weitzer din Arad prin constituirea unei noi societăți denumită Astra, ca Banca Agrară să vină și ea cu o subscripție semnificativă de acțiuni, oferind reprezentanților acesteia un post în consiliul de administrație.⁴⁸ Se puneau de fapt bazele unei mari "corporații", un fel de divizie de investiții, care să controleze o bună parte din industria ardeleană. Inițiativele nu se limitau doar la procesul de naționalizare, banca propunându-și deschiderea de noi obiective industriale. În acest context se pot încadra demersurile de creare la Cluj a fabricilor Iris și Cărămidăria Orașului sau a fabricilor Industria Sârmei din Câmpia Turzii și Sticla din Turda, ca să amintim numai câteva. Din multitudinea de inițiative trebuie amintit exemplul

fabricii Schieb din Sibiu, care realiza mașini agricole, în care banca a investit sume considerabile atât în capital, cât și sub formă de credite în colaborare cu Banca Centrală pentru Industrie și Comerț.⁴⁹ Mai pot fi amintite numeroasele forme de colaborare cu producătorii de vin, spirt, rachiu sau chiar finanțarea directă a colectării și exportului de nuci din zona Șomcuta Mare și Beiuș prin așa numitele "tovărășii de câștig".⁵⁰

Un proiect important și de substanță a fost așa-numitul complex industrial și minier de pe Valea Lăpușului. Acesta viza valorificarea potențialului economic dat de mine, păduri, ape curative și calea ferată îngustă existente în zonă. Domeniile aparținuseră moștenitorilor contelui Iuliu Eszterházy, aflate în hotarul comunelor Lăpușul Unguresc, Stoiceni, Mașca, Borcut, Dobriținaș (Dumbrava din județul Maramureș), Cupșeni și Inău, cu inventarul viu și mort existent, incluzând drepturile legate de exploatarea Băii Stoiceni și cinci autorizații de exploatare de mangan și 42 de încuviințări de exploatare forestieră. Bancherii clujeni își propuneau exploatarea și valorificarea pădurilor de pe aceste domenii, repunerea în funcțiune a minelor de mangan existente și, eventual, explorarea geologică în vederea deschiderii de noi mine, refacerea băii din Stoiceni și comercializarea apei terapeutice a acestor băi. Un element important în dezvoltarea proiectului îl constituia repunerea în funcțiune a căii ferate înguste Mașca – Baia Mare. Proiectul, după cum se poate vedea, era foarte complex, cuprinzând afaceri în domenii variate: minerit, exploatare forestieră, comerț cu ape curative și chiar exploatarea potențialului vilegiaturismului în regiune, inclusiv exploatarea de cale ferată. Numai simpla enumerare a atâtor

⁴⁴ Ibid., 285.

⁴⁵ Ibid., 350.

⁴⁶ Ibid., 286.

⁴⁷ Ibid., 357.

⁴⁸ Ibid., 303–304.

⁴⁹ Ibid., 420–421.

⁵⁰ Ibid., 301–302.

activități într-o singură societate ne poate arăta nu doar potențialul, dar și volumul uriaș de capital necesar realizării unor asemenea obiective.

Tot în domeniul balnear, Victor Bontescu a fost cel care a inițiat în luna august 1920 pentru prima dată discuții cu o firmă din Sibiu pentru cumpărarea unor vile în Sovata, cu întregul lor inventar. Și celelalte instituții financiare din Cluj, respectiv Banca Centrală pentru Industrie și Comerț și Întreprinderile Forestiere Române își dăduseră acordul de a intra în afacerea de exploatare a potențialului turistic oferit de cadrul natural și apele de la Sovata⁵¹. Și în acest caz era vorba de investiții mari.

Putem astfel să ne formăm o idee asupra așa zisului plan de afaceri a băncii, care depășea resursele sale inițiale și poate chiar capacitățile oferite de privilegiul de finanțare a reformei agrare. Capitalul nu depășea în acea perioadă valoarea de 50 de milioane de lei la care se adăuga aportul de 25 de milioane de lei primiți de la stat. Retragera privilegiilor în vara anului 1922 de către guvernul Brătianu a fost nu doar o lovitură economică dată băncii. Prin legea din 1922 s-a destrămat un proiect care ar fi făcut din Cluj un centru de o importanță majoră în peisajul economic românesc. Actualul palat Metropol ar fi fost sediul unui conglomerat economic și financiar uriaș, comparabil eventual cu Banca Națională a României, dar chiar și peste aceasta. Totodată, finanțările marilor proiecte au devenit imobilizări ce au reprezentat multă vreme o piatră de moară în bilanțul băncii.

Dacă evenimentele nu ar fi luat această turnură, Banca Agrară s-ar fi situat în centrul unui consorțiu format din celelalte societăți clujene:

Banca Centrală pentru Industrie și Comerț, Întreprinderile Forestiere Române, care la rândul lor, probabil alături de Banca "Albina," ar fi coordonat activitatea a sute de mici bănci ardelenene, dintre care unele ar fi fost absorbite și, totodată, s-ar fi situat în centrul unei acțiuni de cooperativizare nu numai în domeniul cooperăției de credit, ci și în cel al cooperativelor de producție sau consum. Liderii acestui consorțiu ar fi controlat cele mai importante activități industriale din Transilvania, inclusiv industria minieră. Agricultură trebuia să fie sprijinită nu numai prin credite avantajoase, dar și printr-o infrastructură de desfacere și valorificare a produselor agricole, prin numeroase antrepozite, cooperative și chiar burse. Fermele model și pepiniere ar fi furnizat materialul genetic pentru cele mai bune culturi și dezvoltarea raselor de animale. Zootehnia ar fi fost dezvoltată și prin laboratoarele de vaccinare. Deținând și formând o mulțime de specialiști în universitățile clujene, consorțiul ar fi fost în măsură să furnizeze specialiști în toate domeniile agriculturii. La acestea se adăuga și finanțarea unor organe de presă care să-i promoveze ideile.

Idealismul, poate adesea exagerat și faptul că băncile erau de fapt o formă de organizare pe o scară mai mare a micilor bănci antebelice, fără specializări și specialiști pe domenii precum scontul, comerțul cu devize, administrarea portofoliilor, chiar și în zona contabilității și a resurselor umane, au dăunat proiectelor și, probabil, criza din anii 1930 ar fi zdruncinat puternic un asemenea conglomerat, la fel cum s-a întâmplat cu bănci mari precum "Timișana", "Marmorosch Blank" sau Banca Generală.

⁵¹ Ibid., 298-299.

O VIZITĂ REGALĂ DIN 1937: REGELE CAROL AL II-LEA, DOCTOR HONORIS CAUSA AL UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

ANA-MARIA STAN

Muzeul de Istorie a Universității "Babeș-Bolyai"

ana.stan@ubbcluj.ro

ABSTRACT: This article briefly presents and analyzes the circumstances in which King Carol II of Romania was awarded the title of Doctor Honoris Causa of the University of Cluj. This event, well documented visually in the collections of the Museum of University History of the "Babeș-Bolyai" University, represented an important moment in the academic history of Cluj. The ceremony was also closely linked to the inauguration of a symbolic building in the centre of our city, the Academic College, a landmark of local cultural life in the last century.

KEYWORDS: King Carol II of Romania, awarding of Doctor Honoris Causa title, Academic College from Cluj, university life, public ceremonies

În peisajul vieții academice clujene, anul 1937 a marcat un moment de referință, deoarece atunci a fost inaugurat Colegiul Academic, o clădire nouă și modernă, aparținând Universității românești ce își deschisese porțile în 1919. Operă a renumitului arhitect bucureștean George Cristinel¹, care construisese și Catedrala Ortodoxă din Cluj, acest edificiu se înscria în politica de dezvoltare urbană și culturală a Transilvaniei de după Marea Unire.

Zona centrală a orașului căpăta o nouă înfățișare, Colegiul Academic fiind, după cum spunea rectorul Florian Ștefănescu-Goangă, un adevărat punct de referință pentru locuitorii urbei de pe Someș:

"În această monumentală clădire, vrem să concentrăm manifestările culturale ale Clujului

românesc. În această sală se vor ținea conferințele săptămânale ale «*Extensiunii Universitare*». Aici se vor da concertele și producțiile artistice organizate sau patronate de Universitate. Sălile alăturate sunt rezervate pentru expoziții de artă și pentru reuniunile culturale ale intelectualității clujene, iar aripa din stânga a clădirii pentru desfășurarea vieții academice studențești, în toată plenitudinea și entuziasmul ei tineresc."²

Finalizarea proiectului Colegiului Academic a reprezentat o adevărată izbândă a administrației universitare clujene, conduse de profesorul Goangă, izbândă care, în mod evident, nu ar fi fost posibilă fără o bună cooperare cu autoritățile locale și centrale și fără un puternic sprijin financiar și logistic din partea acestora. Costurile ridicării și dotării Colegiului s-au ridicat la

¹ Date biografice despre George Cristinel pot fi găsite la <https://arhivadearhitectura.blogspot.com/2022/02/georges-cristinel.html> (accesat la 25 octombrie 2023).

² *Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj pe anul 1936-1937* (Cluj: Tipografia Cartea Românească), 72.

aproximativ 30.000.000 de lei, o sumă considerabilă, dar care s-a materializat într-o clădire cu un aer occidental, comparabilă cu ceea ce se construia în Vestul Europei, după cum se consemna în presa vremii.³

În acest context, era normal ca momentul inaugurării Colegiului Academic să se transforme într-o adevărată sărbătoare a Clujului, la care au fost invitate să participe toate oficialitățile statului român.

Aflat spre finalul primei sale decade de domnie, regele Carol al II-lea a acceptat să vină la Cluj pentru a tăia panglica noului edificiu, alături de membrii guvernului, în frunte cu premierul Gheorghe Tătărescu. Deși documentele vremii nu i-au consemnat prezența la eveniment, se cuvine să semnalăm că guvernul liberal (așa numitul guvern Tătărescu 3) număra printre titulari pe istoricul Alexandru Lapedatu⁴, profesor al Facultății de Litere și Filosofie a Universității clujene, care deținea portofoliul de ministru de stat, fiind simultan și președinte al Academiei Române. Anterior, adică în perioada 1934-1936, Lapedatu fusese ministru al Cultelor și Artelor, iar din aceste poziții sprijinise cu mult entuziasm ideea ridicării Colegiului Academic clujean.

Serbările inaugurării Colegiului s-au desfășurat cu mult fast în 13 iunie 1937, clădirea primind, în semn de recunoștință, chiar numele regelui. Astfel, până în vara lui 1940, alături de

sediul central al Universității clujene a funcționat Colegiul Academic Carol al II-lea.⁵

Un alt mod prin care clujenii și-au exprimat mulțumirea și admirația față de Familia Regală a României, dar și bucuria de a vedea încheiat și funcțional proiectul Colegiului Academic a fost ceremonia de proclamare a regelui Carol al II-lea ca Doctor Honoris Causa al Universității. Solemnitatea a avut loc chiar în sala mare a Colegiului Academic, imediat după inaugurarea oficială a acestei clădiri.

Propunerea de decenare a titlului de doctor fusese formulată de către Facultatea de Litere și Filozofie a Universității clujene, laudatio fiind citită de către profesorul Silviu Dragomir. Istoricul clujean evidențiază interesul constant pe care monarhul român îl acorda culturii și tineretului, precum și concepția pe care regimul carlist o avea cu privire la locul și rolul universității în societate. Discursul lui Dragomir îl înfățișa pe Carol al II-lea drept "luminatul Voevod al culturii române, [...] ocrotitorul literelor și artelor, [...] generosul mecena și promotor al științelor, [...] părintele plin de dragoste al tineretului și [...] făuritorul de suflete, care se vor ridica mâine pe culmile glorioase ale unui neam renăscut".⁶ Descrierea persoanei suveranului relua așadar, prin vocea unuia dintre intelectualii de marcă ai vremii, imagologia întretinută cu multă asiduitate în jurul lui Carol al II-lea de la urcarea sa pe tron,

³ Ibid., 62.

⁴ Alexandru I. Lapedatu (1876-1950) istoric și om politic român, de orientare liberală. Între 1919 și 1938 a fost profesor de istoria românilor la Universitatea românească din Cluj, unde alături de Ioan Lupaș a înființat și a condus de asemenea și Institutul de Istorie Națională. Lapedatu a fost Ministru al Artelor și Cultelor în șase guverne și Ministru de Stat în patru guverne din perioada interbelică, și de mai multe ori senator și deputat în Parlamentul României. Din 1918, a devenit membru plin al Academiei Române, for științific unde a deținut pe rând funcțiile de vicepreședinte (1934-1935 și 1938-1939), președinte (1935-1938) și secretar general (1939-1948). A fost expulzat din rândul academicienilor în 1948, iar în mai 1950

a fost arestat de autoritățile comuniste, fiind încarcerat la închisoarea din Sighetu Marmației, unde s-a stins din viață la scurtă vreme.

⁵ Ulterior, această construcție a fost redenumită de mai multe ori. Între 1940-1945, când, în urma arbitrajului de la Viena, Clujul a reintrat în componența statului maghiar, colegiul a purtat numele de Mátyás Király Diákház (Casa Studenților *Regele Matia*). Între 1945-2000, clădirea s-a numit Casa Universitarilor. După anii 2000 s-a revenit la titulatura de Colegiul Academic, iar în prezent (începând din 2020) ea poartă numele de Colegiul Academic Florian Ștefănescu Goangă, în amintirea rectorului în al cărui mandat a fost ctitorită.

⁶ *Anuarul Universității...*, 81.

ba chiar asumată explicit de către rege însuși, care declarase public, încă din august 1930, că își dorea să devină "un Brâncoveanu al culturii românești".⁷

Dincolo însă de aceste expresii clare ale unui cult al personalității regelui, se cuvine să semnalăm care a fost motivația acordării acestui titlu academic, chiar dacă onorific, lui Carol al II-lea. Astfel, Silviu Dragomir menționa că distincția Doctor Honoris Causa se acorda regelui pentru că suveranul hotărâse să creeze la Cluj, în cadrul universității, o nouă structură științifică:

"Universitatea noastră e mai cu deosebire recunoscătoare, Sire, că ați învrednicit-o a crea aici Fundația domnească, ce va purta numele *'Institutul de Cercetări Științifice Regele Carol al II-lea'*. Ctitoria așezată în acest centru de cultură încheiat din entuziasmul și din dorul de muncă a generației noastre, reprezintă cel mai frumos dar care s-a făcut Transilvaniei românești. [...] Institutul de Cercetări, care se înființează la Cluj va fi [sublinierea noastră, AM Stan], suntem siguri, o expresie desăvârșită a [...] înaltelor gânduri și intenții generoase pe care le închinăm științei. Universitatea din Cluj, înțelege pe deplin importanța creațiunii monumentale și se leagă prin solemnă făgăduință, Sire, de a se pune cu totul în slujba ideii mărețe, ce o înfăptuiți."⁸

Aceeași argumentație o regăsim și în scurta intervenție a profesorului Nicolae Drăganu, decan al Facultății de Litere și Filozofie, dar și primar al Clujului la acea vreme, care spunea: "Este o tradiție universitară, ca acest titlu să se deacearnă în rândul întâiu domnitorilor, care s-au distins prin întemeierea de institute menite cercetărilor științifice [sublinierea noastră, AM Stan] și pregătirii tineretului în vederea necesităților

timpului, a trebuințelor mari ale țării și ale unei vieți sociale și culturale mai înalte."⁹

Or în realitate, acest mult pomenit institut, susținut și patronat de rege, și care aparent urma să se deschidă în viitorul apropiat (adică începând din anul 1937 încolo) nu era de fapt o idee nouă. Carol al II-lea, care mai vizitase universitatea clujeană și în toamna lui 1930, pentru a marca aniversarea a 10 ani de activitate academică în limba română, promisese încă de atunci că va finanța aici o structură care îi va purta numele.

Iată ce afirmase suveranul României în octombrie 1930, în Aula Magna a Almei Mater clujene, în fața corpului didactic al universității, dar și în prezența unor oaspeți străini de marcă, printre care se numărau geograful francez Emmanuel de Martonne, profesor universitar la Sorbona, sau filologul italian Matteo Bartoli, profesor la Universitatea din Torino:

"Precum vechile universități române din București și Iași au fundații domnești, am hotărât să înființez aici la Cluj o fundație științifică care va purta numele de *'Institutul de Cercetări Științifice Regele Carol al II-lea'*. Doresc ca universitatea, prin reprezentanții ei, să-mi dea tot concursul pentru reușita acestei opere, în care Noi punem cele mai mari nădejdi."¹⁰

Din datele pe care le deținem până în acest moment, se pare însă că proiectul anunțat atât de grandios de către Carol al II-lea, care se afla în 1930 în cea dintâi vizită a sa ca rege la o universitate din România, nu a văzut lumina zilei. Cel puțin până în 1937, actele oficiale ale universității clujene (ca de exemplu anuarele) păstrează o tăcere totală asupra acestei preconizate structuri științifice. Mai mult, după cum am arătat anterior, în vara lui 1937, se vorbea încă despre crearea institutului, fără însă

⁷ Apud Daniel Dieaconu, *Carol al II-lea, un rege, un cult, o camarilă* (Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2018), 282.

⁸ *Anuarul Universității...*, 82-83.

⁹ Ibid., 85.

¹⁰ Ioachim Crăciun, *Serbările jubiliare ale universității din Cluj, la împlinirea primului deceniu 1920-1930...* (Cluj: Tipografia Cartea Românească, 1930-1933), 10.

nicio referire concretă nici la vreun posibil sediu, nici la un buget de funcționare ori la o structură de conducere, ceea ce ne îndreptățește să credem că totul a rămas doar la stadiul de proiect sau de intenție, fiind mai degrabă o formă fără fond, un motiv de laudă, decât o nouă piesă funcțională din salba de instituții culturale create în perioada regimului carlist.¹¹

Prin comparație, cei 400.000 de lei, pe care tatăl lui Carol al II-lea, regele Ferdinand I, îi donase în 1920 din propria avere, pentru ca la universitatea clujeană să poată funcționa un Institut dedicat studierii istoriei românilor (viitorul Institut de Istorie Națională, care a fost fondat și condus de Ioan Lupaș și de Alexandru Lapedatu¹²), fuseseră o investiție cu adevărat de succes și un veritabil model despre cum Familia Regală se putea implica în mod tangibil în dezvoltarea culturii și științei din Transilvania.

Având în vedere tot acest context, ceea ce poate să îl frapeze pe cercetătorul zilelor noastre este faptul că decizia de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa regelui Carol al II-lea la Cluj s-a întemeiat, cel puțin la nivel formal, pe demersuri de tip cultural-științific neconcretizate sau doar parțial concretizate. Este adevărat însă că, în timpul regimului carlist, între 1934-1937, guvernele de la București au sprijinit Universitatea clujeană cu 72 de milioane de lei, sumă care fusese folosită astfel: "s-au clădit, reînnoit ori complectat Colegiul Universitar [Academic] Regele Carol II, Palatul Clinicilor, Muzeul de Botanică, Institutul de Studii Clasice și

Biblioteca Universității".¹³ Acestor bani li s-au adăugat încă 32 de milioane de lei, alocate de guvernul Tătărescu către Alma Mater de la Cluj chiar în iunie 1937, cu ocazia serbărilor de inaugurare a Colegiului Academic, prezidate de însuși regele Carol al II-lea.¹⁴ Era un efort financiar major din partea autorităților statului român, făcut într-o perioadă cu destule dificultăți economice pentru România. Ideea acordării unui titlu onorific de doctorat regelui Carol al II-lea se justifica așadar mai degrabă, la nivel concret, prin toate investițiile de infrastructură care se realizaseră la universitatea clujeană și care au contribuit neîndoelnic la dezvoltarea și consolidarea acestei instituții academice.

În discursul său de acceptare a titlului de Doctor Honoris Causa, Carol al II-lea nu a făcut altceva decât să mulțumească comunității universitare locale, accentuând sau mai bine spus justificându-și propria imagine de protector sau patron al culturii românești. Suveranul român făcea referire la faptul că de 25 de ani lucra la opera de dezvoltare socio-culturală a țării sale, iar proiectul său se întemeia pe ideea unei educații complete a poporului român (adică atât fizice, cât și moral-spirituale):

"Pornit de la nevoia de a da un imbold sporturilor, deci sănătății fizice a tineretului, trecând pe urmă la planul mai înalt al unei adevărate educațiuni sufletești, făcută în aer liber prin cercetășie am ajuns [...] la punctul decisiv prin înființarea Fundației "Principele Carol". De

¹¹ Cercetările recente dedicate epocii lui Carol al II-lea nu menționează vreo activitate concretă derulată până în 1940 de către 'Institutul de Cercetări Științifice Regele Carol al II-lea' de la Cluj, deși îi pomenesc existența. Vezi în acest sens, de exemplu, Doru Lixandru, *Carol al II-lea, carlismul și carliștii* (București: Editura Corint Istorie, 2023), 109.

¹² Date despre întemeierea și evoluția Institutului de Istorie Națională clujean la Nicolae Edroiu (coord.), *Institutul de Istorie "George Barițiu" din Cluj-Napoca: 90 de ani de existență, 1920-2010* (Cluj-Napoca: Ed. Mega,

2010); *Activitatea științifică la Institutul de Istorie, "George Barițiu" din Cluj-Napoca. Comunicări prezentate la Simpozionul științific 90 de ani de existență (1920-2010), Locul Institutului în cercetarea istorică din România* (București: Editura Enciclopedică, 2011); Mara Mărginean, Mirela Popa-Andrei, Attila Varga (coord.), *Dicționarul membrilor Institutului de Istorie din Cluj (1920-2020)* (Cluj: Academia Romana/ Centrul de Studii Transilvane, 2021).

¹³ *Anuarul Universității...*, 119.

¹⁴ *Ibid.*, 29.

acolo s-a dezvoltat din ce în ce mai mult credința că salvarea neamului nostru atârnă de felul cum vom dezvolta în mod mai sănătos satul și pătura țărănească”.¹⁵

În acest context, regele preciza cum vedea colaborarea dintre universități, cele mai înalte instituții culturale și științifice ale țării, și structurile pe care le înființase el însuși cu scopul de promovare a culturii naționale:

“Când zic că din sufletul neamului nostru trebuie să culegem puterea culturii românești, nu vreau să zic că trebuie să rămânem la o cultură primară și rurală, - hotărât nu! Dar rolul omului de știință este tocmai de a alambica din acest suflet elixirul ce dă vieții noastre intelectuale specificul românesc. Și această operă am încercat să o fac prin Fundația Mea pentru literatură și artă și prin colaborarea Fundațiilor în Uniune. Vreau să ridic și să încurajez orice operă de valoare produsă de o minte românească. Dar cer mai înainte de toate ca această operă să fie serioasă și să aducă un aport real ramurii de cultură căreia îi aparține.”¹⁶

Erau idei ambițioase, care reflectau atât spiritul general al epocii, cât și ideologia regimului carlist, fără însă a sugera soluții concrete la problemele și provocările vieții academice locale. Solemnitatea propriu-zisă a decernării diplomei de *Honoris Causa* suveranului român a fost urmată de o altă serie de discursuri, prin care cei mai de seamă reprezentanți ai Transilvaniei (înalții prelați ai bisericilor ardelenene, dar și conducători ai Astreii) și-au exprimat admirația și credința față de rege și țară. Serbările inaugurării Colegiului au continuat apoi cu o masă festivă, dar și cu o serie de manifestări sportive ale tineretului (străjeri și șoimi), derulate pe stadionul orașului. Aici, sub

atenta coordonare a profesorului universitar Iuliu Hațieganu, susținător de seamă al educării tineretului prin exerciții fizice, elevii și studenții clujeni și-au demonstrat abilitățile de atleți, gimnaști și dansatori de dansuri populare, spre marea satisfacție a oaspeților de la București și a publicului participant. Vizita regală s-a terminat printr-o serie de opriri ale lui Carol al II-lea la câteva dintre institutele și structurile cultural-științifice ale universității clujene, sau care funcționau în strânsă legătură cu aceasta: Muzeul Etnografic, Muzeul Limbii Române, Muzeul de Antichități, Institutul de Istorie Națională, Muzeul și Grădina Botanică.¹⁷

Evenimentul din vara lui 1937 a fost unul plin de fast și foarte temeinic organizat de către comunitatea academică din Cluj. Titlul de *Doctor Honoris Causa* acordat regelui României nu era însă singura distincție de acest gen pe care Carol al II-lea o primea din partea universităților românești. Deja, în 1933, suveranului îi fusese decernată aceeași diplomă de onoare de către Universitatea românească din Cernăuți, care, tot atunci, adoptase oficial și numele lui Carol al II-lea.¹⁸ Peste doar un an, în toamna lui 1938, și Senatul Universității din București hotărâ să îi confere regelui titlul de *Doctor Honoris*, motivându-și decizia cu aceste cuvinte: “pentru meritele excepționale ale suveranului nostru: ocrotirea acordată de Majestatea Sa învățământului superior, solitudinea arătată profesorilor universitari și pentru grija părintească purtată studențimii”.¹⁹

Există așadar o predilecție a lui Carol al II-lea pentru a întreține o relație privilegiată cu universitățile, poziționându-se simbolic, și poate cu un anumit grad de infatuare, ca un reper sau un model al vieții academice naționale. Dincolo de

¹⁵ Ibid., 92.

¹⁶ Ibid., 93.

¹⁷ Ibid., 105-116.

¹⁸ Dieaconu, *Carol al II-lea*, 330.

¹⁹ „M.S. Regele Carol al II-lea, *Doctor Honoris Causa* al Universității din București”, *Neamul Românesc*, XXXIII, 255 (1938): 4.

acest aspect, vizita regală la Cluj, din iunie 1937, rămâne un episod important al vieții academice locale, la a cărei semnificații merită să reflectăm. Poate că cel mai bine a rezumat spiritul momentului ministrul de atunci al Instrucțiunii Publice, Constantin Angelescu, care afirma:

“Titlul de *Doctor Honoris Causa*, pe care Universitatea Daciei Superioare l-a oferit Majestății Voastre, însemnează consacrarea, sub tradiționalele forme academice, a legăturilor indisolubile, stabilite între persoana Majestății Voastre, cu pământul Ardealului și cu cea mai înaltă dintre instituțiile ei de cultură.”²⁰

Muzeul de Istorie a Universității Babeș-Bolyai păstrează în colecțiile sale mai multe fotografii care documentează vizual vizita regală din iunie 1937 la Cluj. Ele se înscriu în memoria locală a orașului, imortalizând pe peliculă atât imaginea personalităților locale, cât și detalii arhitecturale relevante.

Prezentăm mai jos o selecție a acestor imagini, care se referă atât la Colegiul Academic, cât și la ceremonia de decernare a titlului de Doctor Honoris Causa regelui Carol al II-lea.

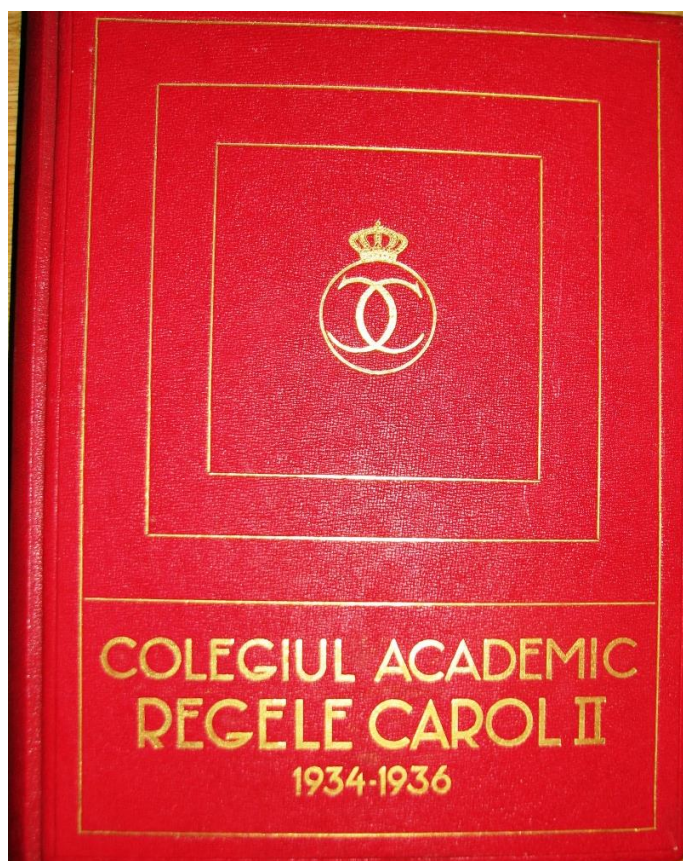

Foto 1. Coperta Albumului dedicat Colegiului Academic Carol al II-lea, decorată cu cifrul regal.

Foto 2. Imaginea fostului Teatru al orașului Cluj, clădire în locul căreia s-a construit Colegiul Academic.

²⁰ *Anuarul Universității...*, 120.

Foto 3. Fotografie de epocă a Colegiului Academic Clujean, ridicat în perioada 1934-1937.

Foto 4. Regele Carol al II-lea și rectorul Florian Ștefănescu-Goangă, în iunie 1937.

Foto 5. Senatul Universității clujene, în robe de ceremonie, la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa Regelui Carol al II-lea.

Foto 6. Regele Carol al II-lea, rectorul Ștefănescu-Goangă, alte personalități, pe scena Colegiului academic clujean.

Foto 7. Regele Carol al II-lea și membri ai guvernului român pe scena Colegiului academic clujean, ascultând un discurs.

Foto 8. Profesorul Silviu Dragomir, citind raportul de DHC al regelui Carol al II-lea pe scena Colegiului Academic clujean - prim plan.

Foto 9. Rectorul Ștefănescu-Goangă citind diploma de DHC a regelui Carol al II-lea, în fața Majestății Sale.

Foto 10. Rectorul Ștefănescu-Goangă vorbind cu regele Carol al II-lea, în toga de DHC - prim plan.

Foto 11. Regele Carol al II-lea, în mantie de ceremonie, citind discursul de acceptare a titlului de DHC.

Foto 12. Regele Carol al II-lea în loja de onoare, în tribuna stadionului sportiv din Cluj – iunie 1937.

PROPUNERI INEDITE ALE CRITICULUI LITERAR LIVIU PETRESCU DE REFORMĂ EDUCAȚIONALĂ ÎN ANII '70 AI SECOLULUI AL XX-LEA

IOAN TOMOIAGĂ

Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj

ioan.tomoiaga@bjc.ro

ABSTRACT: The Romanian educational system during the communist period was characterized by the existence of some very strict limits imposed by the Marxist-Leninist ideology, noticeable especially in social sciences and literature. Higher education, responsible for the training of teachers and specialists in all fields of activity, was controlled by party activists, for whom compliance with the official line of the ruling party was more important than the real progress of science, art, culture, in general. The ideological decrease in the first part of Nicolae Ceaușescu's regime was only a short break in the framework of the Romanian totalitarianism, but it was enough to reveal the need for reform and progress of the Romanian school. The urge for this came, as it was predictable, from the increase of contacts of the Romanian teachers with Western universities. In the collections of the "Octavian Goga" Cluj County Library, there are some unique documents about possible reforming models for the Romanian universities of that era. They come from the personal archive of the literary critic and Cluj university professor Liviu Petrescu.

KEYWORDS: reform, education, scholarship, university, communism

Subiectul educației este unul dintre cele mai importante care pot exista într-o societate modernă și pe masa cercetătorilor. Cu toate acestea, analizarea acestui sistem a rămas mult în urma altor teme mari specifice perioadei totalitare din istoria României, fiind abordată, în cele mai multe dintre cazuri, din perspectiva integrată a manifestării propagandei comuniste. Complexitatea subiectului necesită o cercetare pe măsură, multidisciplinară și integratoare, ceea ce

este foarte greu de realizat. Aparițiile editoriale, extrem de puține pentru un domeniu atât de important, s-au mărginit la perspective elogiatoare ale unor mari personalități universitare sau, așa cum s-a întâmplat în anul centenarului unității românilor, a întregului corp profesoral al unor universități românești.¹ Până la o analiză obiectivă, profundă și largă asupra educației din epoca comunistă, cel puțin la nivelul celei asupra unor subiecte de legitim interes

¹ Vezi cazul UBB Cluj în Daniel David (coord.), *Tradiție și excelență. Școlile academice/de știință la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019); Ovidiu Ghitta (coord.), *Istoria Universității Babeș-Bolyai* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2012); Nicolae Bocșan, Ovidiu Ghitta, Doru Radosav

(coord.), *Tentația istoriei: în memoria profesorului Pompiliu Teodor* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2003); Ioana Bot, Adrian Tudurachi (coord.), *Personalități ale Universității Babeș-Bolyai* (colecție): *Dumitru Popovici* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2022).

pentru istorici și nu numai, mai este cale lungă. Dezideratul este cu atât mai îndepărtat, cu cât el nu privește doar o singură treaptă de educație, să spunem cea universitară, ci ar trebui să aibă în vedere întregul sistem educațional românesc de după al Doilea Război Mondial, de la nivelul preșcolar la cel superior, analiza programelor școlare, a performanțelor sale, contribuția acestuia la progresul general al societății, etc.

Studiul de față este departe de un asemenea obiectiv. Scopul nostru este de a urmări doar câteva aspecte inedite, particulare și mărunte prin locul lor într-o posibilă analiză mai largă asupra evoluției școlii românești, dar foarte interesante și surprinzătoare prin intențiile “reformatoare” ale unui tânăr universitar clujean – criticul literar Liviu Petrescu (1941-1999). Aceste intenții, despre care nu avem informații că s-ar fi concretizat într-un fel anume, sunt cuprinse în câteva manuscrise din arhiva familiei Petrescu-Popovici, gestionată în cadrul Bibliotecii Județene “Octavian Goga” din Cluj-Napoca, prin Compartimentul Colecțiile speciale. De asemenea, ele sunt reflectate și în cadrul corespondenței intime dintre soții Ioana Em. Petrescu și Liviu Petrescu, regășibilă în aceeași arhivă, dar și publicată într-o ediție critică, după moartea autorilor.²

Exprimate și puse pe hârtie de Liviu Petrescu, numit preparator universitar la Facultatea de Litere a Universității Babeș-Bolyai, imediat după absolvirea studiilor superioare în 1964, aceste documente n-au valoarea unor acte oficiale și nici măcar a unor propuneri luate în discuție de vreo autoritate publică educațională de atunci. Cel puțin, nu din câte cunoaștem până în prezent.

Importanța și semnificația lor sunt date însă de momentul în care au apărut, moment ce corespunde, după părerea aproape unanimă a istoricilor români și străini, cu o perioadă de relativă deschidere a regimului comunist românesc spre o colaborare mai largă cu țările occidentale, pe plan economic, cultural și academic, dar și de reducere a intensității politicii represive, pe plan intern. De asemenea, faptul că aceste documente provin din interiorul sistemului educațional românesc de atunci, ba mai mult, de la baza acestuia, confirmă evaluarea de mai sus, dar și curajul tânărului critic clujean.

Astfel, la nivelul învățământului superior românesc, destinderea politică din anii '70 a însemnat un contact mai mare al tinerilor români, cei mai mulți dintre ei la început de carieră universitară, cu mediul academic occidental. Aceste relații s-au materializat prin acordarea unor burse pentru stagii de cercetare și documentare, schimburi de experiență sau specializare, cele mai multe dintre acestea fiind pentru perioade relativ scurte, de câteva săptămâni sau luni și mai rar pentru perioade mai lungi, de un an sau doi. Prin reciprocitate, tineri cercetători din străinătate veneau în România la cursurile unor școli de vară, iar unii dintre ei, cum este și cunoscutul istoric britanic Dennis Deletant, au rămas definitiv în legătură permanentă cu societatea și cercetarea românească³. De asemenea, mari personalități științifice, așa cum a fost laureatul Premiului Nobel pentru economie în 1969, Jan Tinbergen, de la Universitatea din Rotterdam, distins în anii '70 de Universitatea din Cluj cu titlul de *Doctor Honoris Causa*, au fost invitate în România să

² *Correspondența intimă Ioana Em. Petrescu – Liviu Petrescu (1961-1978)*, ed. îngrij. și st. introd. Mirela Tomoiagă, pref. Ioana Bot (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2012).

³ Memoriile sale cuprinse în cartea Dennis Deletant, *În căutarea României. O aventură personală din 65 până azi*,

trad. Alina Pavelescu (București: Humanitas, 2022) sunt o mărturie clară a acestor schimburi academice și o perspectivă lucidă, detașată asupra istoriei societății românești.

conferențiere.⁴ Tot în sfera aceasta, relaxarea regimului putea fi observată și la nivelul unor evenimente sau gesturi simbolice academice, cum ar fi, spre exemplu, revenirea la apelativul de “Magister” pentru unii profesori, intonarea imnului *Gaudeamus* sau purtarea togii academice în momentele festive.

În acest context Liviu Petrescu a beneficiat în deceniile 7 și 8 ale secolului trecut de câteva stagii de specializare în mai multe țări occidentale, din care s-a întors cu diferite experiențe personale și profesionale. Una dintre acestea a trăit-o în Marea Britanie, în timpul unei școli de vară la Colegiul Oriel din Oxford, în calitate de bursier al British Council. Durata acesteia, de aproximativ trei săptămâni, între 18 iulie și 6 august 1966, i-a permis lui Liviu Petrescu să observe realități ale vieții cotidiene și academice din țara capitalistă și să le compare cu cele din România comunistă, chiar dacă într-o manieră destul de discretă și “ambalate” oarecum sub semnul unor curiozități.

Corespondența purtată între cei doi soți, Liviu Petrescu, de la Oxford, Ioana Em. Petrescu, de la Cluj, dezvăluie parte din aceste observații, care în mare parte priveau lucruri comune pentru cei doi, adică posibilitatea cumpărării unor cărți ale marilor scriitori occidentali, de critică literară occidentală, sau modul de desfășurare a cursurilor sau tipologia relațiilor profesor-student, etc. Pentru Liviu Petrescu, multe din aspectele pe care le vedea și trăia pentru prima dată în viața sa erau adevărate experiențe culturale, prezentându-le soției rămase la Cluj cu o notă evidentă de uimire: “Printre curiozitățile domnilor de aici: este în tradiție ca profesorul, atunci când își ține prelegerea, sau indiferent ce alt speech, să fie spiritual. Pe cuvântul meu, la

fiecare a zecea frază se râde în hohote”.⁵ Dacă această constatare pare să-l irite oarecum, el fiind probabil obișnuit cu profesorii săi de la Cluj, unde cu siguranță nu s-ar fi putut râde atât de mult într-o sală de curs fără să dea de gândit activiștilor de partid vigilenți, o alta pare să-l încânte cu adevărat, reieșind de aici o comparație clară între condițiile în care puteau învăța studenții britanici și cei din România totalitară: “Azi am vizitat, Ioana mică, biblioteca din Oxford, Bodleian și Cray. [...] Nu știu să existe în Europa biblioteci așa vechi – poate în Italia unde renașterea a apărut mai devreme. Catalogele nu sînt ca la noi cu fișe, ci adevărate cataloage, glosare imense, cu file albe, pe care sînt lipite apoi dreptunghiuri mici de hîrtie, în ordine, cu titlul lucrării și numele autorului. [...] Sala de lectură e iarăși altfel decît la noi; mesele nu sînt despărțite de rafturile cu cărți. Și fiecare cititor are o boxă a lui, separată de rest prin pereți înalți (de rafturi cu cărți), iar la fiecare masă arde o lampă mică ...”⁶

Iată, deci, câteva aspecte care, pentru un tânăr român venit dintr-o societate destul de închisă, cu rigiditatea și sobrietatea relațiilor profesionale din universitate, obișnuit cu alte condiții de lucru și cu alt tip de organizare, trebuie să fi provocat la momentul respectiv un anumit șoc cultural. În același timp, se poate observa și o ușoară rețineră în prezentarea lucrurilor, de natură să nu enerveze prea mult autoritățile din România. De aceea, într-o scrisoare din 27 iulie 1966, filologul clujean îi scrie soției sale, în termeni concludivi: “Singurul profit imens, incalculabil, sînt în primul rînd cărțile. Din ce am cumpărat aici – pot cuprinde cu ușurință ceea ce este esențial în literatura engleză modernă. [...] Al doilea mare profit cred că e că am ajuns să

⁴ Vasile Vese, “Universitatea Babeș-Bolyai în perioada regimului comunist, 1959-1989”, în Ovidiu Ghitta (coord.), *Istoria Universității “Babeș-Bolyai”* (Cluj-Napoca: Editura MEGA, 2012), 273-277.

⁵ *Corespondența intimă*, scrisoarea 142, 235.

⁶ *Ibid.*, scrisoarea 148, 246.

cunosc ceva din ce are specific țara și poporul englez. Și al treilea mare profit e că m-am familiarizat cu tradițiile universității britanice, de la regimul de viață, pînă la atitudinea profesorilor la catedră. O să-ți povestesc eu pe îndelete lucruri cu adevărat uimitoare”⁷.

Întors în România, universitarul clujean își redactează raportul de activitate pentru perioada școlii de vară de la colegiul britanic. Documentul s-a păstrat într-un dosar al fondului Petrescu în două variante: una scrisă cu pixul, în albastru, cealaltă dactilografiată. Dintre cele două variante, în mod bizar cea scrisă cu pixul este singura care conține, pe lângă semnătura autorului, data și locul redactării: *București, 10 august 1966*, în timp ce varianta dactilografiată conține doar numele autorului, fără alte indicații.⁸ Aceasta se poate explica prin faptul că, dată fiind obligația bursierilor de a depune un raport de activitate la Ministerul Învățământului, după efectuarea stagiului în străinătate, Liviu Petrescu a preferat să mai rămână câteva zile în capitală, unde avea mai multe rude apropiate, la care să doarmă, și apoi să revină la Cluj. Din păcate, niciuna dintre variantele prezentate mai sus nu conține vreo informație legată de înregistrarea oficială a lor ca documente la ministerul de resort, ceea ce s-ar putea explica prin faptul că după depunerea lor bursierului îi rămânea câte un exemplar din fiecare, însă nevalidat oficial. Având o funcție informală și justificativă, raportul de activitate, ca orice document de acest tip, intra în “logica” birocratică a funcționării ministeriale, care însemna că el trebuia să fie depus, înregistrat și verificat. În privința ultimului aspect, putem doar presupune că era realizat în cazul fiecărui bursier român plecat în străinătate. Prin urmare, darea de seamă depusă de Liviu Petrescu după întoarcerea de la Oxford poate să fie un astfel de

document, unul între alte zeci-sute de alte rapoarte depuse, citite-necitite, rămase pe veci uitate în sertarele din birourile funcționarilor ministeriali din educația românească. Dacă cineva a citit raportul tânărului profesor clujean sau nu, e greu de spus deocamdată, în lipsa informațiilor.

Dincolo de aceste aspecte, însă, între cele două variante de raport nu există mari diferențe de conținut, ci doar de nuanțe ale acestuia, semn al unei personalități mature și îndrăznețe a tânărului universitar din Cluj, dar în același timp și naive, dacă avem în vedere cu cine avea de-a face atunci. Astfel, în prima variantă, autorul și-a manifestat într-o măsură mai evidentă entuziasmul față de experiența avută în Marea Britanie, în timp ce în raportul dactilografiat (și probabil oficializat) acesta este unul mai prudent expus. Din acest motiv, considerăm că varianta în pix ar putea fi doar ciorna raportului prezentat autorităților din minister. Oricum ar fi, atât “ciorna”, cât și varianta “finisată” prezintă o valoare incontestabilă – e adevărat că mai mult simbolică – pentru înțelegerea procesului de destindere din societatea românească a acelor ani și pentru situația învățământului superior românesc din a doua parte a epocii comuniste.

Semnificația raportului este dată nu de prezentarea activităților desfășurate pe timpul școlii de vară de la Oxford, ci de propunerile pe care le face pentru implementarea sau adaptarea unora dintre aspectele specifice sistemului superior de educație din Marea Britanie în România. Acestea se bazează pe propriile observații, ceea ce înseamnă că Liviu Petrescu le analizase destul de bine și credea că ar fi aplicabile și în România. Astfel, în varianta pe care am numit-o ciornă Liviu Petrescu scrie cu nonșalanță:

⁷ Ibid., 247.

⁸ Biblioteca Județeană “Octavian Goga” Cluj [în continuare BJC], Compartimentul Colecții speciale, memorie și

cunoaștere locală, Fond Petrescu-Popovici, Subfond Liviu Petrescu, Seria Activitatea universitară, cutia nr. I, dosar 1, plicul 3, f. 9-10 față-verso; f. 11-13.

“...am descoperit multe principii foarte interesante, care și-ar putea găsi o largă aplicare și în România [...] Faptul acesta devine evident dacă vom studia comparativ două colegii, fie ele și din același oraș; fiecare colegiu își are o anumită independență față de universitate, în primul rând, și față de stat, în al doilea rând (subl. n.). Fiecare a ajuns la anumite principii de organizare, în funcție de experiența și vechimea proprie, cred că aici poate fi descoperită o idee aplicabilă pretutindeni: universitățile din România pot avea o structură relativ independentă, una față de cealaltă, rămânând însă subordonate intereselor majore ale statului. De pildă, la universitatea din Cluj, să zicem, ar putea funcționa catedre și ar putea fi ținute cursuri care să nu mai fie întâlnite altundeva (la București sau Iași, de pildă). În planificarea acestor cursuri (planificare care ar urma să se facă în acord deplin cu Ministerul Învățământului), ar trebui să se țină cont, pe de o parte, de specificul regiunii respective (de pildă, un curs de istoria culturii în Transilvania, de istoria Transilvaniei, de istoria teatrului în Transilvania – la Cluj) și de specialitatea predilectă a cadrelor didactice din acel oraș (s-ar putea înființa catedre în mod special pentru anumite cadre didactice)”⁹.

Prin comparație, iată pasajul în varianta dactilografiată, probabil cea finală a raportului de activitate, ușor mai moderată:

“...am descoperit numeroase aspecte, după părerea noastră pozitive, care ar putea constitui sugestii pentru oricare altă țară europeană.

⁹ Ibid., f. 9.

¹⁰ 1966 este tocmai anul în care s-a realizat filmul românesc *Dacii*, în regia lui Sergiu Nicolaescu și scenariul lui Titus Popovici și a cărui premieră a avut loc la începutul lui februarie 1967.

¹¹ Liviu Rusu (1901-1985), psiholog, estetician, critic literar, profesor la Universitatea din Cluj încă din 1929, înlăturat de autoritățile comuniste de la catedră între 1948 și 1961, reprimat la catedră între 1961-1971.

¹² Al. Dima (1905-1979), critic literar, estetician, profesor de literatură comparată al Universității din Iași (1945-

Binențeles că preluarea unora dintre aceste principii ar trebui să țină seama de condițiile locale, de anumite împrejurări care aparțin specificului țării respective sau intereselor statului în perioada respectivă. [...] Precizăm de la început că în Marea Britanie colegiile din diferite centre universitare sau chiar din același oraș dețin o oarecare autonomie organizatorică și administrativă (subl. n.). [...] Ar fi interesant, credem noi, aplicarea cu caracter experimental deocamdată și în România a acestui sistem. Pentru că există condiții locale care să o facă posibilă. De pildă, la Universitatea din Cluj ar putea fi înființate catedre speciale de istoria culturii în Transilvania, de istoria teatrului în Transilvania, o catedră de istoria poporului dac¹⁰, etc, cărora la Iași să le corespundă catedre de istoria presei în Moldova, o catedră specială de istoria literaturii în Moldova până la Unire, etc. [...] Ministerul ar putea ține cont, în redactarea programelor analitice, de pregătirea specifică pe care o au cadrele didactice din orașul respectiv. De pildă, la Cluj ar putea fi înființată o catedră specială pentru prof. Liviu Rusu¹¹, catedră de istoria ideilor estetice în secolul al XIX-lea, la București o catedră de istoria ideilor estetice în România, pentru prof. Al. Dima¹²; din nou la Cluj, o catedră de poetică pentru prof. H. Jacquier¹³ etc”¹⁴.

Cele două variante ale raportului conțin și alte observații, pe care criticul literar le sugerează pentru o posibilă implementare în sistemul românesc de învățământ superior: posibilitatea

1966) și urmaș al marelui critic literar Tudor Vianu la șefia catedrei de literatură comparată a Universității din București, după 1966.

¹³ Henri Jacquier (1900-1980), născut francez, cu studii literare la Lyon și Paris, eseist și profesor încă din perioada interbelică al Universității din Cluj, unde a fost șef al unei catedre de filologie romanică.

¹⁴ BJC, Compartimentul Colecții speciale, memorie și cunoaștere locală, Fond *Petrescu-Popovici*, Subfond *Liviu Petrescu*, Seria Activitatea universitară, cutia nr. I, dosar 1, plicul 3, f. 11.

ca studentul să poată alege din mai multe propuneri de seminare un număr maxim de 3-4, cu o planificare aproape zilnică a acestora, o apropiere mai mare între conducătorul de seminar (echivalentul tutorelui din sistemul văzut la britanici) și studenți, precum și limitarea unei grupe de studenți la doar 15 membri. Așadar, pentru tânărul conducător de seminar de la Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj, astfel de condiții, dacă acestea ar fi fost acceptate, reprezentau o posibilitate de modernizare a întregului sistem de învățământ românesc.

Dintre toate, însă, o idee comună regăsită în ambele fragmente citate mai sus stă la baza entuziasmului tânărului profesor clujean. Aceasta vorbea despre autonomie organizatorică și administrativă, ceea ce ar fi însemnat o mai mare libertate atât pentru corpul profesoral, cât și pentru studenți. Ba, mai mult, în varianta scrisă de mână, cu pixul, Liviu Petrescu vorbește chiar despre o anumită independență a universității față de stat. Or, acest lucru era cu totul imposibil în România comunistă. Implementarea unor astfel de "sugestii" într-un stat totalitar - în care propagarea unor mesaje antioccidentale, dezinformarea și cenzura informațiilor erau instituționalizate - era de-a dreptul utopică, chiar dacă societatea românească părea s-o ducă mai bine și să simtă mai multă libertate față de anii "întunecatului deceniu", adică anii '50 ai secolului al XX-lea. De aceea, considerăm că doar entuziasmul lui Liviu Petrescu, în urma celor văzute în Marea Britanie, l-a făcut să creadă că astfel de propuneri ar fi putut fi acceptate de un regim totalitar. De altfel, cum menționăm și mai sus, nu se cunosc informații legate de un posibil răspuns al autorităților comuniste la propunerile făcute de el în raportul de activitate, semn că, cel mai probabil, au fost lăsate fără efecte vizibile.

Cu toate acestea, ideile din raportul de activitate de după stagiul britanic n-au dispărut din proiectul universitarului român, ci erau din nou enunțate, de data aceasta într-o scrisoare către soția sa, Ioana Em. Petrescu, aflată la București prin care o informa despre intenția lui de a propune ziarului "Făclia" din Cluj o anchetă asupra organizării învățământului superior românesc. Astfel, proaspăt ofertat cu un post în redacția oficiosului local al comuniștilor români, Liviu Petrescu spera că o inițiativă de acest fel va avea șanse mai mari de reușită datorită promovării mediatice. Deci, entuziasmul se păstrase încă nealterat, după cum se vede din următoarele rânduri, mai mult decât elocvente în acest sens :

"...vreau să sugerez extinderea cursurilor speciale, desființarea grupelor de studenți și a seminariilor (înlocuite cu o colaborare particulară între asistent și student) și desființarea examenelor (înlocuite cu un colocviu și cu prezentarea unei lucrări elaborate în timpul semestrului). Să văd ce-o să iasă; mi-e teamă să nu mă iau prea în serios. Dar dacă totuși o să mă iau-o să se facă oare gaură în cer? O să devin caraghios? În fond, în străinătate, lumea are - prin tradiție- un cult al vieții universitare, care nouă ne lipsește cu desăvârșire, în afara marilor profesori, cei de școală veche".¹⁵

Într-adevăr, în arhiva familiei Petrescu există un document intitulat *Anchetă asupra organizării actuale a învățământului universitar*¹⁶, cu patru teme mari, fiecareia corespunzându-i o serie de întrebări. Între acest document și raportul de activitate nu există niciun fel de diferențe în privința conținutului. Din păcate, nici cu privire la această anchetă nu avem informații privind posibilele reacții din

¹⁵ *Corespondența intimă*, 279.

¹⁶BJC, Compartimentul Colecții speciale, memorie și cunoaștere locală, Fond *Petrescu-Popovici*, Subfond *Liviu Petrescu*, Seria *Activitatea universitară*, dosar 2, f. 142.

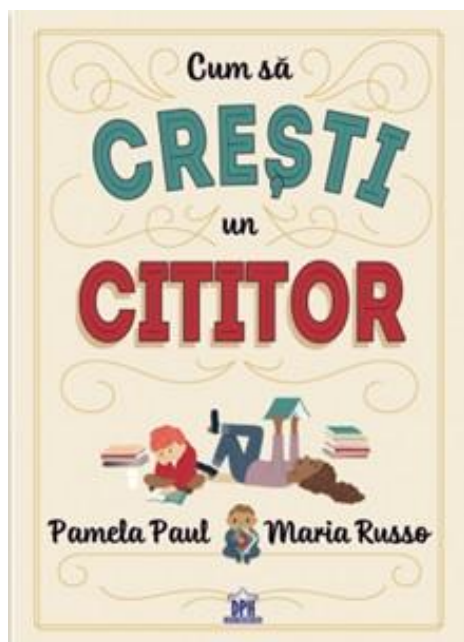
partea cadrelor didactice universitare de atunci, a ziarului "Făclia" sau ale unor autorități publice, ceea ce, iarăși, nu este de mirare, având în vedere caracterul reformator al propunerilor criticului literar clujean. De altfel, nu știm dacă Liviu Petrescu, în dorința lui sinceră și justificată, până la urmă, de a moderniza educația românească, a reușit să publice sau mai bine spus, a avut șansa să i se publice această anchetă în presă.

Așadar, prin aceste texte ne aflăm în fața unor intenții reformatoare, de jos în sus, în sensul cel mai democratic posibil și cu atât mai laudabile, cu cât ele veneau din partea unui tânăr universitar român, aflat la începutul carierei didactice. Poate nici nu mai contează faptul că acestea nu au ajuns să fie introduse și să producă efecte în sistem, acest lucru nereducând cu nimic din meritul celui care le-a făcut. Pentru o perioadă în care regula era conformarea, a avea astfel de inițiative, cu atât

de profunde implicații, într-un domeniu atât de sensibil cum este educația, echivala fără nicio îndoială cu un mare risc. Abia după căderea regimului comunist, în 1989, dorința lui Liviu Petrescu s-a putut împlini, prin introducerea în legislația privind învățământul superior românesc a autonomiei universitare. Desigur, așa-ziii ani ai destinderii dogmatice, de la începutul puterii liderului comunist Nicolae Ceaușescu, par să fie o parte a explicației pentru existența acestor documente de arhivă. O altă parte a explicației ar fi cea a curajului, curaj pe care doar tinerețea și pasiunea pentru profesia aleasă le putea insufla cuiva. De aceea, orice cercetări și orice descoperiri ale unor astfel de momente, documente, inițiative din anii comunismului ar avea menirea de a contribui la o înțelegere mai fidelă a evoluției și funcționării sistemului de învățământ românesc din ultimele decenii.

Pamela Paul, Maria Russo; il. Dan Yaccarino, Lisk Feng, Vera Brosgol, Monica Garwood; trad. Laura Nureldin, **CUM SĂ CREȘTI UN CITITOR**, București, Didactica Publishing House, 2021, 204 p.

Recenzat de DIANA ANCA POP
Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj
diana.pop@bjc.ro

Publicată în anul 2021 la Didactica Publishing House, în traducerea Laurei Nureldin, lucrarea *Cum să crești un cititor*, semnată de Pamela Paul și Maria Russo, se înscrie în relativ recenta categorie a publicațiilor de specialitate care abordează literația și plăcerea lecturii din perspectiva educației parentale. Fără a fi propriu-zis un studiu despre creșterea copilului, plasat în secțiunea *parenting* de la raftul de psihologie, ori o cercetare în științele educației, volumul de față se prezintă drept un ghid de lectură și de educație prin lectură adresat părinților dornici să contribuie în mod fundamental la cultivarea dragostei de carte și a practicii lecturii de plăcere, și nu doar de învățare, în rândul copiilor.

În calitatea lor de editori la *The New York Times Book Review* (Maria Russo răspunde chiar

de rubrica recomandărilor de lectură pentru copii), dar și prin experiența lor de mame a trei copii, autoarele sunt abilitate să ofere părinților sfaturi și recomandări pentru a introduce lectura în rutina zilnică a familiei, în scopul de a atrage și încuraja copiii, de la naștere și până la adolescență, să perceapă cartea drept centru al unei experiențe pozitive, liber alese, formatoare de valori, generatoare de semnificații, posibilități și soluții la problemele cu care se confruntă, obiect care mediază unele dintre cele mai frumoase momente de descoperire a lumii și a sinelui, prin puterea imaginației, oriunde și oricând. Obiectivul părinților care prețuiesc cărțile și doresc să-și educe copiii în același spirit trebuie să fie, arată autoarele, acela de a face din lectură o activitate atât de plăcută și firească încât copiii să o perceapă la același nivel, dacă nu chiar la un nivel superior, cu activitățile menite să-i relaxeze, să-i stimuleze intelectual, emoțional și creativ, să le ofere alinare și un refugiu reconfortant, să-i deschidă din punct de vedere social, apropiindu-i de alți copii cu aceeași pasiune, să-i îmbogățească sub toate aspectele. Comparând cititul de plăcere cu mersul pe bicicletă sau cățărutul în copaci, Pamela Paul și Maria Russo evidențiază caracterul de învățare inerent acestor experiențe, învățare care, odată ce vârful experienței este atins, se transformă în plăcere și capătă caracter de obicei, repetat și revigorat pe tot parcursul vieții.

Atunci când vorbim despre conștientizarea copiilor privind bucuriile și beneficiile pe care le pot experimenta prin lectură, e important să

distingem între mobilul obligației și cel al opțiunii, sau, în alți termeni, între motivația lecturii dirijată de factori externi, precum școala, societatea, și motivația intrinsecă a lecturii: „Școala este locul în care copiii află că *trebuie* să citească. Casa este locul unde copiii învață să citească pentru că așa *vor*. Locul unde învață să *iubească* cititul.” (p. VIII) Părintelui îi revine, astfel, un rol-cheie: acela de a le insufla copiilor plăcerea de a citi, de a crește, în ochii lor, gradul de atractivitate a lecturii, eliberând-o de sub presiunea oricăror constrângeri, și crescându-le, totodată, copiilor gradul de independență de care au nevoie pentru a se simți respectați în identitatea și alegerile lor. Copiii care citesc acasă nu au doar rezultate mai bune la școală, ci, potrivit unor studii recente evocate de autoare, au abilități mai bune de adaptare, autoreglare și îndeplinire a sarcinilor, abilități specifice inteligenței emoționale care cresc nivelul de fericire. Dar cum să-i încurajăm pe copii să aleagă cărțile în timpul liber, acasă sau în vacanțe, și, mai mult decât atât, să le prefere formelor tehnologice de cultură și divertisment? În acest punct autoarele aduc o contribuție substanțială și acesta este și obiectivul ghidului de față.

Lucrarea este structurată în cinci părți, la rândul lor alcătuite după o logică specifică. Primele patru părți se raportează la etapele dezvoltării (pre)cititorului: etapa vârstelor fragede, de la 1 la 3 ani, când bebelușului și copilului mic i se citește, chiar dacă nu înțelege toate cuvintele; etapa alfabetizării, a primelor lecturi, a cititorului în devenire care face tranziția spre cititorul independent, de la 4 la 8 ani; etapa preadolescenței (8-12 ani), în care copilul atinge nivelul de lectură intermediar și își conturează preferințele de lectură; etapa adolescenței (12-18 ani), în care tinerii cititori apelează la cărți ca la un instrument de descoperire a propriei personalități și de rezolvare a crizelor specifice vârstei. Capitolele se prezintă într-o formă grafică

atractivă la nivel vizual, prietenoasă, compactă, sintetică, în maniera unor scurte articole de revistă de specialitate sau de blog, cu inserții de ilustrații, facilitând înțelegerea argumentelor și a exemplelor și asimilarea sfaturilor oferite. Fiecare capitol cuprinde patru secțiuni: „Iată ce trebuie să știi”, „Ce să cauți”, „Atenție la”, secțiuni urmate de propuneri de cărți din partea autoarelor, clasificate pe categorii de vârstă, în funcție de gen sau de subiect.

Partea a cincea cuprinde alte recomandări de cărți îndrăgite de autoare și familiile lor, de la cărți ilustrate, proză ilustrată/cărți intermediare până la cărți din categoria *Young Adult*, grupate după următoarele criterii: *cărți care ne-au făcut să râdem*, *cărți lacrimogene*, *cărți emoționante*, *povești de familie*, *povești minunate despre prietenie*, *frică și curaj*, *bunătate și empatie*, *acceptare de sine și identitate*, *personaje minunate – băieți*, *personaje minunate – fete*, *istorie și biografie*, *știință și natură*, *ficțiune istorică*. O mare parte dintre cărțile prezentate au fost traduse în limba română, fie că sunt cărți clasice sau cărți ale autorilor contemporani, povești ilustrate, romane sau benzi desenate. Singurul neajuns ar fi acela că aproape toate publicațiile menționate provin din literatura americană (ceea ce limitează orizontul cititorului american, dar nu și pe cel al cititorului român, prin mâinile căruiua trec numeroase cărți traduse din alte limbi, în special din limba engleză). Cu toate acestea, faptul că autoarele preferă să aducă în prim-plan publicații din spațiul literar anglo-american nu intră în contradicție cu pledoaria lor în favoarea expunerii copilului la diversitatea culturală și la diferențele umane de orice natură. Prin aceste recomandări, ele fac, mai degrabă, apel la familiaritate pentru a stabili o legătură de empatie chiar și cu cei mai umili cititori dintre adulții deveniți părinți. Aceștia se vor bucura să regăsească în paginile cărții sugestii puternic contextualizate și bogate exemplificări, răspunsuri oneste la posibilele întrebări, îngrijorări și

provocări cu care se confruntă în încercarea lor de a crește niște cititori activi și echilibrați.

Sunt demontate prejudecăți precum: faptul că bebelușilor nu ar trebui să li se citească din cărți aparținând unor domenii care depășesc capacitatea lor de înțelegere (subiecte din domenii precum istoria sau arta pot fi dezvoltate textual și imagistic în moduri ingenioase, astfel încât să capete rezonanță pentru micuții exploratori, esențial fiind ca aceștia să audă frecvent construcții verbale cât mai variate); subestimarea sau minimizarea rolului pe care îl ocupă ilustrațiile în ansamblul cărții (toate elementele componente, de la cel mai mic colț de pagină și până la forțat și copertă sunt atent alcătuite pentru a-i implica pe cei mici în călătoria în universul cărții, iar ilustrația poate fi o poveste în sine ori o poveste secundară care își șoptește propriile secrete); principiul conform căruia cu cât un copil învață să citească mai repede, cu atât va citi mai mult și mai bine în următoarele etape ale dezvoltării – dimpotrivă, copilul trebuie lăsat să deprindă cititul în propriul ritm, dovedit fiind faptul că e mai bine „să înceapă să citească mai târziu, după ce mintea i s-a dezvoltat mai bine și după ce anumite abilități de codificare și scanare vizuală i s-au îmbunătățit” (p. 46); aplicarea de etichete cărților în funcție de nivelul de lectură, formularea de aprecieri de tipul „cărți grele” sau „cărți ușoare”, care scad plăcerea lecturii și pot influența copilul în alegerile sale (deși mulți părinți se orientează mai ușor printre rafturile de literatură pentru copii atunci când văd pe copertele cărților cifrele corespunzătoare nivelului de lectură, ar trebui să privim cărțile mai degrabă prin filtrul subiectiv al fiecărui cititor, drept povești care ne plac sau care nu ne plac, și în orice caz nu ar trebui să insistăm în discuțiile cu copiii asupra nivelului de dificultate al unei cărți sau asupra poziției în care se situează ca cititori în această ierarhie).

Pamela Paul și Maria Russo recomandă ca, în atitudinea sa față de cărți și obiceiul de a citi (cu

voce tare, împreună, sau individual), părintele să țină cont de următoarele aspecte: aprovizionarea casei cu un număr cât mai mare de cărți și plasarea lor la îndemâna copilului, statisticile demonstrând că nivelul de alfabetizare este proporțional cu numărul de cărți aflate în casa copilului; oferirea propriului exemplu – „Dacă vrei să crești un cititor, *fii* un cititor.” (p. 6); extinderea practicii lecturii în afara casei (în autobuz, în sălile de așteptare, în plimbări și excursii); discuțiile despre citit inițiate în familie, dar și în societate, unde copilul poate lega prietenii vorbind cu ceilalți despre cărțile citite sau în curs de a fi citite (cititul social aduce mari beneficii); frecventarea bibliotecilor și a librăriilor, participarea la evenimente la care sunt invitați scriitori și ilustratori de cărți pentru copii, înscrierea copilului în comunități de cititori; alegerea cărților în funcție de etapa de dezvoltare cognitiv-emoțională în care se află copilul sau adolescentul, ceea ce îi poate revela rolul esențial pe care îl au cărțile în formarea sa, adevărate busole sau plase de siguranță într-o lume pe care adesea ne este greu să o înțelegem sau în care ne simțim străini (nu există întrebare sau dilemă care să nu-și afle o posibilă clarificare într-o carte); renunțarea la competiții și recompense, tratarea cititului drept „o recompensă în sine” (p. 96); crearea de amintiri frumoase în jurul lecturii (materializate într-un jurnal de bord personal sau un album al cărților preferate); acceptarea gusturilor de lectură ale copilului, chiar dacă pot părea în neconcordanță cu vârsta sa (atâta timp cât își dorește să citească, trebuie lăsat să își aleagă singur cărțile, cu precizarea că, în ceea ce-l privește pe copilul preadolescent, fenomenul maturizării timpurii poate fi o problemă delicată, indicat fiind să-i supraveghem din umbră alegerile, prin oferirea discretă de alternative, și nu printr-o atitudine prohibitivă). În definitiv, cărțile sunt cele mai sigure surse de informații și narațiuni, conchid autoarele,

de preferat textelor de pe internet sau din mass-media.

Pe tot parcursul lucrării, autoarele promovează respectul, conștientizarea cu blândețe și integrarea diferitului în orizontul de înțelegere al copilului, citându-i pe experții în alfabetizare care pun în lumină metafora cărții văzută deopotrivă ca „oglină” și „fereastră”: oglindă în care copilul să-și urmărească și recunoască reflexia, consolidându-și percepția asupra propriei identități și autocunoașterea, și fereastră prin care să ia cunoștință de experiențele oamenilor diferiți, tot atâtea puncte de plecare în călătoria sa interioară. Tocmai de aceea, tendința actuală este de a oferi o voce fiecărei tipologii de personaj, fapt observabil chiar și în cărțile destinate grupei de vârstă 1-3 ani. În același spirit pozitiv de acceptare, incluziune și acordare a libertății, Pamela Paul și Maria Russo încurajează valorizarea și includerea în biblioteca personală a copilului a mai multor tipuri de carte, în special a romanelor în serie, oricât de repetitivă și lipsită de complexitate ar părea trama narativă pe care se bazează, a cărților de non-ficțiune, multe dintre ele excepțional ilustrate, rivalizând cu poveștile, a romanelor grafice și a benzilor desenate, care se află într-un trend ascendent pe piața editorială, succes pe care îl cunosc în Franța de aproape un secol. Nu sunt menționate, însă, și cărțile Manga.

Multe dintre cărțile recomandate sunt cărți ilustrate, pe care autoarele le plasează în acea zonă de întâlnire intergenerațională unde atât copiii, cât și adolescenții și adulții se pot bucura de estetica și profunzimea lor, de latura lor ludică și amuzantă, ilustrațiile fiind întotdeauna o desfătare pentru ochi. În ceea ce privește genurile de cărți pentru care optează copilul, este important să se mențină un echilibru între calitate și cantitate, cu alte cuvinte, să ne facem o misiune din a îndruma copilul înspre cele mai bune cărți (validate prin opiniile favorabile ale cititorilor, prin distincțiile și

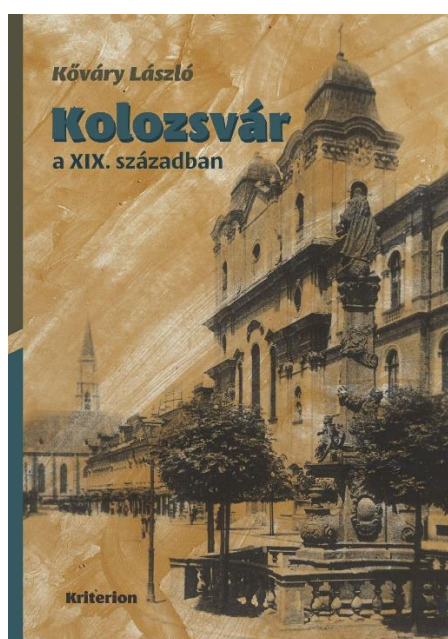
premiile literare obținute, dar mai ales „bune” din punctul de vedere al vârstei copilului, al nivelului său de dezvoltare, al intereselor lui) și, în același timp, să nu criticăm copilul dacă alege cu preponderență cărți cu un număr redus de pagini sau cu un subiect lipsit de consistență. Și copiii au nevoie să se relaxeze citind, și pentru ei cărțile pot fi bilete de călătorie spre locuri în care mintea lor să se odihnească. Atunci când citesc fără a avea în minte o sarcină pe care ar trebui să o îndeplinească în urma lecturii, în ritmul lor, ascultându-și intuiția, copiii se pot bucura de carte cu adevărat și vor dori să repete procesul lecturii. Nici pierderea temporară a interesului pentru lectură nu ar trebui considerată drept un fapt alarmant și un predictor pentru viitorul profil de cititor al copilului. Ceea ce contează, subliniază autoarele, este ca, de fiecare dată când revine la lectură, copilul sau adolescentul să o facă mânat de entuziasm și curiozitate, lăsându-se absorbit de o lume în care crede, în care poate fi el însuși mai presus de orice.

Într-o lume care lasă tot mai mult loc interacțiunilor la distanță și activităților solitare, e de dorit ca cititorul să simtă că face parte dintr-o comunitate reală de persoane asemenea lui. Bibliotecile rămân niște piloni indestructibili ai formării, cultivării și relaționării dintre cititori, iar bibliotecarii, prin competența lor de a oferi „sfaturi prețioase atunci când cauți o carte despre o anumită problemă sau un anumit subiect” (p. 98), rămân repere de încredere, însoțitori și îndrumători, printre miile de cărți, în parcursul fascinant al lecturii.

Inspirațională și generoasă în propuneri și recomandări, scrisă într-un stil agreabil, pe înțelesul tuturor, cartea de față poate fi o importantă referință pentru părinți, dar și pentru profesori și bibliotecari, care își dau mâna în procesul de educație prin lectură, cu nelipsitul său ingredient: plăcerea de a descoperi.

Kőváry László, **KOLOZSVÁR A XIX. SZÁZADBAN [CLUJUL ÎN SECOLUL AL XIX-LEA]**, válogatta, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmányul és jegyzetekkel ellátta Gaal György [texte selectate, editate, studiu introductiv și note de Gaal György], Cluj-Napoca, Kriterion, 2023, 328 p.

Recenzat de FABIAN RÓBERT-DONÁT
Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj
robert.fabian@bjc.ro

Volumul *Kolozsvar a XIX. században* (Clujul în secolul al XIX-lea) se detașează de lucrările clasice de istorie locală, despre care adesea se pot citi recenzii, fiind un corpus apărut în anul 2023, care reunește studii provenite din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Autorul, Kőváry László (1819-1907), nu s-a născut la Cluj, dar în 1837, după propria-i mărturisire, vine la Cluj, pentru a studia la Colegiul Unitarian sub îndrumarea polihistorului Brassai Sámuel și, până la deces, întreaga lui activitate se va lega de orașul de pe Someșul Mic. Biografia lui Kőváry nu vor găsi printre operele lui istorice, de istoria culturii sau de statistică titlul de față, deoarece acesta reunește nouă studii,

publicate în șapte caiete distincte, publicații personale ale autorului sau publicate din grija unor asociații clujene, sub mențiunea „manuscrite”. Respectivetele caiete, apărute în tiraj mic, de o calitate tipografică precară, s-au păstrat în puține exemplare, iar astăzi sunt greu accesibile. Studiile, redactate acum 100 de ani, ilustrează perspectiva participantului activ la transformările istorice, respectiv socio-economice ale urbei, și au devenit, între timp, documente de istorie urbană. Cele nouă materiale, scrise într-o maghiară specifică secolului al XIX-lea, devin greu de înțeles pentru cititorul nefamiliarizat, iar mulți termeni cer azi explicații. Volumul de față nu doar că redă cele nouă studii, care fac referire la istoria Clujului din secolul al XIX-lea, ci, prin grija istoricului literar și editorului Gaal György (bun cunoscător și promotor al istoriei clujene), devin sursă primară pentru cei interesați de istoria locală. De asemenea, lucrarea conține și o vastă biobibliografie a lui Kőváry László, semnată de Gaal György.

Kőváry László este considerat în literatura de specialitate un proeminent istoric al Transilvaniei. Născut în Turda, va deveni elev al Colegiului Unitarian din Cluj, unde profesorul Brassai Sámuel îi va publica primele scrieri și-i va influența orientarea spre istorie, istoria artei și a culturii. După studiile de drept la Colegiul Reformat din Cluj, a urmat o scurtă perioadă în care a fost

educator la diferite familii nobiliare la Călimănești (Mureș), iar revenirea la Cluj se datorează librarului și editorului clujean Tilsch János, care l-a angajat drept corector și care l-a însărcinat cu alcătuirea unei lucrări în două volume de statistică a Transilvaniei (după exemplul unei publicații cu conținut similar din Ungaria). Primul volum a apărut în 1847 și-i aduce lui Kőváry László titlul de „primul statistician al Transilvaniei”. Revoluția din 1848 a împiedicat apariția celui de-al doilea volum. În anii 1848-1849, Kőváry a devenit, din prisma funcțiilor deținute, un cronicar al revoluției, în această perioadă scriind mai multe lucrări despre parcursul revoluției și al luptelor, iar mai târziu va redacta și o vastă culegere de documente ale revoluției (*Erdély története 1848-49-ben [Istoria Transilvaniei în 1848-49]*). După reprimarea revoluției urmează ani de pribegie în diferite localități mici din Transilvania și Ungaria, iar după căsătoria din 1854, devine locuitor permanent al Clujului. În 1852, apare volumul *Erdély régiségei [Antichitățile Transilvaniei]*, urmat, în 1853, de lucrarea *Erdély földe ritkaságai [Raritățile pământului ardelean]*. Acestea ilustrează importante monumente arhitectonice transilvănene, respectiv raritățile naturii ardelene, iar stilul romantic și abordarea metaforică a evenimentelor istorice sunt extrem de prezente. Concluzia lui Kőváry László, în cele două lucrări de istoria artei, este aceea că „întreaga Transilvanie este un muzeu”, iar în anii următori a militat activ pentru înființarea unui muzeu regional (în 1859 a fost înființată Societatea Muzeului Ardelean).

Din partea orașului Cluj, în 1869, va fi însărcinat cu organizarea unui nou recensământ. În calitate de președinte al comisiei angajate în organizarea și desfășurarea recensământului a coordonat activitatea și a publicat rezultatele într-un amplu studiu, în care a comparat datele existente cu cele ale recensămintelor anterioare (1785, 1829-1831, 1851, 1857). Din anii 1860, a făcut parte din mai multe asociații clujene, în care

a deținut mai multe funcții și a militat pentru amenajarea Parcului Central, demolarea caselor și a prăvăliilor care obturau biserica Sfântul Mihail din centrul orașului. A pledat pentru alcătuirea unor planuri concrete privind extinderea orașului și pentru susținerea vieții economice a urbei. Kőváry însuși a fost fondatorul unei colonii din Cluj – în partea nordică a pantei dealului Cetățuiei a parcat un teren de peste 50 000 m², unde angajații căilor ferate și-au construit case. În calitate de secretar, mai apoi de director al Casei de economii pentru ajutoare din Cluj (Kolozsvári Kiségitő Takarékpénztár) este considerat de mai mulți responsabil de intrarea acesteia în faliment. Din 1884, va activa în Asociația pentru Înfrumusețarea Orașului (Városi Szépítő Egylet), dar și în Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania (EMKE) și se numără printre fondatorii Societății Literare Ardelene (Erdélyi Irodalmi Társaság).

A publicat volume de istorie, de istoria artei despre cele mai importante monumente transilvănene, dar și lucrări de genealogie și etnografie. Cea mai amplă lucrare a lui Kőváry László rămâne însă *Erdély története [Istoria Transilvaniei]*, în șase volume, scrisă în perioada neoabsolutismului austriac. În 1872, își deschide porțile Universitatea din Cluj, unde și Kőváry László încearcă, fără succes, să devină titular al catedrei de istorie, însă Academia Maghiară de Științe îi va răsplăti eforturile științifice în 1883, când îl va alege membru corespondent. Perioada creării lucrărilor mai sus amintite coincide cu epoca profesionalizării celor mai importante discipline umane, inclusiv a istoriei, drept pentru care, multe dintre lucrările lui Kőváry trebuie abordate din prisma unei critici adecvate. Pe alocuri, pentru a suplini golurile istorice, apelează adesea la legende, hiperbolizări ale personajelor istorice, la metafore, la o colorare de factură romantică a trecutului. Lucrările lui Kőváry, însă, privite dintr-o perspectivă critică (cum este și

volumul de față), rămân importante surse de istorie regională și locală.

Primul studiu (*A kolozsvári Sétatér keletkezése és fejlődése – 1812-1886 [Originea și dezvoltarea Parcului Central clujean – 1812-1886]*) al prezentului volum a apărut în 1886 și prezintă formarea și dezvoltarea Parcului Central din Cluj, până-n anul 1886, Kőváry László fiind directorul parcului până-n anul 1895. Autorul împarte istoria formării parcului în șase etape consecutive, începând din anul 1812, când este fondat parcul, perioada Asociației de Binefacere a Femeilor, care s-a îngrijit de extinderea și înfrumusețarea spațiului, urmată de perioadele Comisiei pentru Promenadă, respectiv, din 1866, a Societății pentru Promenadă. Studiul, însoțit de o anexă de documente, este și o amplă trecere în revistă a tuturor contribuțiilor bănești pentru dezvoltarea parcului. Notele editorului Gaal György vin în completarea datelor lui Kőváry și prezintă evoluția Parcului central din 1886 până-n zilele noastre.

Societatea Literară Ardeleană (Erdélyi Irodalmi Társaság), înființată în 1888, și-a propus, în special, patronajul vieții literare transilvănene și, în particular, organizarea unor serate literare lunare în cadrul cărora membri își prezentau noile opere, dar s-a axat și pe editarea unei publicații. Al doilea studiu al lui Kőváry László din prezentul volum (*Negyvennyolc előtti irodalmi viszonyaink [Conexiunile noastre literare înainte de patruzeci și opt]*) a fost citit în prima adunare generală a societății. Literatura – în accepțiunea lui Kőváry – are un sens mai larg: studiul său fiind o trecere în revistă a scriitorilor transilvăneni de dinainte de 1848.

Cu ocazia jubileului de 25 de ani de la înființarea Asociației de gimnastică și scrimă de la Cluj, în 1897, Kőváry a redactat un studiu (*Testedző intézmények múltja Kolozsvárt [Trecutul instituțiilor sportive la Cluj]*), în care trece în revistă istoria sportului clujean de dinainte de 1848 și a

fondării instituțiilor sportive de după Compromisul austro-ungar din 1867. Ca în cazul celorlalte studii, editorul completează caietul lui Kőváry, respectiv oferă o incursiune și în istoria sportului clujean de la începutul secolului al XX-lea.

Materialul dedicat istoriei demolării clădirilor care înconjurau Biserica Sf. Mihail (*A kolozsvári piaci templom körüli épületek lebontására gyűlt alap keletkezése és fejlődése – 1852-1886 [Constituirea și dezvoltarea fondului adunat pentru demolarea construcțiilor din jurul bisericii din piața Clujului - 1852-1886]*) se prezintă ca fiind o scriere dedicată memoriei clujeanului Schütz János, cel care ani la rând a susținut cauza reconfigurării pieței și demolarea clădirilor care obturau biserica din centrul orașului. Ampla lucrare, susținută și de nenumărate documente, redă greutatea materiale ale orașului, contribuțiile publice multiple și nenumăratele negocieri prin care orașul a încercat să cumpere și să despăgubească proprietarii clădirilor din jurul bisericii. Kőváry îi amintește pe toți cei care au sprijinit financiar sau au susținut cauza decenii de-a rândul. În 1886 (după publicarea studiului), se demolau clădirile din centrul Clujului și continua despăgubirea proprietarilor, administrarea fondurilor dedicate despăgubirilor. O scurtă bibliografie a acestor momente de istorie locală le oferă editorul în notele însoțitoare.

Studiul referitor la istoria Casei de economii pentru ajutoare din Cluj (*Kolozsvári Kisegítő Takarékpénztár*) redă istoria primilor 25 de ani ai casei de economii (*A kolozsvári Kisegítő Takarékpénztár első huszonöt éve – 1858-1882 [Primii 25 de ani ai Casei de economii pentru ajutoare din Cluj – 1858-1882]*). Apărut în 1883, a fost inițial un caiet împărțit celor prezenți la jubileul organizat la 25 de ani de la înființarea Casei de economii. Lucrarea reprezintă un studiu de istorie economică, asemenea altui studiu al prezentului volum (*Kolozsvár közigazdasági fejlődése, iránya és feltételei – 1888 [Condițiile și*

direcțiile de dezvoltare ale economiei clujene – 1888). Privind spre trecut, analiza realităților și posibilităților economice, sociale ale anului studiat oferea, la vremea respectivă, nenumărate idei legate de modul în care ar fi trebuit să gestioneze în viitor orașul industria, agricultura locală, problemele legate de spațiul de locuit, într-o perioadă în care populația orașului a început să crească vertiginos. Un alt studiu, din 1892 (*Kolozsvár köztisztasági és közegészségügyi mozgalmi és kívánalmi [Evoluțiile și aspirațiile curățeniei și a sănătății publice a Clujului]*), analizează chiar problema creșterii numărului de locuitori ai orașului. Dacă, în anul 1850, Clujul număra cca. 18.000 de locuitori, în 1890 acest număr crește la 32.756. După calculele lui Kőváry, prin anii 1940, Clujul trebuia să depășească cifra de 100.000 de rezidenți (în realitate, potrivit recensământului din 1930, această cifră a fost atinsă cu zece ani mai devreme). În acest context, analizează posibilitățile orașului referitoare la extindere, abordează sănătatea publică, problemele spațiului de locuit, ale apei potabile și canalizării, dar tratează și aspecte privind alimentația publică locală sau petrecerea timpului liber.

În calitate de președinte al comisiei de recensământ din 1869-1870, Kőváry a publicat raportul acesteia (*Kolozsvár szabad királyi város lakosai és lakásai az 1860–70-ki népszámlálás szerint [Locuitorii și locuințele orașului liber regal Cluj, potrivit recensământului din 1860-70]*), împreună cu nenumărate note și observații. Experiența anterioară de statistician a lui Kőváry László îi servește la alcătuirea acestui studiu în 1870, când surprinde, cu o dedicată atenție pentru detalii, metamorfoza orașului din ultimele decenii. Autorul nu se mulțumește să prezinte doar date seci, ci după analiza principalelor puncte de reper ale efectuării recensământului, oferă date referitoare la spațiile locative, date comparative

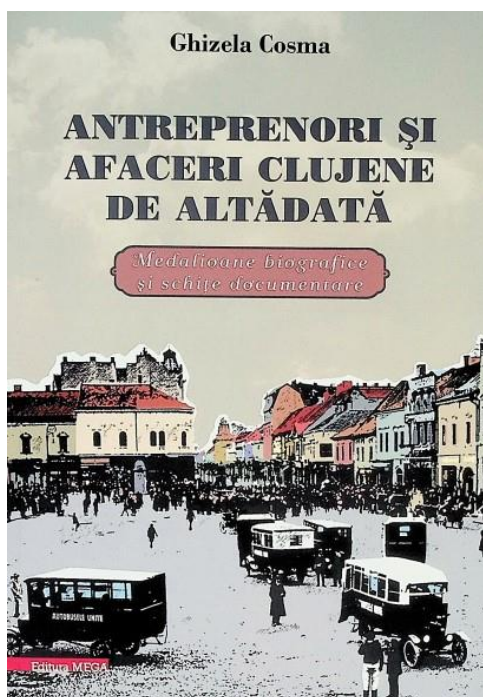
despre populația țării și a Clujului, despre procesul de îmbătrânire demografică, structura etnică și confesională a rezidenților, dar și date privind nivelul de instruire-alfabetizare și statutul activităților din oraș. Studiul se încheie și cu un scurt recensământ agricol și al efectivelor de animale din oraș. Extrem de valoroase sunt analizele lui Kőváry, prin care explică cauzele și posibilele urmări ale schimbărilor demografice constatate.

Corpusul, redat într-o maghiară pe alocuri adaptată de editor normelor ortografice actuale, este urmat de o serie de anexe, care ajută la înțelegerea textului. Notele care însoțesc prezenta ediție nu doar că explică intervențiile editoriale asupra textului, dar oferă și incursiuni istorice asupra contextului în care s-au născut studiile lui Kőváry. Dicționarul de termeni și indexul bilingv (maghiar-român) al străzilor din Cluj, care însoțesc studiile, vin în ajutorul cititorului, servind la o mai bună înțelegere a textelor. Kőváry scria, în principal, despre evenimente contemporane lui, pentru contemporaneitate. Din acest motiv, în studiile lui, îi amintește pe toți cei care au participat la fondarea unor asociații, societăți clujene sau au contribuit la dezvoltarea orașului. O binevenită anexă este vastul index de nume, în care Kőváry László oferă date biografice succinte despre toți cei menționați în studiile sale. Imaginile din anexe vin, de asemenea, în completarea informațiilor din corpus.

Studiile lui Kőváry László trebuie privite astăzi, în special, ca surse primare ale istoriei locale, care completează sau oferă informații noi cercetărilor din domeniu. Abordarea editorului Gaal György de a însoți caietele de studii cu note, respectiv indexuri explicative, sporesc valoarea istorică și documentară a volumului și ajută la receptarea corectă a textelor. Prin urmare, volumul poate fi o sursă valoroasă pentru toți cei interesați de istoria Clujului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Ghizela Cosma, **ANTREPRENORI ȘI AFACERI CLUJENE DE ALTĂDATĂ. MEDALIOANE BIOGRAFICE ȘI SCHIȚE DOCUMENTARE**, Cluj-Napoca, Mega, 2022, 340 p.

Recenzat de CLAUDIA SEPTIMIA SABĂU
Muzeul de Istorie a Universității Babeș-Bolyai,
Direcția Patrimoniu Cultural Universitar
claudia.sabau@ubbcluj.ro

Cartea semnată de istoricul Ghizela Cosma, o specialistă recunoscută a istoriei femeilor din România și a istoriei locale clujene, continuă demersul de popularizare a istoriei urbei din inima Transilvaniei început cu volumul *Din istoria Clujului la feminin. Crochiuri biografice*, publicat în anul 2019, la editura Casa Cărții de Știință, sub egida Bibliotecii Județene "Octavian Goga" Cluj. De această dată, atenția autoarei se centrează pe prezentarea istoriei unor afaceri clujene și pe reconstituirea, sub forma medalioanelor biografice și a schițelor documentare, a poveștilor de viață ale unor antreprenori clujeni de succes care au trăit la Cluj între a doua parte a secolului al

XIX-lea și începutul secolului XX. Pe parcursul celor 340 de pagini ale volumului, structurat în opt capitole, informația istorică, bazată cu precădere pe presa timpului, este completată de un consistent aparat critic, o listă a provenienței ilustrațiilor, o bogată bibliografie și un index de nume.

În partea introductivă, autoarea jalonează limitele cercetării și punctează criteriile care au determinat selectarea subiectelor tratate. "Alegerea subiectelor medalioanelor a avut la bază criteriile dimensiunii și notorietății afacerilor, al renumelui brandurilor promovate, al longevității lor și, nu în ultimul rând, prestigiul antreprenorilor aduși în atenție" (pp. 9-10). De asemenea, pentru a facilita înțelegerea micilor afaceri clujene, Ghizela Cosma ne familiarizează cu caracteristicile generale ale evoluției economice specifice perioadei urmărite. Autoarea descrie imaginea orașului Cluj care, la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, era în plin proces de dezvoltare și diversificare din punct de vedere al activităților industriale, devenind după Primul Război Mondial, unul dintre cele mai importante centre culturale și economice ale României Mari. "În aceea perioadă, la Cluj existau 87 de întreprinderi industriale particulare, la care se adăugau 6, proprietate a statului sau orașului" (p. 11). Sunt descrise și efectele crizei economice, resimțite puternic și de industria clujeană, cu un punct culminant atins în anul 1930, urmată de perioada de revigorare și dezvoltare care a făcut

ca în anul 1938 la Cluj să existe nu mai puțin de 94 de întreprinderi (societăți pe acțiuni, firme individuale, ș.a.).

Volumul debutează cu capitolul dedicat întemeietorilor brandurilor istorice clujene. Primul antreprenor prezentat este Rajka Péter, fondator la mijlocul secolului al XIX-lea al singurei fabrici de utilaje agricole din Transilvania, considerat "pionier al industriei de mașini din provincie" (p. 26). Urmează datele despre familiile Triska, fabricanți și comercianți de pian; Renner, specializați pe industria pielăriei; Czell, deținători, printre altele, a unei fabrici de bere și Vlad, inițiatorii unei afaceri axate pe comerțul cu produse alimentare. Ultimul antreprenor prezentat în acest capitol este Farkas Simon, al cărui nume este legat de industria ceramică, respectiv de începuturile societății pe acțiuni *Iris*, renumită și în afara frontierelor țării. Autoarea evidențiază faptul că o parte a brandurilor prezentate au supraviețuit până în prezent. De exemplu, afacerea familiei Renner aflată la originea fabricii *Clujeana* de astăzi sau cea a familiei Vlad, care este legată de trecutul *Napolactului*.

Capitolul al doilea reconstituie istoricul și evoluția unor întreprinderi și firme clujene renumite, alături de poveștile de viață fascinante ale unor proprietari și manageri de succes. Aflăm informații despre Fabrica de dulciuri *Melissa*, a cărei înființare s-a bazat pe parteneriatul inedit dintre Pósta Béla, arheolog și intelectual respectat, și Mauthner Sámuel, manager cu experiență în industria dulciurilor. Cunoaștem povestea de viață a lui Hirsch Ödön, personalitate marcantă a comunității evreiești, implicat în afacerile cu produse spirtoase și în domeniul producției de alcool. Facem cunoștință cu Izsó Diamant, industriaș și colecționar de artă, fondatorul, în anul 1920, a primei fabrici de sârme și cuie din Transilvania (Industria Sârmei S.A.) și cu Farkas Mózes, conducător al fabricii Renner, devenită

Dermata în anii '30 ai secolului al XX-lea, un manager cu reale abilități comerciale, suplimentate de ample cunoștințe juridice. În ultima parte a capitolului, Ghizela Cosma oferă cititorilor date și informații despre Fabrica de săpunuri minerale și medicinale *Heinrich*, înființată la finalul secolului al XIX-lea de Heinrich József, renumită atât în România, cât și în străinătate, despre Fabrica de chibrituri din Cluj și personalitatea controversată a suedezului Ivar Kreuger, concesionar prin intermediul *Svenska Tändsticks Aktiebolaget* a acesteia și, în fine, despre afaceri și antreprenori din industria textilă clujeană, de exemplu, despre fabrica *Dibela* sau întreprinderea de ciorapi *Ady*.

Tema următorului capitol îi are în prim plan pe constructorii importanți ai Clujului modern. Primul menționat este Reményik Károly, cel care și-a legat numele, printre altele, de construcția unei părți a clădirii centrale a Universității "Babeș-Bolyai" din prezent, respectiv aripile estică și vestică; de construcția Sinagogii neologe din strada Horea de astăzi; de ridicarea Colegiului Unitarian "János Zsigmond" (vechiul liceu "Brassai") și a clădirii Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga". Următorul antreprenor din sfera construcțiilor portretizat de autoare este Sebestyén Dávid, cel care a avut o ascensiune profesională incredibilă, de la simplu pietrar, la șef de echipă, deținător de carieră de piatră și până la întreprinzător în construcții. A participat la ridicarea Palatelor Statusului Romano-Catolic, a Școlii Superioare de Fete, azi sediul Facultății de Chimie din cadrul Universității "Babeș-Bolyai", dar și a corpului central al clădirii Universității menționate. Pe lângă construirea de clădiri, astăzi emblematice în municipiul Cluj-Napoca, Sebestyén a avut și alte afaceri (de exemplu, Fabrica de gips din Turda), a participat la înființarea de publicații și a condus, după Primul Război Mondial, Institutul Comercial de Credit. Ultimul medalion din capitol îi este dedicat lui Leo Bohățiel, după 1920, arhitect al

Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului și specialist în cadrul Serviciului tehnic al Primăriei Clujului. A participat, în anul 1931, la ridicarea Palatului Camerei de Comerț și Industrie, dar și la ridicarea Catedralei Ortodoxe din Cluj.

Capitolul patru ne invită la o călătorie în lumea industriei ospitalității clujene, care conform opiniei autoarei, se conturează tot mai bine la Cluj de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Sunt prezentate poveștile unor antreprenori (de exemplu Nagy Gábor) și afacerile lor în acest domeniu ofertant: hoteluri (*Biasini, Central, New York*) care au avut proprietari și directori celebri, restaurante (*Restaurantul Gării, America, Cetatea Bufniței*), cafenele (*Kikaker Boldizsár, Palace, Metropol*) și cofetării (*Layda și Boncescu*). Informațiile despre aceste afaceri ne oferă indicii valoroase și despre tipul de clientelă care le frecventa, prioritar clasa de mijloc, despre viața cotidiană și cultura de consum a acesteia.

Comercianții și afacerile lor clujene sunt subiectul celui de-al cincilea capitol. Sunt prezentate medalioane biografice și date despre afacerile lui Bergner Mór, comerciant de piei; Dick Iacob, comerciant de textile; Eugen Szabó, proprietarul unuia dintre “cele mai cunoscute magazine de textile și mode” (p. 164) din oraș; Victor Elian, producător și comerciant de vinuri și băuturi; Emil Blaga, comerciant de automobile, mașini și transportor public; Nicolae Perry-Poruțiu, om de afaceri, comerciant de mașini și reprezentat al firmei Ford la Cluj; Gutfried Adolf, celebru mai ales datorită magazinului său universal *La Barza-Gólya*; Valer Pascu, proprietar de magazine alimentare și comerciant de produse de lux. În ultima parte a capitolului este punctat momentul deschiderii magazinului *Sora*, “o inițiativă revoluționară în comerțul clujean” (p. 186), deoarece introducea tipul de magazin mare, frecvent întâlnit în alte orașe europene, care grupa în același spațiu toate produsele necesare traiului cotidian.

Capitolul șase este rezervat bancherilor și băncilor clujene, Clujul fiind, conform opiniei autoarei, un oraș în care antreprenoriatul a proliferat în perioada supusă atenției. Este evidențiată activitatea câtorva personalități care au activat în acest domeniu, bancheri renumiți care au contribuit la creșterea prestigiului vieții bancare clujene: Amos Frâncu, om politic și director al Băncii *Economul*, Bocsány László, director general al Casei de Păstrare și Banca de Credit S.A. din Cluj, Ionel Comșa, director al Băncii Centrale pentru Industrie și Comerț din Cluj, Hargitay Bertalan, care a activat la Banca Ardeleană și Casa de economii și Victor Iliescu, care a deschis prima casă de amanet la Cluj, după Primul Război Mondial, dar care a activat și în domeniul bancar (Banca Iliescu).

În penultimul capitol, atenția autoarei se focusează pe antreprenoriatul în sănătate, respectiv pe activitatea farmaciilor, drogheriilor și sanatoriilor, descriind amănunțit destinul fondatorilor afacerilor, dar și evoluția în timp a acestor inițiative. Sunt consemnate date despre familia Hintz, proprietara celei mai vechi farmacii din Cluj, despre farmacia lui Széki Miklós, numită inițial *Hunyadi Mátyás*, despre Teodor Goina, în calitate de proprietar al farmaciei *Fortuna*, despre Rózsa Mór și drogheria *Royal*, despre activitatea medicului Adalbert Cosmuța în calitate de organizator de spitale și proprietar de sanatoriu la Cluj, despre medicul Mátyás Mátyás, proprietar al Sanatoriului *Parc* din Cluj, despre Steiner Pál și Sanatoriul *Charité* și nu în ultimul rând, despre destinul dramatic al medicului Lengyel Miklós, și el proprietar de sanatoriu la Cluj.

Ultimul capitol, cel mai extins ca număr de pagini, punctează afaceri din domeniul cultural, “cu caracter comercial și de furnizare de servicii și produse culturale” (p. 18), cu deosebire tipografii și librării clujene (afacerea familiei Stein, afacerea familiei Barițiu, care au întemeiat prima tipografie românească la Cluj, în anul 1904, tipografia și

papetăria Bernát, activitatea librarului Alexandru Anca, Institutul de Literatură și Tipografie *Minerva*, editura și librăriile Remus Cioflec, ș.a.). Tot în acest capitol este descrisă și activitatea atelierelor fotografice, Clujul fiind recunoscut ca unul dintre cele mai importante centre fotografice din Transilvania. Este descrisă pe larg personalitatea lui Veress Ferenc, proprietarul primului atelier fotografic din Cluj și Transilvania și activitatea de pionierat în domeniul fotografiei de reportaj prestată de frații Dunky. Tot în acest capitol sunt consemnate informații esențiale despre activitatea atelierului FotoFilm și personalitatea întemeietorului acestuia, Fekete László. Un subcapitol distinct îi este rezervat și lui Eugen Bordan, fiind descrise inițiativele sale în domeniul fotografiei. Volumul se încheie cu medalioanele dedicate producătorilor de film și cinematografele clujene, numele cel mai cunoscut în domeniul producției de film fiind Janovics Jenő. Alături de acesta este prezentat Udvari András, proprietarul primului cinematograf permanent din Cluj. De asemenea, autoarea realizează un istoric detaliat a evoluției

cinematografele clujene în perioada interbelică (*Apollo, Urania, Select, Carmen, Edison*, ș.a.).

În concluzie, folosind un limbaj accesibil și prietenos, cartea Ghizelei Cosma reușește, cu succes, să se apropie de cititorii specialiști și nespecialiști și să îi familiarizeze cu viața, activitatea și mentalitatea antreprenorilor care au făcut istorie la Cluj începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la mijlocul secolului al XX-lea, într-o perioadă de dezvoltare spectaculoasă a orașului pe toate palierele: industrial, comercial, financiar, arhitectural urbanistic, al industriei ospitalității, serviciilor medicale, cultural, ș.a. Ineditul cercetării provine din îmbinarea fericită a istoriilor afacerilor clujene prezentate în volum cu poveștile de viață ale fondatorilor lor, autoarea reușind astfel să portretizeze tipare ale profilului antreprenorului clujean al acelor vremuri. Din acest motiv, dar și din multe altele pe care le veți descoperi citind cartea, volumul prezentat în rândurile de față reprezintă o lectură obligatorie pentru toți cei care vor să cunoască și să înțeleagă istoria Clujului și mentalitatea locuitorilor săi.

Lectura

Revista Bibliotecii Județene „Octavian Goga” Cluj

Colectivul redactional

Manager

dr. Sorina Stanca

Redactor șef

Anca Docolin

Redactori

dr. Ghizela Cosma

Fabian Róbert-Donát

dr. Ioana-Terezia Pop

Editare text și design

Iarin Pop

Fabian Róbert-Donát

Concepție și design pagina web

Luminița Sima

Membrii Consiliului Științific

al revistei „Lectura”

Prof. emerit dr. **Mircea Regneală**, Facultatea de Litere, Universitatea din București

Prof. univ. dr. **Elena Tîrziman**, Facultatea de Litere, Universitatea din București

Prof. univ. dr. hab. **Nelly Țurcan**, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău

Prof. univ. dr. **Corina Teodor**, Facultatea de Științe și Litere „Petru Maior”, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Palade” din Târgu Mureș

Prof. univ. dr. **Rüsz-Fogarasi Enikő**, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Prof. univ. dr. **Marcela Sălăgean**, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Conf. univ. dr. **Lidia Kulikovschi**, director adjunct pentru Cercetare și Inovare, Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” din Chișinău

Lector Dr. **Robert Coravu**, Facultatea de Litere, Universitatea din București

Dr. **Mariana Harjevschi**, director general, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” din Chișinău

Dr. **Adriana Szekely**, președinte al Asociației Bibliotecarilor din România, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca

Mihai Constantinescu, specialist în scientometrie, Grupul mArcel

ISSN 2972 – 1393

ISSN-L 2972 – 1393

Anuarul „Lectura” este editat de Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj

Redacția revistei „Lectura”
Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj
Calea Dorobanților, nr. 104, Cluj-Napoca
Cod poștal: 400609
Tel: 0264/430323, interior 132
E-mail: lectura@bjc.ro

Responsabilitatea pentru materialele publicate revine în întregime autorilor.